

Skurke eller Helte

- Skolebestyrelsesmedlemmer i en demokratisk belysning

MPP Hold-06
Allan Hjort
Roskilde Universitetscenter

Masterafhandling
December 2007

1. Forord

På studiet Master of Public Policy (MPP) er politologi et centralt tema. Politik, magt og demokrati.

Et andet centralt tema på studiet er ”Offentlige organisationer i ny kontekst”. Med fornyelse og omstilling i den offentlige sektor er nye styringsformer vokset frem de seneste årtier. Borgerne inddrages nu direkte i den offentlige serviceproduktion. På skoleområdet er brugerindflydelsen blevet formaliseret og givet status ved lov.

Dette krydsfelt med nye styringsformer og idealer om ”det gode demokrati”, er denne afhandlings ramme. Demokratiforestillinger vendes og idealer om den gode medborger drejes, hvor scenen udgøres af skolebestyrelsesmedlemmerne i den danske folkeskole.

Til almindelig advarsel for læseren, så skal man være demokrat for at synes, at det er spændende at læse om demokrati. Det meste af spændingen er dog tilført af de mange skolebestyrelsesmedlemmer, der har deltaget med deres holdninger, synspunkter og erfaringer med skoledemokrati. Jeg er dem stor tak skyldig.

December 2007

Allan Hjort

Indholdsfortegnelse

1. FORORD	2
2. INDLEDNING	5
2.1. PROBLEMSTILLING	6
2.1.1. <i>Brugerrollen og Brugerdemokratiet på skoleområdet</i>	8
2.1.2. <i>Brugere som private kunder</i>	9
2.2. PROBLEMFOMULERING.....	11
3. DESIGN OG METODE	13
3.1. METODEN I ET VIDENSKABELIGT PERSPEKTIV	19
3.1.1. <i>Den kvantitative metode</i>	20
4. KONTEKST	21
4.1. MODERNISERING AF DEN OFFENTLIGE SEKTOR.....	21
4.1.1. <i>De seneste årtiers politiske og administrative udvikling</i>	21
4.1.2. <i>Individualisering og demokrati</i>	22
4.2. FOLKESKOLEN – LOVGRUNDLAG OG HISTORIK	23
4.2.1. <i>Opbrud på folkeskoleområdet de seneste årtier</i>	23
4.2.2. <i>Brugerindflydelsen historisk set</i>	24
4.2.3. <i>Aktører på folkeskoleområdet</i>	25
4.2.4. <i>Skolebestyrelsen</i>	27
4.2.5. <i>Rammebetingelser</i>	27
4.2.6. <i>Opgaver</i>	28
5. TEORETISKE BEGREBER	30
5.1. DEMOKRATIFORSTÅELSER	30
5.1.1. <i>Demokratibegrebet historisk set</i>	30
5.1.2. <i>To demokratiteorier – den aggregative og den intergrative</i>	31
5.1.3. <i>To danske klassikere i demokratidebatten</i>	36
5.1.4. <i>Delkonklusion</i>	39
5.2. SOCIAL KAPITAL.....	40
5.2.1. <i>Social tillid</i>	41
5.2.2. <i>Kvantitative overvejelser</i>	43
5.2.3. <i>Delkonklusion</i>	43
5.3. POLITISK HANDLINGSKAPACITET	44
5.3.1. <i>Politisk myndiggørelse</i>	45
5.3.2. <i>Exit og Voice</i>	47
5.3.3. <i>Delkonklusion</i>	49
6. RESULTATER	50
6.1. FOLKESKOLELOV OG BRUGERINDFLYDELSE	50
6.1.1. <i>Loven og skolebestyrelserne</i>	51
6.1.2. <i>Lovens fastsættelse af skolebestyrelsernes rolle og arbejdsområde</i>	51
6.1.3. <i>Lovens fornemmelse for demokratiske værdier</i>	52
6.1.4. <i>Delkonklusion</i>	54
6.2. SKOLEBESTYRELSESMEDLEMMERNES DEMOKRATISKE NORMER	55
6.2.1. <i>Survey-undersøgelsen</i>	56
6.2.2. <i>Skolebestyrelsesmedlemmers fornemmelse for demokrati</i>	56
6.2.3. <i>Social kapital og socio-økonomiske variable</i>	61
6.2.4. <i>Delkonklusion</i>	63
6.3. POLITISK SELVTILLID	64
6.3.1. <i>Deltagelse og politisk selvtillid</i>	68
6.3.2. <i>Politisk selvtillid og socio-økonomiske variable</i>	70
6.3.3. <i>Delkonklusion</i>	79

7.	KONKLUSION	81
7.1.	OPSAMLING OG KONKLUSION	81
7.2.	PERSPEKTIVERING	84
8.	LITTERATUR	85
9.	BILAG: FOLKESKOLELOVEN	88
10.	BILAG: SPØRGESKEMA ANVENDT I INTERNET-UNDERSØGELSEN	93
11.	BILAG: STATISTIK	99

2. Indledning

Danmark er kendt som en velfærdsstat. Det er en velfærdsstat som blev til i 1960'erne og 70'erne og som i dag kan karakteriseres som værende udpræget decentral. Kommunalreformen i 1970 flyttede dengang store opgaver fra staten ud til kommunerne og gjorde dermed kommunerne til de primære producenter af velfærdsydelser til borgerne. I 1980'erne og 90'erne er decentraliseringen fortsat ved, at kommunerne har lagt øget ansvar og selvstændighed ud til de udførende institutioner; skoler, børnehaver, plejehjem o.s.v. Det er gennem de udførende institutioner, at borgerne primært har sin kontakt med velfærdsstaten.

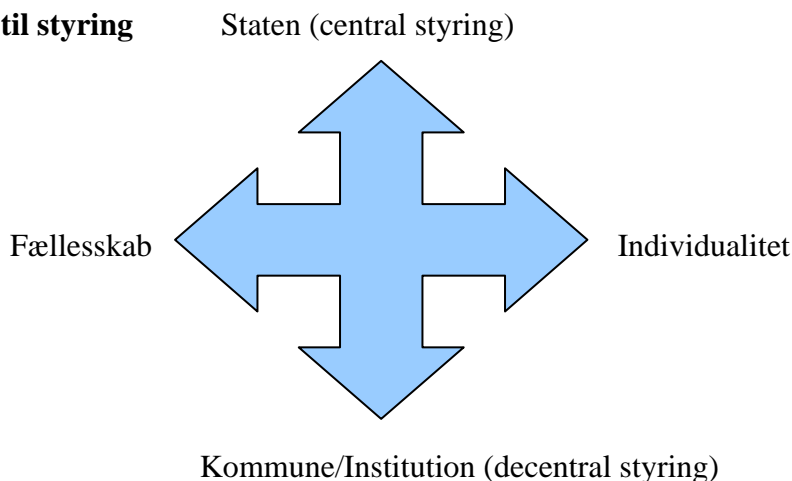
Samtidig med denne udvikling er borgerne trådt ind i rollen som brugere i styringen af de offentlige udførende institutioner. Inddragelse af borgerne er som sådan ikke en ny ting, idet Danmark har tradition for at involvere berørte parter i offentlige beslutninger ved fx borgermøder, høringsprocedurer eller rådgivende borgerudvalg. Det nye er, at borgeren deltager i *brugerrollen* med lovfæstede rettigheder og med selvstændigt kompetenceområde. Brugerindflydelsen er dermed blevet institutionel forankret (Sørensen 1995). De berørte institutioner er velfærdsstatens frontlinie-institutioner så som daginstitutioner, skoler og ældrecentre. Brugerindflydelsen baserer sig på et hensyn til de faktiske brugeres behov. Tanken er, at skabe en bedre balance mellem institutionernes serviceproduktion og brugernes behov. Brugeren opfattes som en vigtig informationskilde for institutionerne i deres planlægning, fordi brugeren ved, hvor skoen trykker.

Disse brugerbehov er betydelig mere individuelle i deres karakter, hvilket adskiller sig fra den tidligere inddragelse af borgeren, som mere skete under et hensyn til de almene behov, der havde fællesskabets karakter over sig.

Brugerindflydelsen i Danmark er sket på et tidspunkt, hvor et New Public Management (NPM) koncept har domineret tænkningen i den offentlige sektor (Busch m.fl. 2001). Både brugerindflydelsestanken og NPM skriver sig ind i samme dagsorden om, at der til de udførende offentlige institutioner skal overdrages mere selvstyre, at de skal gøres mere effektive og endelig gøres mere lydhøre overfor brugernes ønsker.

Udviklingen over de seneste årtier er således præget af to bevægelser: 1) en udvikling med decentralisering fra stat til kommune og videre til institutioner, 2) en bevægelse bort fra deltagelse i fællesskab til individuel deltagelse.

Figur 1: Fra styre til styring

2.1. Problemstilling

Brugerindflydelse i offentlige velfærdsinstitutioner, som skoler, daginstitutioner og ældrecentre er i dag en udbredt ting. På skoleområdet har det været formaliseret siden 1990. Det er imidlertid en styringsform som ud fra et demokrati-teoretisk udgangspunkt fortsat problematiseres. Baggrunden er, at i forestillingerne om demokrati sondres der traditionelt mellem, hvad der er offentligt, og hvad der er privat. Det som er offentligt, debatterer vi i det offentlige rum, vi deltager i rollen som borgere og træffer fælles beslutninger herom. Det som er privat, håndterer vi selv, og er uden for andres indblanding. Med brugerindflydelse forholder det sig sådan, at der kan findes elementer fra begge verdener. Det placerer brugerindflydelse i gråzonen mellem det offentlige og det private. Som et barn, der kan strides om, hvor vidt er godt eller skidt for demokratiet.

På den ene side rummer brugerindflydelse lovende aspekter i forhold til nærdemokrati og selvstyre (Torpe, 1995), idet deltagelse indeholder muligheder for at opbygge politiske kompetencer og styrke fællesskabsfølelsen. På den anden side er brugerindflydelse en betænkelig udvikling, da den ikke er retligt bundet, og kan ses som et partsdemokrati bag lukkede døre, hvor brugeren mere skal agere ud fra egne præferencer.

Det er imidlertid sikkert, at brugerindflydelse eller brugerdemokrati er kommet for at blive. I

regeringens "Det nye Danmark" fra 2004 hedder det:

De centrale velfærdsopgaver skal løses så tæt på borgerne som muligt, så man lokalt kan gøre en forskel. Det er selve fundamentet for et levende nærdemokrati. Det forudsætter, at vi samler opgaverne tættere på borgerne, at vi sikrer støtte og bæredygtige enheder, og vi garanterer opfølgning på mål og resultater.

Den offentlige sektor skal i det hele taget indrettes på borgernes præmisser og med udgangspunkt i deres behov (.....).

Regeringen, april 2004, s. 4

Disse linier er ikke specielt knyttet til den nuværende regering. De kunne lige så vel være hentet fra regeringspublikationer fra 90'erne eller 80'erne. Fra den tidligere SR-regering er at finde i "Ny kurs mod bedre tider" fra 1993:

Den offentlige service skal ydes bedst muligt i overensstemmelse med borgernes behov og så effektivt og billigt som muligt. Regeringen 1993, s. 69,

Og fra folketingets vedtagelse af folkeskoleloven i 1990 kan man fx finde:

Som et led i den videre udvikling af velfærdssamfundet må demokratiet gøres mere nærværende i hverdagen ved, at selvforvaltningen øges og skolen åbnes og indgår som et kultur- og aktivitetscenter for lokalmiljøet.

Indflydelse gennem brugerkanalen indgår altså som en strategisk størrelse, som regering og folketing mener, skal til for at skabe et mere levende nærdemokrati. Via lovgivning reguleres brugerindflydelsen i forhold til politikområde, hvem der deltager, og hvad der kan tales om. I lovgivningen fastsættes det tillige, at den øvrige offentlighed ikke har adgang til at deltage.

Hele denne udvikling fra fjerndemokrati til nærdemokrati og fra kommunal borger til nu som borger at skulle spille en funktionel brugerrolle kalder Kristensen for udviklingen af et demo-

kratisk paradoks:

Mens brugeren får større indflydelse på institutionernes drift, får borgeren mindre indflydelse på de normer, der afgør hvem, der skal have hvad, hvornår og hvordan. Brugerdemokratiet er reelt intet andet end et behovsdemokrati (Larsen & Offerdal, 1992) og kan konstitutionelt betragtes som et demokratisk problem eller ligefrem en udhulning af demokratiet. (Kristensen, 1998, s. 31 nederst)

Kristensen lægger ikke fingre imellem i sin opfattelse af, hvad brugerdemokratiet står for. Det er tydeligt, at Kristensen ikke ser det muligt at diskutere almene og fælles problemer, når det ikke kan ske i det offentlige rum, men skal ske i funktionelle bestyrelsessammenhænge. Dette ståsted deles af mange, der også mener, at det er svært at forene individuelle krav til sit barns skole med kollektive krav til folkets skole (Torpe 1999; Eriksen 1996; Andersen 1997; Andersen 2000). Brugerdemokratiet er en udhulning af demokratiet, hævdes det. Men er det nu også altid rigtig?

2.1.1. Brugerrolden og Brugerdemokratiet på skoleområdet

Nærdemokrati hænger uløseligt sammen med at borgerne deltager og engagere sig i lokale forhold. Såfremt dette er kriteriet for et levende demokrati er brugerdemokratiet en ubetinget succeshistorie. Danskerne deltager som aldrig før i politik, hvilket måske hænger sammen med at brugerrolden er nemmere at mobilisere end rollen som borger. Pedersen kalder det, at politikken er eksploderet, men på den måde, at borgernes deltagelse samtidig er forsvundet ind bag lukkede døre uden offentlighedens indsigt (Pedersen m.fl. 1994). Netop det at deltage henviser til borgernes handlinger med henblik på at påvirke egen livssituation. Det kan ske i forskellige roller, men først og fremmest som bruger i offentlige serviceinstitutioner (Andersen 2004).

Formålet med deltagelse er, at give borgeren mulighed for at skabe kontrol med egen livssituation. Denne kontrol har dybe ideologiske rødder og baserer sig på to hovedretninger: 1) om egen livssituation er et socialt produkt der udspringer af et fællesskab eller 2) om egen livssituation er individets ret til at bestemme over eget liv med de af naturen givne rettigheder og

pligter. Disse ideologiske retninger bærer også overskrifterne socialisme og liberalisme. Socialisme ser demokrati, som et værdifællesskab og som en livsform, mens liberalisme ser demokrati, som en ramme for individets udfoldelse og som en styreform.

Når det konkret kommer til skolebestyrelserne er synspunkterne hos Kristensen:

På skoleområdet er skolebestyrelserne udtryk for det formaliserede eller institutionaliserede brugerdemokrati. Skolebestyrelsen repræsenterer en instrumentel demokratiforståelse, hvor motivationen for at deltage er bundet til særinteresser og, hvor adfærden næsten pr. automatik er budgetmaksimerende. Artikuleringen af synspunkter går ikke gennem det repræsentative demokrati, men forbliver privatistiske i deres karakter og udsættes ikke for samme legitimeringskrav, som andre politiske ytringer. Man kan forestille sig af skolebestyrelserne befolkes af nye eliter på bekostning af "den brede befolkning". Det er personer som i forvejen er aktive i andre sammenhænge og som udgør en samfundselite – et folkets A-hold. Man kan frygte at brugerdemokratiet vil udvikle kooperative eliter på lokalt plan, der ikke tager ansvar for helheden. " (Kristensen 1998, s. 32-34)

Kristensen tegner bevist et stereotypet billede af skolebestyrelsen. Omvendt er Kristensen tydelig med at give sympati og respekt til skolebestyrelsesmedlemmerne. De investerer megen tid og energi og undertiden er det konfliktfyldt og belønningen er utak. Kristensen kalder dem for nogle af hverdagens politikudøvere. Samtidig oplever de til tider, at blive set på som magtelskere, der bare beskytter egne interesser.

2.1.2. Brugere som private kunder

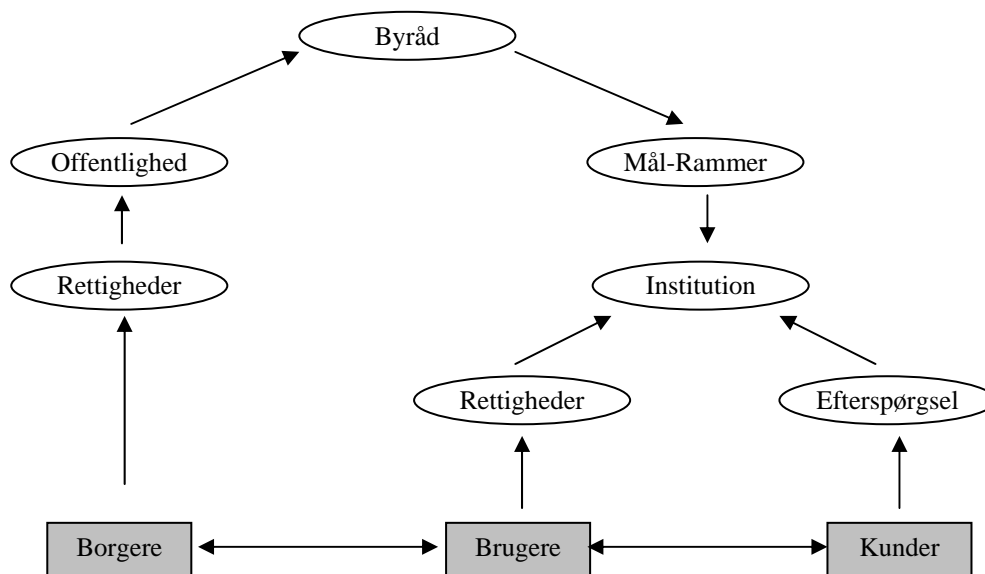
Som nævnt er brugerindflydelse ikke en ny ting i Danmark. Offentlig inddragelse af brugerne er tidligere sket under forskellige former med det sigte at integrere brugernes behov i de fælles løsninger (Hernes 1988). Med brugerindflydelse er der sket en formalisering af denne inddragelse og af Kristensen m.fl. opfattes det som et brud med forestillingen om, at det lader sig gøre at integrere brugernes behov med de fælles behov. Det er altså ikke en integrationstækning, der ligger bag brugerindflydelse (Torpe 1995).

Brugerindflydelsen har med loven fået en formaliseret placering i det politiske system. Mellem det kommunale niveau og det institutionelle niveau. Denne politiske placering karakteriseres ofte som en placering på politikken output-side, idet der med udtrykket menes, at der er tale om, at brugernes efterspørgsel gøres til de politiske styringsparametre i institutionerne (Kristensen 1998). Talen om en output-side bruges af Torpe til at påpege den separation, der er sket fra integrationstænkningen. Institutionernes produktion af velfærdsydelser er dermed løs-gjort fra politikernes kontrol, og søges i stedet tilpasset brugernes behov. Diskussion af de fælles behov bliver fortrængt fra de privatlignende bestyrelsessammenhænge, mener Torpe og frygter, at brugerne i realiteten (over tid) vil optræde som forbrugere som det kendes fra det private marked.

En sådan tendens til afpolitisering eller rettere privatisering af politikken skærpes af den kunderolle der også er på spil. Den private mulighed for problemløsning betyder at bruger-kunde relationen bliver styrket. Som bruger vil man i højere grad se sig selv som kunde i den kommunale servicebutik, hvor det er egne anliggende der er på spil. Og bruger-borger relationen bliver svækket. Som bruger vil man i mindre grad se sig selv som medlem af et kommunalpolitisk fællesskab, hvor det er fællesanliggende der er på spil. (Torpe 1995, s 9).

Med brugerindflydelse er der ikke blot tale om en nydannelse, men om et andet syn på den offentlige serviceproduktion. Det er brugernes efterspørgsel, der gøres til parametre i institutionernes planlægning. I figuren nedenfor illustreres det, at borgerne styrer politikkerne gennem stemmeafgivning (kommunalvalg) og deltagelse i den offentlige debat. Politikkerne styrer institutionerne gennem mål- og rammestyring. Institutionerne inddrager brugerne i styringen af institutionerne, hvor brugerne er tildelt en række deltagelsesrettigheder. Brugernes indflydelse rækker imidlertid længere end borgernes indflydelse, idet de har mulighed for at gøre personlige til- og fravalg. På skoleområdet er der i mange kommuner frit skolevalg og forældre har ret til at oprette privatskoler. Brugerne har således muligheder for at optræde som kunder.

Figur 2: Den kommunale styringskæde

Kilde: Torpe 1995.

Det centrale hos Kristensen m.fl. er, at brugerindflydelse vil bevirke, at brugerrollen vil bevæge sig hen mod en kunderolle, da det er egne interesser, der er på spil. Bevægelsen vil ikke gå fra en brugerrolle i retning af en borgerrolle, idet fælles interesser i de funktionelle bestyrelsessammenhænge ikke er på spil. Som sådan er brugerindflydelse derfor en direkte svækkelse af demokratiet.

2.2. Problemformulering

På baggrund af problemstillingen opstilles følgende problemformulering for afhandlingen:

- i hvilken udstrækning bidrager brugerindflydelsen på skoleområdet til at svække demokratiet

På baggrund heraf søges følgende underspørgsmål besvaret:

1. i hvilken grad optræder skolebestyrelsesmedlemmer i kunderollen.

2. i hvilken grad er deltagelse i skolebestyrelsesarbejdet forbundet med utilfredshed til skolen.

3. hvordan er folkeskolelovens bestemmelser om skolebestyrelsen i et demokratisk lys

3. Design og Metode

Afhandlingens opgave er at besvare den opstillede problemformulering.

Problemformuleringen er grebet an på den måde, at for at kunne besvare om brugerindflydelsen på skoleområdet svækker demokratiet, er det nødvendigt at sætte fokus på brugerne dvs. skolebestyrelsesmedlemmerne. I den udstrækning at skolebestyrelsesmedlemmerne kan identificeres med kunderollen, vil det blive taget som indtægt for, at brugerindflydelsen svækker demokratiet. Omvendt, hvis det er borgerrollen, der er på spil, vil det blive taget til indtægt for, at demokratiet ikke er svækket. Det afgørende kriterium er altså, til hvilken side brugerrollen bekender sig jævnfør figur 2.

Der redegøres derfor for i dette kapitel, hvorledes gangen er i afhandlingen – fra problemformulering over teori og empiri til en konklusion og et svar på problemformuleringen. Den røde tråd i afhandlingen ser sådan ud:

- en problemformulering, der angiver afhandlingens opgave,
- afhandlingens design, herunder metodekritik og videnskabelig perspektivering,
- beskrivelse af kontekst, herunder aktører i det skolepolitiske felt
- valg af teoretiske begreber, der er afhandlingens vidensgrundlag,
- en empirisk analyse,
- konklusion og perspektivering af resultaterne.

Afhandlingens kapitler er organiseret, som det er illustreret i figur 3.

Afhandlingens del I Kontekst: Her gives der en indføring i de elementer, der blev præsenteret i problemstillingen. Første element er en beskrivelse af de styringsmæssige forhold, som folkeskolen har været underkastet gennem historien. Der ses kronologisk på udviklingen fra Reformationen og frem til nutidens skolebestyrelser. Der ses også på folkeskolens aktører og de nu gældende rammebetingelser. Det andet element er den modernisering, som den offentlige sektor har gennemløbet de seneste årtier. Derfor beskrives den politiske og administrative tænkning, der i 80'erne og 90'erne var domineret af New Public Management (NPM). NPM er en

måde at tænke, hvordan offentlig ledelse og organisation skal indrettes for at skabe effektive offentlige institutioner. Folkeskolen er i den sammenhæng ikke gået ramt forbi, og skolebestyrelser kan ses som en tidstypisk udvikling.

Afhandlingens del 2 Teoretiske Begreber: Der opstilles de begreber, der skal give viden til, at kunne besvare problemformuleringen på en videnskabelig kvalificeret måde. Der introduceres tre begreber:

1. Det første begreb er demokrati-teori. Begrebet er valgt for at definere, hvad der i denne afhandling menes med demokrati. Der præsenteres to teorier 1) den aggregative teori og 2) den integrative teori. Disse udtryk er hentet fra March & Olsen (1996), og er to betegnelser, som rubricerer de mest betydningsfulde demokratiteorier efter deres ideologiske hovedretninger 1) den liberale og 2) den socialistiske. Tillige præsenteres også to danske klassiske værker af henholdsvis Alf Ross og Hal Kock, hvor Ross kan henføres til de aggregative, mens Kock tilhører de integrative demokratiteorier. Med de to teorier vises det, at der i forhold til en forståelse af, hvad det gode demokrati er, og hvad der menes med demokratisk deltagelse også opnås to forskellige positioner.

Begrebet er afgørende for at kunne indkredse, hvad der menes med at have kontrol med egen livssituation. Det skal også bidrage til en endelig vurderingen af, om skolebestyrelsesmedlemmer er en svækkelse eller en styrkelse for demokratiet.

2. Det andet begreb er om social kapital. Social kapital skal i denne sammenhæng opfattes som den ”mængde” af tillid, der er mellem borgerne. Fokus er på de tillidsbånd, der er mellem borgerne. Sådanne bånd kan funktionelt virke som generaliserede normer for handling (Putnam 1993). Generaliserede normer er adfærdsmønstre som borgerne etablerer og opretholder, som de konkrete måder at handle på. Tilstedeværelsen af social tillid udtrykker med andre ord, at der mellem borgerne er et afstemt værdisystem, som borgerne individuelt og i fællesskab har forpligtet sig til at ville leve op til. Med normer refereres der til *handlinger* og pligten til at udføre disse handlinger.

Begrebet skal anvendes til at undersøge, om skolebestyrelsesmedlemmerne føler sig

forpligtet af sådanne demokratiske normer, idet det vil sætte dem i stand at handle i overensstemmelse med fællesskabets normer.

3. Det tredje og sidste begreb er politisk handlingskapacitet. Det vil sige kapacitet til at handle i politik. Det er et magt relateret begreb. Der skal anvendes to sondringer på dette begreb:

- a) Den første er et begreb, som tager udgangspunkt i, at det ikke i sig selv er et ideal at deltage i politik. Det er nok så meget et spørgsmål om at have lige muligheder for at deltage. Det vil sige borgernes muligheder for på kompetent måde, at gå ind i den politiske arena og spille lige sammen med det politiske system og de professionelle i institutionerne. Lige muligheder er lighed i magt til at påvirke politiske beslutninger. Man taler i denne sammenhæng også om politisk empowerment.

Begrebet skal bruges til at undersøge om skolebestyrelsesmedlemmerne har politiske kompetencer. Har de evnen og viljen til at føre politik? Tilstedeværelsen af politiske kompetencer udlægges her som, at skolebestyrelsesmedlemmernes deltagelse bunder i et politisk engagement. Hvis de ingen politiske kompetencer har, gør det ingen verdens forskel, om de er i eller udenfor skolebestyrelsen. De påvirker ikke demokratiet alligevel.

- b) Det andet begreb er hentet fra Hirschman (1970) om Exit og Voice. Som sådan er der ikke tale om demokratisk empowerment af borgerne, men om borgernes muligheder for at vælge fra eller til. Exit knytter an til valgfrihed i forhold til, at hvis borgeren ikke er tilfreds med en ydelse, kan borgeren vælge gå et andet sted hen og få ydelsen. Voice er udtryk for medbestemmelse og at borgeren vælger at få indflydelse på kvaliteten af ydelsen. Endelig kan exit også ses som en ressource for voice. Voice er nemmere at opnå, hvis man samtidig kan true med exit. Exit og voice skal anvendes til at undersøge problemformuleringens hypotese om, at skolebestyrelsesmedlemmer er utilfredse forældre, hvis deltagel-

se er baseret på en voice strategi.

Afhandlingens Del 3 er Resultater: Her analyseres folkeskoleloven fra 1990, og der ses på udvalgte paragrafer i et kritisk demokratisk lys. Hensigten er at undersøge, om folkeskoleloven favoriserer den ene eller den anden demokratiteori.

Endvidere præsenteres i kapitlet en survey-undersøgelse. Fra 95 skoler fordelt på 18 kommuner er der indhentet data fra 264 skolebestyrelsesmedlemmer i Danmark. I alt er hentet 24024 data. Data er struktureret efter følgende design:

Tabel 1: Design af survey-undersøgelse

Variable	Antal spørgsmål	Antal svar kategorier
Motivation for at deltage	5	4
Politisk ideologi	1	2
Social kapital	9	4
Skolebestyrelsens indflydelse	2	4
Politiske kompetencer	5	3
Tilfredshed med skolen	2	3
Politisk aktivitet	1	7
Socio-økonomiske variable	5	2 - 8
Geografisk placering	2	2 - 18

Da undersøgelser af denne type traditionelt ikke opnår høje svarprocenter, blev der 5 dage før udsendelse af spørgeskemaet sendt en e-mail med et forbrev, hvori undersøger og undersøgelsens formål overordnet blevet præsenteret¹. Målet med forbrevet var, at tidsmæssigt adskille præsentationen af undersøgelsen og selve udfyldelsen af spørgeskemaet. Ved at sende et forbrev fik den enkelte respondent god tid til at læse, overveje og beslutte, om vedkommende ville deltage. En samtidig præsentation af undersøgelse og anmodning om at udfylde et spørgeskema er forbundet med den risiko, at respondenterne (i en travl hverdag) henligger udfyldelsen til senere, som så ender i glemmebogen. Med forbrevet blev respondenterne varmet op en

¹ Alle respondenter modtog ikke forbrevet den 20. oktober, men i dagene efter grundet problemer med de elektroniske distributionslister.

uge før besvarelse. Næste e-mail blev udsendt den 27. oktober 2007. E-mailen var et fremsendelsesbrev med et unikt hyperlink til den enkelte respondent, til et serverbaseret internet-spørgeskema hosted af Feldborg Informatik (www.feldborg.dk). Der blev udsendt 417 mails i alt. Unikke links blev benyttet for at rykkerprocedure senere kunne iværksættes overfor dem, der ikke havde svaret. I fremsendelsesbrevet var en nærmere præsentation af undersøgelsen. Der har været streng opmærksomhed rettet mod ikke at præsentere undersøgelsen på en måde, der kunne påvirke respondenterne i deres svar. I det elektroniske skema var opsat en "svartjekker", som betød, at respondenterne ikke kunne bladre til næste spørgsmål uden, at det første spørgsmål var besvaret. Derfor er de 264 besvarelser komplette besvarelser fra 264 unikke personer.

Den 2. november 2007 var svarprocenten 42%. Rykkerprocedure blev iværksat den 3. november og undersøgelsen sluttede den 8. november 2007 med en total svarprocent på 63,3%. Alle udsendelser af e-mails er sket lørdag eftermiddag, da det har været troen på et optimalt tidspunkt for opmærksomhed. Alle e-mail adresser er fundet via skolernes officielle hjemmesider. Hele spørgeskemaet er gengivet i bilag.

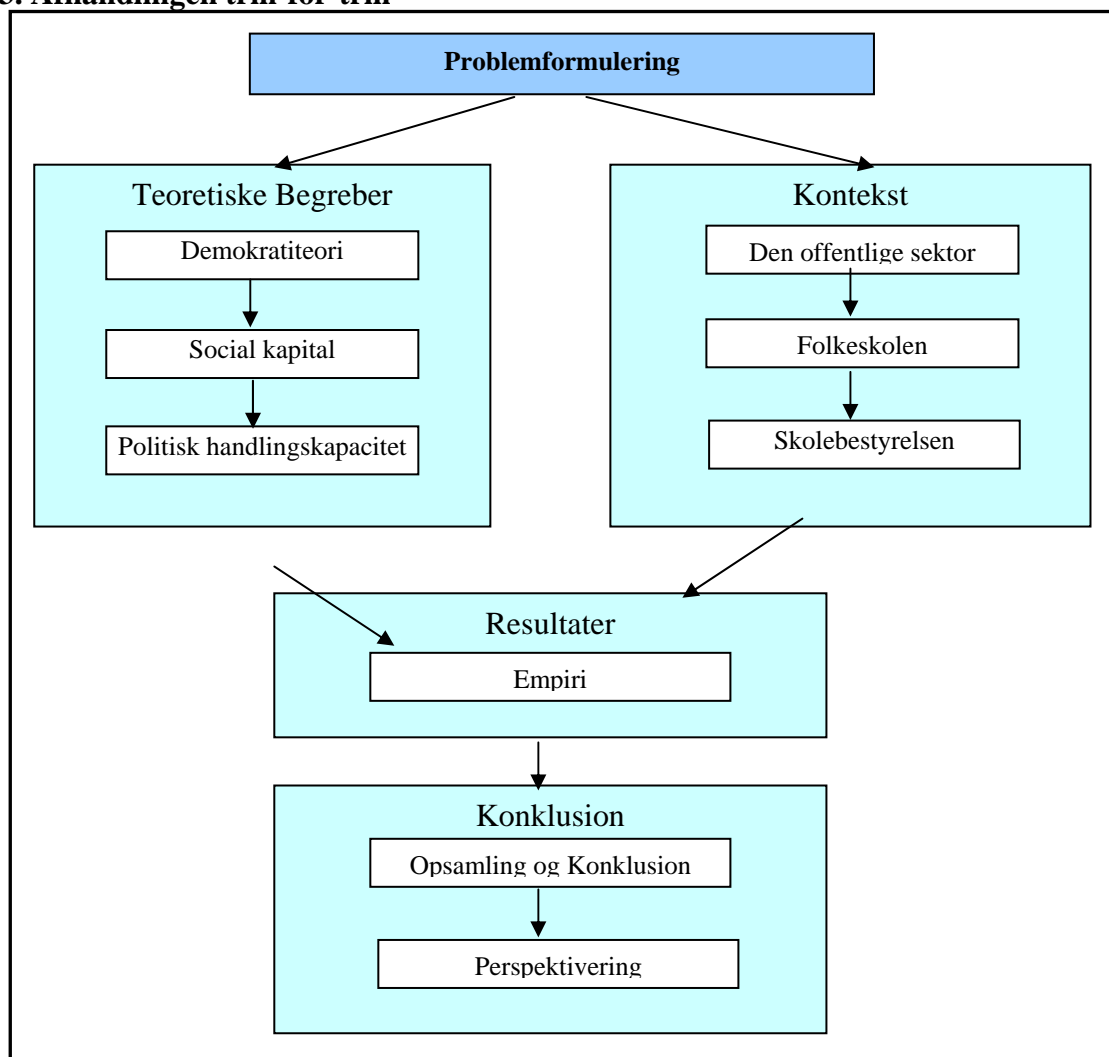
I forhold til problemformuleringen var det vigtigt at få indhentet et så stort og et så bredt materiale som muligt, idet problemformuleringen stillede krav om få svar fra flere variable fra en stor selektion. Kvantitative data er således foretrukket frem for kvalitative, da det ville have resulteret i det omvendte resultat; mange svar fra få variable på en snæver selektion. Det har også været vægtet at få tal med henblik på en statistisk bearbejdning af empirien. Et vigtigt mål har endvidere været at kunne sammenstille denne survey-undersøgelse med tidligere befolkningsundersøgelserne fra 1990 og 1998. Den sidste undersøgelse fra 1998 er fra magtudredningen om Demokrati fra Neden.

Udvælgelsen bærer et stort tilfældighedspræg og har ikke kunnet ske stratificeret. På ganske mange skolers hjemmesider er enten skolebestyrelsen ikke præsenteret eller også er e-mail adresser ikke oplyst. Der har været udsendt 417 mails, men af dem har det ikke kunnet styres, hvem der så svarede. Modtrækket overfor disse faktorer har været initialt at inddrage et stort udvalg af kommuner spredt over Danmark og skoler fra henholdsvis land og by.

Det har ikke været muligt at foretage en frafaldsanalyse, da data om hvem skolebestyrelsesmedlemmerne i Danmark er, ikke er samlet noget steds. Det er således ikke muligt at udtale sig om materialets repræsentation i forhold til samtlige skolebestyrelsesmedlemmer i Danmark. Den brede geografiske sammensætning og spredningen på de mange skoler gør, at materialet vurderes egnet til analyserne. Der er imidlertid altid den fare ved spørgeskemaer, at respondenterne bliver ”politisk korrekte” og skriver sig op i lidt andre kategorier end ellers. Den fare skal man holde sig for øje hele vejen igennem.

Afhandlingens Del 4: Konklusion: Her samles op og der gives en konklusion på den opstillede problemformulering. Til allersidst gives en perspektivering af afhandlingen i forhold til, hvad man kan forvente på feltet i fremtiden.

Figur 3. Afhandlingen trin-for-trin

3.1. *Metoden i et videnskabeligt perspektiv*

Afhandlingen bevæger sig inden for den positivistiske metode, idet den positivistiske tilgang forsøger, gennem præcise empiriske målinger, at afdække og bekræfte sandsynlige kausale sammenhænge, som bruges til at forudsige (menneskelige) handlinger. Bag dette ligger altså en antagelse om, at det er muligt at se sammenhænge, hvis denne eksisterer, mellem en årsag fx social tillid og virkning fx solidaritet. Disse årsag-virknings sammenhænge ventes ikke at stå klart og tydeligt frem, men at der i det mindste kan argumenteres for en sammenhæng.

Sammenkoblingen af den teoretiske del med den empiriske del vil ske i en kontinuerlig proces, således at teorien ikke står alene i begyndelsen eller ved afslutningen af den empiriske analyse. Dette er teoriens overordnede placering i undersøgelsen. Om hvorvidt den er styrende eller ej afgøres af, om der anlægges en deduktiv eller induktiv tilgang. En ren induktiv fremgangsmåde ville fx være grounded theory, der benytter et rent empirisk udgangspunkt, der i sidste ende skal lede frem til, at der kan genereres en teori til slut i processen (Fuglsang 2004). Denne fremgangsmåde er ikke klog i denne afhandling, da kodning af data uden forhåndsviden om de teoretiske begreber øjensynligt ville føre til et ringe resultat. Der er derfor anvendt en deduktiv fremgangsmåde, som betinger en præsentation af teorier og begreber først. Det vil selvfølgelig bevirke, at teorierne er styrende for svaret på problemformuleringen. Teorierne er endvidere anvendt til at kunne kode data.

Undersøgelsens sigte er, at skabe viden om skolebestyrelsesmedlemmernes politiske adfærd inden for skoledemokratiet. Denne viden holdes op i mod eksisterende viden (Kristesen m.fl) for hermed at opnå en dybere indsigt i den politiske virkelighed. Ved at bruge den deduktive tilgang beskæftiger afhandlingen sig med et begrænset antal variable med sigte på operationalisering for at kunne lave de empiriske undersøgelser, herunder undersøgelser af de indbyrdes afhængigheder mellem variablene. Svagheden ved denne fremgangsmåde er, at den kvantitative metode forinden har nødvendiggjort en beslutning om de begrebsmæssige parametre. Det betyder, at disse parametre øver indflydelse på, hvad der spørges om og hvorledes dette måles (Olsen 1998). Dette har mindst to konsekvenser: 1) Det kan senere i forhold til analysen af data være vanskeligt at frigøre sig fra de oprindelige teoretiske idéer. 2) Det kan være svært at afgøre, om det er parametrene eller respondenterne, der har givet strukturen i svarene. To forhold det er vigtigt at være opmærksom på.

3.1.1. Den kvantitative metode

Videnskaben prøver på, at adskille forskellen mellem det, der er videnskab og det, som ikke er der, samt afgrænse de forskellige videnskabsretninger i forhold til hinanden. Dette gøres ofte ud fra tre spørgsmål, hvor det første omhandler karakteren af det værende, med andre ord det ontologiske spørgsmål. Det andet spørgsmål beskæftiger sig med sandheden af det ontologiske standpunkt – epistemologien (Fuglsang 2004). I forhold til survey-undersøgelsen er det vigtigt at spørge, om der opnås en særlig kundskab omkring det værende, samt om denne udelukker andre former for kundskab. Hvis alene det, der kan observeres falder inden for det videnskabelige rum, må det betyde, at kundskaben handler om forholdet mellem observationer og observationers sproglige benævnelse. Det betyder, at det værende dækker over det, der kan observeres og kundskab omkring det værende opnås gennem logisk sproglig kopiering af det observerede (Olsen 1998).

Survey-metoden har lighed med empirismen. Blandt andet har begge retninger, at observationer baseres på menneskers sanseindtryk. Survey-metoden befinder sig altså inden for det felt, hvor noget aftegner sig og kan sanses. Det værende er en kæde af enkeltheder, der består af spørgsmål og tal. Derudover har survey-metoden samme adskillelse mellem undersøger og den undersøgte; det vil sige at undersøgerens teorier og begreber er indenfor, mens den undersøgte (objektet) er udenfor.

4. Kontekst

4.1. *Modernisering af den offentlige sektor*

4.1.1. **De seneste årtiers politiske og administrative udvikling**

Fra starten af 80'erne skete der i Danmark et langsomt skifte i synet på velfærdsstatens fremtidige udvikling. For det første skulle statens aktiviteter organiseres mere effektivt, og dermed skulle de også økonomisk set gøres mere rationelle. For det andet skulle dens aktiviteter tilpasses borgernes forskellige ønsker og behov, bl.a. ved at give adgang for brugerne til at formulere deres ønsker. For det tredje skulle man modvirke tendensen til formynderi og ensretning. Man kan sige, at dagsordenen for velfærdsstaten i stigende grad drejede i retning af en effektivitetsdiskurs, på bekostning af en solidaritetsdiskurs, som havde præget de foregående årtier. I 80'erne var der bred enighed om, at det handlede om effektivitet i diskussionen om velfærdsstatens fremtid.

Fælles for debatten var en bred enighed om at inddæmme eller svække de professionelle (Torpe 1995: 7). Overordnet skulle deres vækst begrænses, både med hensyn til antallet af personer og med hensyn til antallet af nye institutioner. Dernæst skulle de styres i form af fastsættelse af mål og rammer. Endvidere skulle ledelsesniveauet på de enkelte institutioner styrkes. Endelig skulle institutionernes ydelser målrettes brugernes ønsker. Når der blev fokuseret så meget på de professionelle, skyldtes det først og fremmest analyser af stigningstakten i antallet af offentligt ansatte. Deres vækst var symptomet på, at den offentlige sektor netop ikke kunne styres, og derfor blev offensiven rettet mod de ansatte (Kristensen 1987).

På international plan skal debatten i Danmark om velfærdsstatens fremtid ses i lyset af den New Public Management-bølge, der red hen over de vestlige demokratier i 80'erne (Hood (1991). En bølge som først og fremmest havde sine fortalere i Verdensbanken, OECD og herhjemme i Finansministeriet. Udgangspunktet for New Public Management (NPM) er en klassisk kritik af det offentlige for dets bureaukrati og egennyttmaksimerende adfærd. NPM har rødder i den monetaristiske økonomi-tænkning og dens læggen særlig vægt på markedet og fri

konkurrence. Det offentlige skal derfor være som det private. Et prægnant udtryk for dette syn er Public-choice-skolen (Niskanen 1971).

4.1.2. Individualisering og demokrati

I det nye syn på velfærdsstaten spores en grundlæggende *individualisering*, båret frem på den ene side af en højere grad af mobilitet i samfundet og på den anden side et højere uddannelsesniveau med et tilhørende højere niveau for individuel refleksivitet. Individualiseringen slår således ikke bare igennem socialt, men har også markante diskursive effekter (Andersen, 1995). Denne individualisering er i stigende grad projektet om selvrealisering, hvis kendetegn er, at de centrale problemer nu ikke længere lokaliseres i samfundet men i individet, og at det som en naturlig konsekvens heraf er individet, der skal indrettes eller bearbejdes på en bestemt måde, hvis problemerne skal til livs. Det betyder, at så er det heller ikke samfundet der skal udvikle sig men individet. Det er individet der skal frigøres, og de politiske strategier skal fokusere primært på den enkelte og de potentialer, som vedkommende indeholder.

Sammen med selvrealisering finder nyliberalismen og dens dyrkelse af markedet indpas (Busch m.fl. 2005). Denne fremhævelse af markedet er netop så populær, fordi den rent faktisk indskrives i et livspolitisk perspektiv, hvor det netop er individet, der skal udfoldes. Ikke samfundet som helhed. På den måde kan man sige, at effektivitetsdiskursen i 80'erne opnåede betydelig grad af hegemoni. Dagsordenen blev nu sat med udgangspunkt i den enkelte - i det livspolitiske projekt, hvor det handler om at indrette politikken i overensstemmelse med dette udgangspunkt (Andersen 1995).

Diskursen har medført en markant vægtning af effektiv politisk ledelse og i forlængelse heraf brugerrollen. Det vil sige en vægtning af netop det individuelle perspektiv og denne side af de livspolitiske strategier. Den politiske ledelse er fortsat stærkt forankret i det repræsentative demokrati, fordi det er en politisk-administrativ decentralisering, der har fundet sted i Danmark. Til forskel for Norge og til dels Sverige, hvor man har fulgt en politisk-parlamentarisk decentralisering – altså en demokratidiskurs (Kristensen 1998: 28).

4.2. Folkeskolen – lovgrundlag og historik

Dette afsnit beskriver udviklingen i den danske folkeskole især fra 1990'erne, hvor der blev taget initiativer til decentralisering og brugerinvolvering. Efterfølgende søges folkeskolens styringsmæssige kompleksitet illustreret ved en diskussion af skolens aktørnetværk, hvorefter skolebestyrelsernes formål, opgaver og rammebetingelser diskuteres.

4.2.1. Opbrud på folkeskoleområdet de seneste årtier

Folkeskoleområdet har tidligere været et tungt statsligt lovreguleret område, men gennem de seneste årtier med effektivisering og NPM, er der sket en decentralisering af såvel administrativ, økonomisk og politisk karakter til det kommunale niveau. Lovgrundlaget for den danske folkeskole er Folkeskoleloven, som er en rammelov, der giver de kommunale politikere ansvaret for at fastlægge mål og rammer for folkeskolernes virksomhed og for at drøfte skolepolitiske målsætninger med skole, forældre og lærer.

I folkeskolen har de professionelle (lærerne) traditionelt haft stor indflydelse på styring og på udformning af ydelserne. Denne indflydelse er for så vidt stadig stor, men der er en række effektiviserings- og demokratiseringstiltag, som bl.a. har haft sit formål at etablere nye praksisformer for aktørerne i og omkring folkeskolen, og dermed påvirke de professionelles virke og indflydelse i det lokale skolefelt (Andersen 2000).

Folkeskolen har således gennem de seneste årtier udviklet sig i spændingsfeltet mellem en centralt styret skole og et decentraliseret skolestyre og skoletilsyn. Nogen af de væsentligste tiltag i de seneste 10-15 år er:

1990: Ændring af folkeskolens styrelsesregler (skolebestyrelser)

1992: Folkeskolerne overflyttes fra staten til kommunerne

1993: Nye arbejdstidsregler for lærerne

1994: Ny Folkeskolelov

2000: Ny løn

2001: Klare mål

2002: Nyt folkeskoleforlig

4.2.2. Brugerindflydelsen historisk set

Baseret på Andersens og Jensens (Andersen 2000 og Jensen 1994) historiske rids af skoleområdet i Danmark blev det allerede grundlagt i 1814 – 35 år før den danske grundlov. Historiske set kan skoleområdet opdeles i 4 perioder: 1) perioden før reformationen, 2) perioden efter reformationen og frem til 1814, 3) perioden fra 1814 til 1989 og 4) perioden fra 1989 og til i dag.

Før reformationen var det primært den katolske kirke der gennemførte undervisning, men udviklingen i købstæderne førte til at borgerne selv oprettede skoler i konkurrence med kirkens skoler. Efter reformationen i 1536 forsvandt de katolske skoler til fordel for latinskoler med mulighed for forberedelse til universitetet og offentlige skriveskoler i byerne under gejstlighedens tilsyn. Danmarks første skolekommission arbejdede i 25 år med skoleområdet og barslede med skoleloven af 1814, der blandt andet undervejs førte til etablering af en række seminarer rundt om i landet.

Samfundsudviklingen fra midten af attenhundredetallet mod århundredeskiftet gik mod øget pres fra befolkningen om modernisering og øget indflydelse på skolerne. Det var dog først ved skoleloven i 1933, at kirkens indflydelse på ledelsen af skolerne blev begrænset i skolekommissionerne og i skoledirektionerne. Skolekommissionerne var her tiltænkt som borgernes organ til at følge skolernes arbejde, herunder ansættelse af lærere og udbygge kontakten mellem skole og hjem (Andersen 1995). Der blev også for første gang mulighed for at oprette forældreråd på skolerne med skolekommissionens formand som leder. Skolekommissionerne og forældrerådene er således de første formelle tiltag til involvering af brugerne (forældrene) i skolens arbejde.

Forældrerådene blev ikke en succes og i 1949 blev loven ændret og forældreråd afløst af skolenævn, der kunne etableres af kommunalbestyrelsen og forældrene blev i stedet repræsenteret i skolekommissionen. Fra 1970 blev skolenævn obligatoriske og op gennem 70'erne blev nævnenes position styrket frem til folkeskoleloven i 1990.

Fra 1990 har folkeskolen gennemgået en markant decentralisering både på det administrative og politiske område. Folkeskolen har i lighed med øvrige dele af den offentlige sektor været berørt af fornyelse og omstilling jævnt over forrige afsnit. Skolelærernes tidligere stærke position blev ved en række styrings- og organisationsændringer reduceret og nye relationer mellem folkeskolens interessenter etableret.

Med ændringerne i folkeskoleloven i 1990 blev folkeskolens styrelsesregler ændret. Tidligere samledes skolelederen og lærerne i et lærerråd, der skulle godkende en række af skolelederens beslutninger, før de kunne iværksættes. Med loven blev skolekommissionen og lærerråd afskaffet og skolenævnet blev erstattet af skolebestyrelser. Loven introducerede også større grad af økonomisk og pædagogisk selvforvaltning med mål og rammestyring i stedet for den tidligere centrale detailstyring (Cranil 1994).

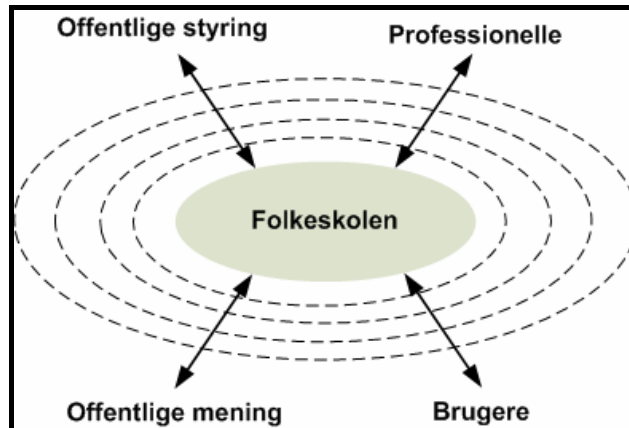
Folkeskoleloven blev ændret i 1992 med kommunalisering, hvorefter folkeskolerne overgik til kommunerne og dermed blev lærerne kommunalt ansatte i stedet for statsansatte og året efter fik lærerne nye arbejdstidsregler, hvorefter skolelederne bedre kunne disponere over lærernes tid. Folkeskoleloven blev igen ændret i 1994, hvor der skete en fornyet centralisering af folkeskolens indholdsside omkring metoder, vejledninger, læseplaner, faglige og pædagogiske mål samt organisering af undervisningen. I 2000 aftaltes med lærernes faglige organisationer Ny Løn og efter offentliggørelsen af internationale undersøgelser af danske børns dårlige læse- og regnefærdigheder i 2001 førte dette til yderligere indholdsmæssig centralisering i 2001 og 2002.

4.2.3. Aktører på folkeskoleområdet

Selv om den enkelte folkeskole i dag er en selvstændig institution har en række aktører indflydelse på skolens styring. For nærmere at kunne forstå det komplekse spændingsfelt, der påvirker skolen og dermed også skolebestyrelsen diskuteres folkeskolens aktørnetværk.

Figur 4 illustrerer et aktørnetværk, der omgiver den enkelte folkeskole med en række enkeltaktører med egne interesser og kompetencer i forhold til styring af folkeskolen (Andersen 2000).

Figur 4: Aktører på folkeskoleområdet

Den *offentlige styring* er de lovgivningsmæssige aktører konkret med folketingets uddannelsesudvalg, kommunalbestyrelsen og evt. skolebestyrelsen som de styrende organer. Skolelederen er den daglige ansvarlige leder på skolen (Holst 1990).

Der kan stille spørgsmålstegn ved om skolebestyrelsen reelt er en del af den offentlige styring. Ud fra loven er skolebestyrelsen et retligt styrende organ og bør således på den baggrund anses for en aktør i den offentlige styring. Men hvis man betragter den politiske debat op til vedtagelse af folkeskoleloven i 1990 opfattes skolebestyrelserne mere som en styrkelse af brugerrollen. Det gør ikke skolebestyrelsen til en styrende aktør på skoleområdet.

De *professionelle* aktører er lærerne og evt. skolelederen selv om skolens leder også kan siges at indgå i den offentlige styring af skolen. Skolelederen er uddannet lærer med rådgivning fra elevråd og især pædagogisk råd, og der kan stilles spørgsmålstegn ved om lederrollen er slået helt igennem.

Brugere er de direkte brugere i form af forældrene og børnene samt øvrige omgivelser i form af lokalsamfundet og lokale netværk. Skolebestyrelsen kunne også indgå i brugerfeltet, hvis de betragtes som et politisk organ for brugernes indflydelse på skolen.

Det sidste element i aktørnetværket er den *offentlige mening*, hvor især interesseorganisationerne på skoleområdet agerer som fx. Danmarks Lærerforening, Kommunernes Landsfor-

ening, Skole og Samfund (forening for skolebestyrelser) med stor indflydelse på den generelle folkeskoledbat i Danmark.

Diskussionen viser således, at folkeskolens aktørnetværk er både bredt, komplekst og flertydigt. Hvor skolebestyrelsens rolle både kan betragtes som værende en del af den offentlige styring, men også som repræsentant for brugernes indflydelse på skolen.

4.2.4. Skolebestyrelsen

Skolebestyrelser blev oprettet med folkeskoleloven i 1990, og der er i dag ca. 1680 bestyrelser i Danmark. Den enkelte skolebestyrelse består af 5 – 7 medlemmer valgt blandt de respektive forældre til skolens elever. Desuden 2 medarbejderrepræsentanter, der repræsenterer alle faggrupperne på skolen samt 2 elevrepræsentanter med begrænset stemmeret og deltagelse. Skolens leder og stedfortræder er sekretærer uden stemmeret for bestyrelsen. Desuden kan bestyrelsen suppleres med et medlem fra kommunalbestyrelsen uden stemmeret efter anmodning fra bestyrelsen. Bestyrelsen skal altid være organiseret således, at forældrerepræsentanterne har flertallet i bestyrelsen.

Forældrene i bestyrelsen er valgt for en 4-årig periode, dog kun så længe forældrenes børn er tilknyttet skolen. Forældrenes medlemskab af bestyrelsen er at betragte som et borgerligt ombud, hvor evt. udtrædelse af bestyrelsen skal begrundes og godkendes, inden suppleanten kan overtage hvervet. Medarbejder- og elevrepræsentanterne er derimod på valg hvert år. Skolebestyrelsens møder er lukkede, og der kan kun efter invitation fra bestyrelsen deltage andre i møderne (Jensen 1994).

Skole og Samfunds spørgeskemaundersøgelse af skolebestyrelsesvalget i 2006 viser at ca. 90 % af alle skolebestyrelser har 7 forældremedlemmer og på de resterende 10% af skolerne er der 5 forældremedlemmer. For langt de fleste skoler (80 %) er der valg til bestyrelsen for en ny periode hver 4. år, de øvrige har derimod forskudte valg, således at det ikke er hele bestyrelsen, der skiftes ud på én gang (Skole og Samfund 2006).

4.2.5. Rammebetingelser

Skolebestyrelsen er underlagt en række rammebetingelser, der konstituerer bestyrelsens reelle råderum. Folkeskoleloven angiver den overordnede ramme med hensyn til bestyrelsens sam-

mensætning, ansvarsområder og arbejdsopgaver. På det kommunale niveau skal kommunalbestyrelsen udarbejde en styrelsesvedtægt for folkeskoler, der nærmere fastsætter skolebestyrelsens kompetencer. Derudover kan kommunen vælge at udarbejde en kommunal skolepolitik med yderligere politikker for skolernes virke (Holst 1990).

Figur 5: Skolebestyrelsens rammebetingelser

Figur 5 illustrerer de væsentligste rammebetingelser for skolebestyrelsen, hvor skolelederen med sin ledelsesret er med til at begrænse bestyrelsens råderum. Relationen mellem skolens leder og skolebestyrelsen er en form for kontrakt, hvor bestyrelsen og skolens leder aftaler "hvad", men overlader til skolens leder "hvordan".

Skolens økonomiske ressourcer udgør også en rammebetingelse for skolebestyrelsen. Det er kommunen, der lægger retningslinierne for budgettets anvendelse og andre økonomiske bindinger og begrænsninger. Samtidig er bestyrelsen også underlagt lovgivningen om aktindsigt og partsøffentlighed i lighed med andre offentlige organer.

Ved tvister mellem skolebestyrelsen og skolelederen kan begge parter altid anke til kommunalbestyrelsen for en endelig afgørelse (Jensen 1994). Der er således ikke lagt op til et formelt samarbejde mellem kommunalbestyrelsen og skolebestyrelserne, hvor f.eks. skolepolitiske holdninger til undervisningen og pædagogik kan debatteres (Andersen 1995).

4.2.6. Opgaver

Skolebestyrelsen starter med et konstituerende møde efter valget, hvor forretningsorden og faste møder aftales. Skolelederen udarbejder efter hvert møde en beslutningsprotokol og ikke et

referat, hvor bestyrelsesmedlemmerne har ret og pligt til at underskrive protokollen. Skolebestyrelsen har overordnet til opgave at fastlægge mål, rammer og principper for skolen samt varetage på eget initiativ - eller på opfordring konkrete opgaver.

Principperne er guidelines for skolens ledelse om de visioner og værdier, bestyrelsen ønsker skal være fremherskende i skolen indenfor områderne:

- undervisningens organisering, herunder elevernes undervisningstid på hvert klassetrin, skoledagens længde, udbud af valgfag, specialundervisning på skolen og elevernes placering i klasser,
- samarbejdet mellem skole og hjem,
- underretning af hjemmene om elevernes udbytte af undervisningen,
- arbejdets fordeling mellem lærerne,
- fællesarrangementer for eleverne i skoletiden, lejrskoleophold, udsendelse i praktik m.v. og
- skolefritidsordningens virksomhed (Bekendtgørelse af lov om folkeskolen § 44,2).

Selve udmøntningen af skolebestyrelsens mål, rammer og principper overlades til skolelederen og medarbejderne.

Af øvrige opgaver skal skolebestyrelsen bl.a.:

- godkende skolens budget og undervisningsmidler,
- principper for skolens samarbejde med lokalsamfundets folkeoplysnings- og foreningsliv, frivilligt børne- og ungdomsarbejde samt andre kredse af borgere,
- udtalelse til kommunalbestyrelsen om ansættelse af ledere og lærere,
- udarbejde forslag til læseplaner til kommunalbestyrelsens godkendelse,
- udarbejde en årlig beretning og
- afholde årligt møde med forældrene om skolens virksomhed og årsberetning (Bekendtgørelse af lov om folkeskolen § 44, 3 - 13).

Desuden skal skolebestyrelsen tage stilling til konkrete forslag fra skolens ansatte eller selv stille konkrete forslag samt udtale sig i forhold til kommunalbestyrelse og være tilsynsførende på skolen.

5. Teoretiske begreber

5.1. Demokratiforståelser

Begrebet demokrati er ingenlunde en entydig størrelse. Det er meget betinget af samfundets udvikling i henseende til forandringer i værdi- og kulturmønstre. Det kan bl.a. ses ved, at selv om demokratiet formelt blev indført i 1849 med grundloven i Danmark, er der stor forskel på demokratiet dengang og det demokrati, der er i dag.

Demokrati betyder *folkestyre*. I demokratisk sammenhæng er det ikke uvæsentligt, om det er folket (demos) eller styre (kratia), der er genstand for interessen. Forskellen ligger i, om det er demokrati som livsform eller styreform. Et andet aspekt i behandlingen af begrebet er vægten på *personlig frihed* contra *kollektiv frihed*. (Kristensen 1998).

Demokrati handler om at træffe offentlige beslutninger. Deri er alle teoretikere og praktikere enige. Enigheden ophører imidlertid fuldstændig, når diskussionen handler om, hvilken måde der så anses for den bedste. Årsagen skal findes i et fundamentalt forskelligt syn på, hvilken rolle borgeren skal spille i beslutningsprocessen. Diskussion af borgerens rolle kan spores helt tilbage til Aristoteles og det græske demokrati. Skulle Athen styres af en elite af betroede mænd eller skulle bystaten styres af det uoplyste folk.

5.1.1. Demokratibegrebet historisk set

Intet begreb er så intenst blevet debatteret gennem århundreder. Trods 2500 års debat er begrebet ikke kommet nærmere en definition af, *hvad* demokrati er. Modsat er der relativ enighed om *hvorfor* demokrati og under visse betingelser *hvordan* demokrati.

Alle synes enige om nødvendigheden af demokrati, men et stridsæble er, hvorledes demokratiet skal fungere. Det er åbenbart, at vi har med et problemfelt at gøre, som har dybe idéhistoriske rødder, som angår politiske systemer og som har aktuelle synspunkter om samfundets organisering.

I demokratibegrebets lange historie har det skiftet betydning mange gange undervejs. Gennem perioder af hundrede af år har demokrati som styreform været på kanten af udslettelse og kun overlevet som teoretisk disciplin blandt udvalgte filosoffer. Sagen er nok, at man skal kunne

tro på mennesket for at kunne tro på demokratiet. Historien har lært menneskene, at det undertiden har været en naiv foreteelse. Nicolo Machiavelli skrev i 1532, at menneskene er utaknemmelige, vægelsindede, falske og hykleriske, fulde af angst for enhver fare og begærlige efter gevinst (Fyrsten, 1532). Først med oplysningstiden blev der vendt op og ned på Machiavellis ord. En hovedretning i moderne demokratihistorie er idéen om alle menneskers grundlæggende lighed og deraf følgende lige rettigheder. En anden hovedretning er, at mennesker er skabt forskellige og deraf ulige rettigheder. Universalisme (det fælles bedste) overfor partikularisme (særinteresser).

I 1800-tallet var der megen debat om, hvem demokratiet omfattede og hvilke dele af samfundet, det demokratiske system skulle gælde for. I 1900-tallets mellemkrigstid var selve idealet om demokrati hårdt trængt. Selv de lande der kaldte sig demokratiske, var stærkt påvirket af partikularisme. Men siden 2. verdenskrig har demokratiet opnået en nærmest hegemonisk status. Alle er blevet fortalere for demokrati. Demokrati er blevet et plusord, som straks skaber positive associationer. Omvendt forholdt det sig på Machiavellis tid, hvor demokrati var et negativt ord, der blev forbundet med pøbelvælde. I dag er man på forhånd dømt ude, hvis det man siger stemples som udemokratisk.

I den vestlige verden er der bredt sig en opfattelse af, at demokrati må stå for lige rettigheder og pligter for et lands indbyggere, såvel på det politiske som på det sociale felt. Denne tilgang er også fortællingen om starten på udviklingen af velfærdsstater og en accept af bred deltagelse i politiske anliggender

5.1.2. To demokratiteorier – den aggregative og den integrative

Forskerne March og Olsen (1989) har opstillet to begreber, der samler de mange demokratiteorier i to overordnede demokratibegreber 1) den aggregative demokratiteori og 2) den integrative demokratiteori. Den aggregative tankegang lægger vægt på personlig frihed og fravær af staten. Demokratiet ses som en styreform. I den integrative tankegang er det afgørende fællesskabet og dets integrative karakter, hvor staten bør spille en fremtrædende rolle i at finde det fælles bedste. Demokratiet er en livsform.

Den aggregative teori vægter de liberalistiske-, konkurrence- og repræsentative demokratimodeller og har rødder tilbage til Thomas Hobbes (1588-1679) og John Locke (1632-1704) og

John Stuart Mill (1803-1873). Nutidige repræsentanter for dette tankefællesskab er Joseph Schumpeter, Robert A. Dahl og Alf Ross.

Den integrative teori dækker over demokratiretninger som den republikanske, kommunitære og partcipatoriske. Fortalere for denne retning skal findes blandt Jacques Rousseau (1712-1778), Alexis Tocquenville og i et mere nutidigt perspektiv Hal Kock og Carole Pateman.

March og Olsen definerer disse to samlebetegnelser således:

”What we will call aggregative political processes, on the one hand, and integrative political processes, on the other. The distinctions are found in political theory, where they are linked to the contrast between contractual and communal perspectives on social organization... Aggregative theories commonly presume an order based on rationality and exchange. Integrative theories commonly presume an order based on history, obligation and reason... Aggregative theories emphasize the supremacy of majority rule. Integrative theories put majority rule within a framework of rights and institutional norms... Theories of integration see the development of a polity with shared purpose and trust as the primary outcome (March & Olsen 1989, s. 118)

5.1.2.1. Den aggregative teori

Som nævnt anses demokratiet som en styreform. Det vil sige, at demokratiet ses som et middel til afgøre politiske beslutninger. Det dominerende princip ved beslutninger er flertalsafgørelser. Overordnet kan politik således ses som en aggregering af individuelle præferencer. Heraf udtrykket *det aggregative*; samfundets vilje er summen af individernes præferencer.

I dette demokratiideal anses individet som en selvstændig, rationel aktør, der individuelt søger at maksimere egne interesser. Disse opfattes som eksogent givne. Netop fordi individets præferencer er eksogene givne tjener politiske forhandlinger ikke noget formål. Det afgørende er, at præferencerne ved frivillighed artikuleres og aggregeres til en beslutning. Demokratisk deltagelse handler således i bund og grund om, at alle borgere er givet lige ret til at deltage.

Borgerens frihedsrettigheder er et centralt tema i den liberale forståelse. Borgeren skal sikres så høj grad af individuel valgfrihed som muligt. Valgfrihed for den enkelte prioriteres i det hele taget højt i den aggregative demokratiforståelse, hvorfor der ofte lægges mere vægt på muligheden for at stemme med fødderne (exit) end på borgerens mulighed for at blive hørt i den politiske proces (voice). Her fordres ikke noget ideal om medborgerdyder, som i den integrative teori. Det er tilstrækkeligt, at borgeren accepterer og respekterer legitim lovgivning, det vil sige de fælles regler, som er nødvendige som ramme for alle borgeres lige mulighed for at forfølge egne interesser (Ross 1999).

Politiske processer tjener kun det formål at finde den kollektive beslutning. Da præferencerne er formet uden for det politiske system, er der ikke noget der hedder "det fælles bedste", som i den integrative teori. Hos Weber er pointen, at det "fælles bedste" måske er muligt i et mindre samfund, men ikke i et moderne kapitalistisk samfund. Pointen bygger på, at et mindre samfund har indbyggede religiøse forestillinger, der sikre at alle underordner sig. Men i det store komplekse samfund er det den rationelle tænkemåde, der dominerer (Weber 1995).

Demokrati er ganske enkelt en metode til valg og legitimering af regeringer. Det er hverken en bestemt samfundstype eller et moralsk mål. Befolkningen i et demokrati har ikke og bør ikke have del i beslutningstagningen. Dens eneste opgave er at vælge, hvem der skal varetage denne opgave. Ligeledes må forestillingen om "det fælles bedste" afvises. En sådan forestilling er direkte farlig, idet den lægger op til at divergerende holdninger forkastes som irrationelle, hvilket må anses som ganske uacceptabelt for et demokratisk system. Folkets vilje er et socialt produkt, der kun har lille rod i rationel tænkning. Borgerens opgave er således at stemme og holde sig orienteret til et minimum. Imellem valgene vil folkelig indblanding være et minus, borgerne bør respektere politikernes ekspertise og professionalisme, således at politikerne ikke fristes til at forfølge kortsigtede populære mål. Hvis systemet indrettes og fungerer efter disse retningslinier, vil de jævnlige valg hindre at politikerne svigter deres opgave til fordel for egeninteresse (Ross 1999).

I følge Weber skaber bureaukratiseringen af det moderne samfund en situation, hvor vælgerne ikke har en rimelig chance for at vurdere det politiske spil. Meningsfuld deltagelse i det demokratiske spil kræver flere magtressourcer end den enkelte borger er i besiddelse af. Den enkelte

borgers meget lille ansvar i forbindelse med den politiske proces gør, at borgeren aldrig opnår den fornødne indsigt til at deltage på andet end et mere følelsespræget plan. Konsekvensen er, at borgerne ikke skal forsynes med for megen magt; demokratiets primære funktion er at forsyne vælgerne med en mulighed for at vælge sine politiske ledere, samt muligheden for at fyre dem igen for ineffektivitet.

I aggregative teori er borgerens ønske om indflydelse knyttet til det enkelte autonome individs selvbestemmelsesret. Derfor skal statens indflydelse minimeres i samfundslivet. Jo mere man overlader til borgerne selv at bestemme, jo mindre er faren for undertrykkelse af borgernes frihed.

5.1.2.2. Den integrative teori

I den integrative demokratiforståelse er præferencer ikke eksogent givne, men endogent givne, det vil sige bestemt ved social samfundsmæssig interaktion. Demokratiske institutioner aggregerer derfor ikke bare interesser, men er også en aktiv part i deres skabelse og i at give dem mulighed for at udvikles (March og Olsen 1996). Folkets vilje afdækkes ved drøftelser imellem fornuftige mennesker, og formålet er at finde frem til det "fælles bedste". Følgelig må exit afvises som en politisk handlemulighed. Demokratisk selvbestemmelse kan kun grundes i muligheden for deltagelse i den demokratiske beslutningsproces (voice). Borgeren bør med udgangspunkt i fællesinteresser deltage aktivt i udviklingen af det gode samfund.

Nøgleordene i den integrative teori er ansvar og indplacering i fællesskabet. Den almindelige samfundsborgers rolle er at respektere lederens beslutninger, og disse må omvendt regere i fællesskabets interesse. De jævnlige valghandlinger sikrer dette. Modellen ligner på den måde den aggregative teori, men adskiller sig ved fokus på substans, på ideen om det fælles bedste som styrets mål. Voice er således centralt, men det er ikke bare den enkeltes voice. Det er traditionen, kulturen, normerne og værdierne, der skal tale (Kock 1991). Staten må således gerne være stærk og interventionistisk, blot den respekterer de samme værdier og holdninger. Medborgerdyder står stærkt i denne tankegang, men det er ikke nødvendigvis den aktivt deltagende medborger. Det er derimod den respektfulde medborger, der kender sin plads og ikke rejser fordringer, der er uforenelige med fællesskabets normer (Sørensen og Torfing 2000).

Fællesskabet er afgørende for dannelsen af individet, hvorfor politisk deltagelse ikke handler om interesseaggregering, men om udvikling og realisering af "det fælles bedste". Selvbestemmelse udøves derfor indenfor den sociale praksis, der omslutter det enkelte individ. Derfor kan ægte selvbestemmelse kun udøves ved voice.

Frihed er ganske vist ligesom hos de aggregative et centralt begreb, men frihed kan ikke forstås rationelt. Friheden kan kun realiseres kollektivt gennem dialog og deltagelse i realiseringen af fælles forståelser, normer og værdier. Det betyder imidlertid ikke nødvendigvis, at man kan forlange den enkelte borgers aktive deltagelse i den demokratiske proces. Deltagelse i det lokale demokrati kan være en krævende og tidsrøvende opgave, som man ikke med rimelighed kan forvente alle borgere vil engagere sig i.

5.1.2.3. Forskelle mellem den aggregative og den integrative teori

Det fremgår af tabel 2, at der er et skel mellem aggregering og integrering af interesser. Der er et skel mellem det aggregative frihedsideal, som vægter friheden fra andres magt og det integrative, der vægter menneskets frihed til selvrealisering. Skellet findes også i opfattelsen af, at samfundet blot er summen af de enkelte individer, og at et samfund er en enhed, som i fællesskabets navn definerer, hvad det er at være et individ.

Tabel 2: Elementer i de demokratiske idealer

Frihedsideal	Aggregativ model	Integrativ model
	frihed fra	frihed til
Normativ legitimering	frihedsrettigheder og autonomi	lighed og ansvar i samfundets værdier
Social orientering	flerhed	Konform
Styringsideal	Selvforvaltning	Centralistisk
Samfundssyn	Individet	Fællesskabet

Et centralt skel er, hvorledes de to teorier definerer borgerens kontrol med egen livssituation. I den aggregative teori vægtes frihed og den enkeltes ret til selv at definere og udvikle sine egne normer for det gode liv og i den integrative teori vægtes stærkt respekten for fællesskabets normer og udøvelse af en samfundsmæssig ansvarlighed.

5.1.3. To danske klassikere i demokratidebatten

Den danske demokratidebat har også et syn på demokrati, hvor den aggregative tilgang er repræsenteret ved Alf Ross, mens Hal Koch er repræsentant for den integrative tilgang.

Når der er tale om en debat, var det i sandhed fordi højskoleforstanderen Hal Kock og jura-professoren Alf Ross duellerer på ord i årene umiddelbart efter 2. verdenskrig. Trods debatten fandt sted for over 50 år siden, er den stadig den dag i dag aktuel, fordi den rummer nogle centrale demokratiske perspektiver, i forhold til hvilken rolle borgeren skal have i styringen af samfundet. Både Ross og Kock fremfører typiske argumenter for og imod borgerdeltagelse.

5.1.3.1. Hal Koch - demokratiet som en livsform

På linje med en række af de demokratiteorier, der lægger vægt på borgernes aktive deltagelse i demokratiet, ser Koch demokratiets kerneinstitution som værende det civile samfund. Demokrati er i hans betragtning en livsform, der bygger på gensidig tillid, respekt og ansvarlighed mellem samfundsmedlemmerne (Sørensen 2003). Han argumenterer for, at demokratiske beslutninger træffes igennem konsensuskabelse, der opnås gennem en åben og fornuftbaseret dialog, der søger at finde frem til "det fælles bedste" for de involverede parter.

En sådan politisk kultur opstår ikke af sig selv, men skabes igennem uddannelse, opdragelse og deltagelse i civilsamfundets mange institutioner, herunder familien, arbejdspladsen og uddannelsesstederne. En af de vigtigste veje til demokrati er ifølge Koch, at det civile samfunds institutioner er indrettet på en sådan måde, at det giver rum for samtale, kollektiv ansvarlighed og beslutningstagning samt individuel selvudvikling (Sørensen 2003: 3). Deltagelse i demokratiske processer er med til at give borgerne demokratiske færdigheder, og processen bliver i sig selv et mål. Dette perspektiv rummer mange af de elementer, der blev præsenteret under det integrative perspektiv. I sin bog med titlen "Hvad er demokrati" definerer Koch demokrati på følgende vis:

"(Demokrati er) en tankegang, en livsform, som man først tilegner sig derved, at man er den igennem i det allersnævreste private liv, I forhold til familie og naboer, derefter i forholdet udadtil i større kredse...."

Demokratiet kan aldrig sikres - netop fordi det ikke er et system, der skal gennemføres, men en livsform, der skal tilegnes. Det drejer sig om et sindelag, der skal bibringes hvert nyt slægtled. Derfor er det folkelige oplysnings- og opdragelsesarbejde nerven i demokratiet" (Koch 1991: 13).

Demokrati kan i Koch's forståelse ikke reduceres til et sæt institutionaliserede regler eller sættes på formel. Han understreger vigtigheden af et stærkt civilsamfund som ballast for at holde stærke magter i ave. Dialog og det folkelige ord er for ham tæt forbundet til demokratiets væsen, og den eneste måde hvorpå konflikter kan løses. Det er samtalen (dialogen) og den gensidige forståelse og respekt, som er demokratiets væsen. Hvor dette glipper, vil man uundgåelig falde tilbage til magtkampen. Således forstået er demokratiet noget langt mere end en bestemt samfundsmæssig styreform (Koch 1991: 16).

Afstemningerne hører til den demokratiske arbejdsform, men uden en ordentlig debat, mener han, at det viser sig udemokratisk. Han uddyber det ved:

"Det udemokratiske er den ufrugtbare debat, hvor ingen har øret og sindet åbent for modpartens indvendinger. Hvis afgørelsen er truffet på forhånd, og modpartens synspunkter aldrig bliver en et problem, så er forhandlingen virkelig blevet til tom ordskvalder og parlamentarisk kævl, som demokratiets strenge kritikere plejer at udtrykke sig" (Koch 1991: 24).

Koch hævder, at dialogen mellem flere synspunkter fører til beslutninger af højere kvalitet, end beslutninger truffet på baggrund af afstemninger.

5.1.3.2. Alf Ross - demokratiet som en styreform

Ross opfatter demokratiet som en styreform, der på baggrund af en demokratisk valgt ledelse på legitim vis udøver magt overfor mennesker (Sørensen og Hansen 1999: 14). Ross fremfø-

rer, at demokratiets formål er, at afbalancere magten i samfundet mellem de mange forskellige interesser. Dette gøres ved at opbygge demokratiske institutioner, procedurer og love, der medvirker til at sikre en ligelig fordeling af den politiske magt i samfundet.

Den demokratiske styreform fordeler befolkningens politiske indflydelsesmuligheder ud fra et ønske om at sikre den politiske lighed og den individuelle frihed i samfundet. For Ross er midlet til at sikre den politiske lighed det repræsentative demokrati, hvor hver person tildeles en stemme og gennem afholdelse af almene valg og beslutninger truffet på baggrund af majorisering (Ross 1996: 139). Den individuelle frihed bliver beskrevet som negativ frihed og sikres igennem en klar afgrænsning og begrænsning af det politiske råderum over for den enkelte. Ross beskriver demokratiet på følgende måde:

"Demokrati er altså den statsform, der byder trangen til frihed i betydningen af eget herredømme over sig selv de bedste kår: og den der elsker personlighedens fri udfoldelse under eget ansvar og afskyr autoritetsbundethed og herskesyge har for så vidt en grund til at foretrække demokrati" (Ross 1999: 135).

Ross ser demokratiet som regulering af magtkampe og dets mål at kvalificere de individuelle holdninger samt at styrke legitimiteten omkring flertalsbeslutninger specielt i relation til mindretallene. Ross argumenterer imod demokratimodeller, der baserer sig på borgernes direkte deltagelse. Dette begrundes han ud fra, at befolkningernes størrelse og den stigende kompleksitet i samfundet gør det umuligt for folk at involvere sig i de mange forskellige problemer, der vedrører deres liv. Han beskriver fordelene ved det repræsentative demokrati således:

"Det repræsentative demokratis ideologi hviler på en mere nøgtern vurdering af folkets evner og vilje. Den umiddelbare folkeafgørelse er upålidelig, ikke blot fordi folket ofte på grund af uvidenhed, ustadighed og kortsynethed vil fejle i bedømmelsen af, hvad der tjener dets vel, men også fordi flertallet ofte vil lade sig bestemme af uheldsvangre særinteresser på bekostning af et rimeligt hensyn til mindretallet. Folkets opgave er derfor principielt ikke at lovgive, men at vælge en elite af tillidsmænd og fører, hvis opgave det skal være, bedre end folket selv umiddelbart ville kunne gøre det, med klogskab og ligelig hensyntagen at varetage alles interesser og lede folket mod de mål, der bedst stemmer med dets sande interesser og bestandige vilje " (Ross 1999: 220).

Ross refererer til den engelske demokratiteoretiker John Stuart Mill, der var fortalere for det repræsentative demokrati. Mill så med ængstelse på folkestyret, idet han frygtede, at det kunne udvikle sig til flertalstyranni. Mill argumenterer for, at folkets demokratiske funktion er at vælge repræsentanter til at regere. Ross bygger videre på dette ved at argumentere for, at der bør lægges vægt på de politiske repræsentanternes personlighed og lederegenskaber. Hans pointe er, at der i samfundet er en gruppe af særligt egnede og politisk kvalificerede personer, og at demokratiet ikke må afskære disse fra at udfolde sig. Folkets opgave bliver i dette perspektiv ikke at regere eller at lovgive, men at styre de ledende og kontrollerende myndigheder.

5.1.4. Delkonklusion

Grundlæggende udgår demokratiet fra staten i den aggregative teori, mens demokratiet udgår fra civilsamfundet i den integrative teori. I den forståelse kan Ross og Kock indskrive sig med de danske udtryk, at demokratiet er en styreform contra demokratiet er en livsform. Teorierne adskiller sig i deres syn på deltagelse og fællesskab. I den aggregative teori er deltagelse baseret på rationel tænkning og fællesskabet funderet på kontrakter mellem borgerne. For Ross er det samme tilgang, idet han finder, at samfundets orden bør funderes på retslige regler – dvs. demokratiet er retsstaten. For Kock er deltagelse spørgsmålet om menneskets selvrealisering indenfor en fællesskabs ramme. Den integrative teori lægger samme vægt på deltagelse og betoningen af, at fællesskabet udgøres af normer og traditioner.

Der knytter sig en række demokratiidealer til teorierne. I den aggregative teori er individets frihed baseret på ukrænkelige rettigheder og friheden skal beskyttes gennem valgfrihed og fravær af statens magt. Deltagelse anses for en frivillig sag, men det afgørende er imidlertid, at alle er stillet lige med hensyn til muligheden for at deltage. Individet er en selvstændig aktør, hvilket fører til at samfundets vilje i sin enkelthed er summen af individernes præferencer.

I den integrative teori er individet først og fremmest et socialt produkt. Individet er først noget når det indgår i et forpligtende fællesskab. Det vil sige kender sit ansvar og sine pligter. Det betyder, at vejen til frihed går gennem kollektiv dialog og deltagelse med henblik på selvrealisering. Det er derfor vigtigt, at alle har lige adgang til at deltage i udviklingen af sig selv og i

det fælles bedste.

5.2. *Social kapital*

Det er Robert A. Putnam der er ophavsmand til begrebet social kapital. Putnams forestilling er, at et levende demokrati beror på en "civic culture", dvs. en politisk kultur, der først og fremmest er kendt på et rigt foreningsliv. Gennem alle former for civil deltagelse skabes der normer og vaner (civic culture), der spreder sig ud som generaliserede normer i hele samfundet. Fordelen ved Putnams teori er, at den egner sig til kvantitative undersøgelser med henblik på at måle normer og grader af engagement. På den måde kan det abstrakte kultur-begreb operationaliseres til en målbar variabel.

Putnams tese er, at social kapital fører til mere demokrati. Specielt derfor er Putnam og hans teori valgt, fordi teorien taler til problemformuleringen.

Uanset om demokrati er en styreform eller en livsform vil der ikke være noget demokrati, hvis borgerne ikke ejede civic culture. Det mest stabile demokrati opnås når demokratiet er rodfæstet i landets kultur og gives videre fra en generation til den næste (Dahl 2000, Ross 1999).

Der tales ofte om demokratiske værdier og det er et begreb med facetter som; identitet, kultur, tillid til andre borgere og til samfundets institutioner. Blot for at nævne nogen. Sådanne demokratiske værdier flytter sig over tid i takt med at samfundet flytter sig. På en måde kan man sige, at værdierne afspejler tidens generation og den herskende demokratiske kultur. I 60'erne var det især værdier om politisk stabilitet og respekt for autoriteter². I 70'erne handlede det om kollektiv deltagelse og engagements³. Fra 80'erne og frem til i dag er det personlig frihed og individuelle valg, der er i fokus (Andersen 2000). Skolebestyrelsen kan ses i den kontekst. Som et resultat af tidens krav og som sådan en samfunds værdi, som forsøges institutionelt indpasset i skolen.

Demokratiske værdier er et begreb som kredser om, hvad man skal forstå ved "det gode demokrati". Med demokratiske værdier menes, hvilke værdier borgerne anser for vigtige i sam-

² Det ændrede sig markant efter 1968.

³ Kollektive boformer og kollektive ledelses- og styreformer blev ihærdigt praktiseret i 70'erne

fundet, og som borgerne mener, bør overholdes. I forhold til skolebestyrelsesmedlemmerne er hensigten at undersøge, om medlemmerne bekender sig til en række sociale værdier. Det kan man måle ved, at undersøge hvorledes skolebestyrelsesmedlemmerne vurderer vigtigheden af udsagn om normer. I så fald kan det tolkes som, at skolebestyrelsesmedlemmer er i stand til at sætte sig ud over egne interesser. Det har betydning for, om medlemmernes politiske adfærd i højere grad er bestemt af sociale værdier og dermed i mindre grad af deres politiske overbevisninger.

5.2.1. Social tillid

Social kapital er et sociologisk begreb og kan deles op i mindre begreber som social tillid, sociale netværk og lokalsamfund. Fælles for opdelingerne er en fokus på den sammenhæng, der er mellem individuel velfærd og kollektiv velfærd. Det betyder, at borgerne kan forfølge deres mål mere effektivt, når de handler sammen end når de handler hver for sig. Denne sociale relation har således betydning for samfundets sociale sammenhængskraft (Hulgård 2000). Social kapital er her af Hulgård udtrykt som en relationel størrelse, der eksisterer mellem samfundets borgere og er derfor i denne sammenhæng social tillid mellem borgerne.

Omfanget af social kapital blandt borgerne kan være en indikator på demokratiets tilstand og på samfundets almindelige udvikling. I sidste ende for den demokratiske styring og for den samlede velfærd (Putnam 1993). Putnam definerer social kapital som

Social capital here refers to features of social organisations, such as trust, norms and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions (Putnam 1993, s. 167).

Forestiller man sig en borger udstyret med et socialt netværk, tillid til andre og med sociale normer mener Putnam, at individet vil være i stand til at overvinde egne egoistiske interesser og frem for alt arbejde for fælles løsninger. Det er denne egenskab til at sætte sig ud over egne behov, der er interessant i relation til skolebestyrelsesmedlemmerne.

Tænkningen om social kapital har bånd til den integrative demokratitænkning, hvor fællesskabsværdier spiller en afgørende rolle, når demokratiet skal vurderes. Putnam har hentet megen inspiration fra Tocquevilles rejse til Amerika i, hvorfra han vendte hjem til Frankrig i 1789 stærkt begejstret over, hvad han havde set, der bidrog til et stabilt demokrati og skabte engagerede og politisk aktive borgere. Helt i Tocquevilles ånd er dannelse af social kapital tæt relateret til medborgerskab og til medborgerskabsværdier. Det er normer som først og fremmest bestemmes gennem borgernes sociale liv i det civile samfund.

... social capital improves our lot (...) by widening our awareness of the many ways in which our fates are linked. People who have active and trusting connections to others – whether family members, friend or fellow bowlers - develop or maintain character traits that are good for the rest of the society ...” (Putman 2000, 288)

Ovennævnte citat fra Putnam klarlægger, at det vigtige ved social kapital er, at man som borger er en del af et fællesskab, at føle tillid og være en del af et sæt normer. I den integrative teori kan man kun være meget enig.

Putnam betragter normdannelse, som udspringende af noget ”alment socialt”, der overskrider den iboende egoisme. Der er altså tale om en usynlig hånd, der sikrer at borgeren sidder fast i en fællesskabets struktur. Andersen bruger eksemplet, at når korruption er så svært at komme til livs (fx i Italien), skyldes det, at alle tror at alle snyder. Når alle tror noget bestemt om alle betyder det også, at det er en generaliseret norm. Det er normer som rækker længere ud end personlige normer og som er i stand til at omslutte flertallet af samfundets borgere. Civilsamfundsnormer.

I denne sammenhæng ville den aggregative teori sige, at disse normer er ren bevisthedskontrollerende magt. Det er udøvelse af social kontrol med borgerne. Det er derfor bl.a. at denne teori lægger så stor vægt på frihedsidealet, da det betyder frihed fra magt.

For det første er social kapital en ressource, der er med til at empower borgeren. For det andet er social kapital anledning til politisk tolerance, lighed og frihed. Endelig kan social kapital have betydning for solidariteten og villigheden til at søge løsninger, der går ud over kortsigtede

de særinteresser. Det er således ikke uvæsentligt om, der i den skolepolitiske arena er lidt eller meget social kapital tilstede.

5.2.2. Kvantitative overvejelser

Putnams normer er nært beslægtet med det man inden for adfærdsforskningen kalder ”politisk kultur” og som oftest forbindes med ”Holdninger til det politiske system og dets enkelte dele og holdninger til egen rolle” (Almond & Verba 1963). I analytisk sammenhæng vælges det ofte at bruge adfærdsforskningens indgangsvinkel, fordi den er så intens afprøvet empirisk og derfor nemmere at operationalisere.

Når det gælder holdninger til egen rolle, er der nok så meget tale om identiteter eller orienteringer – måder at forholde sig på. Konkretisering af identiteter er i litteraturen det man undertiden kalder det ”horisontale medborgerskab”. Det begreb korresponderer med begrebet social tillid, idet der er tale om mellemmenneskelige relationer mellem borgerne i samfundet.

Ligeså er der også en vertikal dimension som forholder sig til det politiske system og dets enkelte dele. Det handler om tillid mellem borgeren og politikkerne og de offentlige institutioner. Det er imidlertid den horisontale dimension, der skal bruges og ikke den vertikale, da det er borgernes egne normer for den gode medborger, herunder samspillet mellem borgeren og det demokratiske fællesskab, der skal indfanges. Typisk måles dette ved at stille spørgsmål, der vedrører normer om fx lovlighed, solidaritet eller deltagelse.

Tilstedeværelsen af stærke normer på den horisontale dimension tolkes som udtryk for væsentlig besiddelse af social kapital. For en given borger betyder det kapacitet til at sætte sig ud over sig selv og egne særinteresser. Skolebestyrelsesmedlemmerne skal i det empiriske afsnit måles på den dimension.

5.2.3. Delkonklusion

Social kapital er en kapital, der eksisterer mellem borgerne. Den opbygges i foreningslivet og i alle former for civile arrangementer med et socialt sigte. Det er en kapital, der konstituerer fæl-

lesskaber gennem normer. På den måde har social kapital og den integrative teori meget til fælles.

Social kapital styrker sammenhængskraften i samfundet og dermed demokratiet. Social kapital på den horisontale dimension er udtryk for social tillid mellem borgerne. Det gavner solidariteten i samfundet og sætter borgeren i stand til at se ud over egne interesser. Det er de etablerede samfundsnormer, der får borgeren til at føle et ansvar og en pligt til at handle foreneligt med fællesskabet..

5.3. Politisk handlingskapacitet

En ting er politisk deltagelse, som i sig selv er noget helt fundamentalt i forhold til at tale om et levende demokrati. En anden ting er borgernes og brugernes muligheder for at deltage. Heri ligger en betoning af, at ”det gode demokrati” også skal fordele lige muligheder til sine medborgere. Det indgår som en central del i betydningen af et ”ligeværdigt medborgerskab” – at det er lige og værdigt.

I princippet kan politisk handlingskapacitet være en lige så stærk demokratisk indikator for demokratiets tilstand, at medborgerne føler *muligheder for at deltage*, som det at de rent *faktisk deltager*. I ”følelsen” ligger der en latent magt til at gøre noget ved de ting, man er utilfreds med (Strømsnes 2003). Politisk selvtillid er altså i denne sammenhæng noget, der skal forbindes med det at have magt som borger og bruger.

Magt defineres i denne sammenhæng som evnen til at gøre en forskel, nå et mål eller at skabe en virkning gennem en politisk aktivitet. Det er ikke magtens væsen, der er interessant her. Det er om borgerne reelt har viljen og modet til at bruge magt.

Når det er en indikator på ”det gode demokrati” er det ud fra en medborgerskabstankegang om, at summen af deltagelse udgøres både af *faktisk* deltagelse og *potentiel* deltagelse. Det er ikke et ideal i sig selv, at alle deltager. Det vil blot få demokratiet til at synke i knæ. Eller det omvendte at det er de få, som deltager, og de mange der er holdt ude. Derfor det ligeværdige medborgerskab (Almond & Verba 1963).

5.3.1. Politisk myndiggørelse

Den latente magt eller mulighederne for politisk deltagelse sættes ofte i forbindelse med begrebet empowerment. Det er et ord, der dækker over at styrke borgernes handlemuligheder. For en nærmere definition af empowerment er valgt en tilgang som Faureholm, idet hun

”... aktiv proces, der mindsker magtesløshed og forstærker det enkelte individs muligheder for selv at træffe bestemmelse over forhold, der vedrører egne eksistentielle hverdagsvilkår. Empowerment processen skaber personlig vækst, øget kontrol over eget liv og ændring af hverdagslivet gennem en opnåelse af øget kontrol over eget liv og ændring af hverdagslivet gennem opnåelse af mestringsfærdigheder, der erhverves ved aktivt at fremme deltagelse og indflydelse i fællesskaber, organisationer og det omgivende samfund” (Faureholm 1999, 52)

lægger vægt på deltagelse og kontrol med henblik på at skabe indflydelse i fællesskaber, organisationer og i lokalsamfundet. Det handler om at udvikle sig fra noget mod noget andet, som for eksempel at skabe øget social kapital ved overgangen fra passiv til aktiv deltagelse. Faureholm ser empowerment som at fremme deltagelse i aktiviteter, som skal give borgerne mestringsfærdigheder til at tage kontrol med egen livssituation. I bund og grund er det nødvendigt at fremme deltagelse for ikke at oparbejde et negativt selvsyn. Empowerment er således et værktøj til at vende dette selvsyn og skabe en udvikling, der selvstændiggør borgeren.

I ordet empowerment er der i realiteten et objektive og et subjektive snit. Faureholm har fat i det subjektive snit, som er det, der indeholder den latente magt.

Det objektive snit er, om styrkelse af de institutionelle handlingsmuligheder. Det vil sige den måde offentlige institutioner åbner sig på, og inviterer borgerne inden for til deltagelse. Ofte er sådan en invitation ledsaget af nye konstitutionelle rettigheder til borgeren. Skolebestyrelsen er et eksempel på åbning af en offentlig deltagelseskana, hvor borgeren er blevet tillagt lovfæstede rettigheder. I et demokratisk perspektiv kan brugerstyring altså ses som udtryk for en institutionaliseret måde at realisere målsætningen om at rykke beslutningerne så tæt på borgeren som muligt for at styrke borgerens muligheder for at opnå kontrol med egen livssituation.

Tilbage til det subjektive snit. På dansk kaldes denne subjektive side af empowerment for poli-

tisk myndiggørelse. Det ligger i ordet, at borgeren er gjort myndig, og optræder fra en selvstændig position. Borgeren taler med myndighed. Denne myndiggørelse skal forstås derhen, at borgeren har kompetencer som repræsentere et handlingsberedskab.

Politisk myndiggørelse operationaliseres ofte med et beslægtet begreb ”politisk effektivitetsfølelse”, der er hentet fra adfærdsforskningen (Andersen 2000). Begrebet er oprindeligt amerikansk (political efficacy) og defineres som:

”the feeling that individual political actions does have, or can have, an impact upon the political process” (Andersen 2000, s 124)

Når dette begreb i stedet har været anvendt skyldes det, at det i praksis har været et nemmere begreb at arbejde med i empiriske analyser. Politisk effektivitetsfølelse er et begreb, der er sammensat af henholdsvis en ekstern effektivitetsfølelse og en intern effektivitetsfølelse.

Det er Intern effektivitetsfølelse, der som begreb kan sættes overfor begrebet politiske kompetencer. I bred forstand handler det om, at borgerne er vidende om samfundet, bisidder generelle sociale kompetencer og kan navigere sagligt og fornuftigt i sager af interesse. Grundlæggende kræver det, at borgerne besidder to typer af ressourcer 1) vidensressourcer og 2) handlingsressourcer. Hvor viden er spørgsmålet om at have kvalificeret indsigt i sagerne, er handlingsressourcer et spørgsmål om gennemslagskraft. I et civiliseret samfund er gennemslagskraft det samme som retorik. Det vil sige færdigheder til at kommunikerer sine budskaber klart og tydeligt og på en overbevisende måde. Det ses dagligt i medierne, at retorik er et yderst effektivt politisk våben. Det forklarer, hvorfor mange ministre ikke kan undvære deres spindoktorer. Borgmestre og andre offentlige virksomheder har også spindoktorer. Her kaldes de blot for kommunikationsrådgivere. Den person, der behersker retorik i politik har de bedste kort på hånden for at opnå gennemslagskraft. Det er i forhold til: 1) hvad der skal politisk behandles, 2) hvordan der skal politisk behandles og 3) hvor meget der skal politisk behandles.

Uden en handlingskapacitet er man reduceret til tavshed og en situation i afmagt. Dette er nok næppe situationen for skolebestyrelsesmedlemmer. De er involveret, og er politikere i det lille

demokrati. Skolebestyrelsesmedlemmerne vil selvfølgelig besidde handlingskapacitet i større eller mindre omfang, men egentlig afmagt er nok ikke deres situation.

Vidensressourcer er således evnen til at forstå og tage stilling til det, der foregår (at kunne være kritisk), handlingsressourcer angår evnen til at formulere sig i skrift og tale, evnen til strukturer og fører tingene ud i livet (at være resultatskabende). Den første ressource er en klassisk magtbase i vort samfund, hvor viden kan virke legitimerende på den magt, der udøves for at opnå et givent mål⁴. Med handlingsressourcer er det spørgsmålet om at kende, hvad der skal til for at sætte sin vilje igennem. Man både kender og kan bruge spillereglerne til egen fordel. Begge typer af ressourcer angår det at kunne sætte en politisk dagsorden og have gennemslagskraft til at gennemføre den.

Intern effektivitetsfølelse kan også ses som et dynamisk begreb, idet man gennem deltagelse opøver såvel kognitive som psykologiske færdigheder til at optræde stadig mere effektivt i den politiske arena; såvel strategisk som taktisk⁵. Intern effektivitetsfølelse er altså en form for politisk selvtillid.

I denne afhandling anses politisk selvtillid som afgørende for, at man realt også kan optræde i rollen som politiker. Uden politisk selvtillid er der ingen grund til at tro, at man kan gøre en forskel i det politiske arbejde. I det empiriske afsnit skal det undersøges, om skolebestyrelsesmedlemmer kan opfattes som politikere i det lille demokrati. Sammen med en tilstedeværelse af social kapital kan det forme konturerne af, i hvilken retning skolebestyrelsesmedlemmerne påvirker demokratiet.

5.3.2. Exit og Voice

Det er egentlig ikke en demokratisk empowerment (Rothstein 1998). Det binder nemlig ikke an til forestillinger om medborgerskab. Alligevel er det en form for empowerment af brugerne, idet Exit og Voice almindeligvis knytter an til diskussionen om valgfrihed (exit) og medbestemmelse (voice). Bag valgfrihed og medbestemmelse anes dog den aggressive og den inte-

⁴ I ikke-demokratiske samfund ses ofte fx religion, staten eller kulturelle overleveringer som den legitimerende kraft.

⁵ Et barn, der i en given sammenhæng føler sig forurettet, kan være eminent til at opøve kompetencer med henblik på i næste omgang at være ”parat”.

grative demokratiteori, hvor de leverede deres respektive bud på, hvorledes egen livssituation bedst kontrolleres. Exit og voice er en simpel ikke-politisk teori om to forskellige strategier for deltagelse.

Hævet over enhver tvivl er, at skolebestyrelsesmedlemmer i forvejen er politiske deltager, og at de har valgt voice i forhold til at øve indflydelse på deres skole. Spørgsmålet er om Exit også er en ressource for Voice således, at først søges indflydelsen, mens trumfkortet Exit i anden omgang smides, hvis utilfredsheden med skolen ikke længere accepteres. Exit som fravalgsmulighed kan på den måde være ressource for Voice, idet det alt andet lige må formodes, at der lyttes til brugeren, når det kendes, at brugeren kan sanktionere en ret til at vælge noget andet. I det lys skal ses frit sygehusvalg, frit skolevalg og ret til at vælge praktisk hjemmehjælp.

Oprindeligt blev Exit og Voice set som to separate størrelser i forskellige situationer (Hirschman 1970). Med fordel kan man imidlertid i dag med brugerstyring se Exit og Voice som komplementære størrelser. De to størrelser kan dog ikke tilvejebringe det samme; Exit skaber ikke dialog, men sender et skarpt signal om tilfredsheden, mens Voice er dialog, men et uskarpt signal om tilfredsheden. Begge størrelser kan imidlertid føje sig et flertalsønske, men de kan ikke samtidig føje sig et flerhedsønske. Det hænger sammen med, at det er egen nyttemaksimerende præferencer, der artikuleres gennem størrelserne. Et sæt præferencer kan deles af mange brugere, men mange sæt præferencer kan ikke deles af én bruger.

Exit med fravalg og ingen dialog gør, at brugeren mere skubbes i retning af en rolle som kunde, mens voice med tilvalg og dialog skubber brugeren i retning af en rolle som borger. Den hypotese melder sig, at i forsøget på at demokratisere samfundet gennem objektiv og subjektiv empowerment sker der langsomt men sikkert en glidning over mod kunderollen, idet den bedst harmonerer med tidens individualisme og kravet om personlig frihed. Væsentligt at noterer sig i forhold til forrige afsnit og det ligeværdige medborgerskab er, at kunderollen virker ekskluderende (Eriksen 1996). Den kan ikke sikre lige og værdige borgere.

Det interessante er således, om skolebestyrelsesmedlemmer er blevet skolebestyrelsesmedlemmer, fordi de er utilfredse med skolen i forhold til, hvad de anser for den bedste skole til deres barn. Det politiske engagement er altså mere båret frem af en simpel strategi om at have

autonomi og kontrol med egen livssituation. Det betyder i denne sammenhæng, at kunde- perspektivet dominerer over medborgerperspektivet, der hviler på social kapital. Hvis de ikke er utilfredse, aktualiser det spørgsmålet, om de så i vitterligheden er ansvarlige politikere.

5.3.3. Delkonklusion

Politisk handlingskapacitet er i denne sammenhæng politiske kompetencer. Det er dem, der er interessante i forhold til skolebestyrelsesmedlemmerne. Igen for at kunne operationalisere begrebet er hjælp hentet fra adfærdsforskningen, idet politiske kompetencer skal måles i forhold til vidensressourcer og handlingsressourcer. Disse to begreber oversættes med politisk selvtillid. Megen selvtillid er udtryk for, at borgeren både evnen og har viljen til at bruge magt i demokratiske sammenhænge. Begrænset selvtillid kan modsat virke på den måde, at borgeren optræder underlegen i mødet med institution og de professionelle. Det er en situation, hvor der ikke er lighed i magt og dermed, at borgeren har brug hjælp til at blive empowered.

Politisk selvtillid ses som afgørende for at skolebestyrelsesmedlemmer kan optræde kompetent i den politiske arena. At de kan det, er i det hele taget betingelsen for at kunne tale om, om skolebestyrelsesmedlemmerne påvirker demokratiet jævnt før problemformuleringen. I det empiriske afsnit skal politisk selvtillid måles ved, at skolebestyrelsesmedlemmerne anmodes om at vurdere sig selv i forhold til en række parametre.

En anden tilgang til handlingskapacitet er at tage udgangspunkt i exit og voice i form af valgfrihed og medbestemmelse. Skolebestyrelsesmedlemmernes deltagelse i politik behøver nemlig ikke at handle om politik. Det kan også være en forbrugerstrategi om, at skabe bedst mulige resultat for én selv. Enten ved exit i forhold til at vælge fra og gå et andet sted hen eller ved at bruge voice opnå medbestemmelse i institutionen (skolen). Exit kan i den sammenhæng være en ressource for voice, når det kendes at ingen lydighed overfor borgeren vil følges af et exit.

6. Resultater

Forinden survey-undersøgelsen nærmere præsenteres i afsnit 6.2.1 skal der udbygges lidt på den metodekritik, der blev givet i kapitel 2: Design og Metode. Der er som bekendt valgt en kvantitativ undersøgelsesmetode, der basere sig på et spørgeskema. Fordelen ved den er, at den kan foretages anonymt. Derved er det muligt at spørge om ting, som respondenterne ikke nødvendigvis ville have svaret på fx indkomst eller politisk overbevisning. Derudover er der ikke noget tidspres på respondenterne. Der er mulighed for at gennemtænke sit svar inden. Omvendt kan det selvfølgelig også resultere i uforpligtigende svar fra respondenterne. Ved valg af spørgeskema er det en fordel at feltet er en del udforsket. Det må man sige at dette felt er. Det giver adgang til foreliggende teoridannelse og inspiration fra tidligere spørgeskemaundersøgelser. I denne sammenhæng er spørgeskemaet konstrueret ud fra tidligere spørgsmål i henholdsvis den danske og den norske magtudredning. Det betyder, at der eksisterer data, der kan benchmarkes mod. Det betyder også, at der er taget hensyn til validitet og reliabilitet, dvs. at det der måles, også er det samme, som det der spørges om.

I et spørgeskema er sprog og sprogforståelse af stor betydning for udfaldet af respondenternes svar. Det er derfor søgt kun at bruge korte, enkle og åbne spørgsmål og helt undgå værdiladede ord. Ved at bruge internettet har det været nemt at organisere spørgsmålene med kun ét spørgsmål ad gangen på skærmen.

I forhold til indsamling af data på social kapital og politisk kompetence er spørgeskemaet aldeles velegnet til med få variable at opnå mange svar fra en stor selektion. Det øger både nøjagtighed og præcision i den statistiske bearbejdning. En interview-undersøgelse ville have tilvejebragt megen information fra få svar fra en mindre selektion. Det ville ikke have været hensigtsmæssigt.

6.1. Folkeskolelov og brugerindflydelse

Folkeskoleloven er den formelle ydre ramme, der konstituerer skolebestyrelsen og fastlægger dens demokratiske råderum. Råderummet er afgørende for, at skolebestyrelsen kan ses på som et demokratisk organ og som arena for politiske beslutninger.

6.1.1. Loven og skolebestyrelserne

Siden 1989 er folkeskolen blevet ledet af tre instanser; kommunalbestyrelsen, skolebestyrelsen og skolelederen. Det er imidlertid ikke en ligeværdig deling om magten til at lede skolen. Den er først og fremmest placeret i kommunalbestyrelsen. Det er her rammerne for økonomi og skolevæsnet besluttet. Loven fastsætter ikke nogen bestemmelser for, hvor snævre eller hvor vide disse rammer skal være. Generelt er erfaringen, at kommunerne sætter snævre rammer for skolebestyrelserne.

Pointen er, at uden magt og emner af politisk karakter giver det ikke megen rum for skolebestyrelserne til at føre politik. I demokratisk sammenhæng kan dette anskues som et problem, idet skolebestyrelsen således mere må opfattes som et administrativt instrument end som et politisk organ. For at skolebestyrelser skal kunne vitalisere det lokale demokrati skal det være et attraktivt organ i borgernes øjne. Skolebestyrelsen skal udgøre en politisk arena, hvor interesse modsætninger og naturlig kappestrid om bestyrelsesposterne kan udfolde sig (Andersen 1999). Til politik hører magt, indflydelse, prioriteringer og beslutninger. Hvis politikken er fraværende er der heller ikke rum for lokale prioriteringer.

6.1.2. Lovens fastsættelse af skolebestyrelsernes rolle og arbejdsområde

Det er skolebestyrelserne der i princippet skal udfylde de rammer som kommunalbestyrelsen udstikker. Det gøres først og fremmest ved at udforme principper for skolens virksomhed. Disse principper kan i loven dreje sig om undervisningens organisering, samarbejdet mellem skole og hjemmet, lejrskoleophold og om arbejdets fordeling mellem lærerne. Den skal godkende skolens budget, og den skal føre tilsyn med skolens virksomhed. Men her er råderummet begrænset, idet skolens leder har ansvaret for den administrative og pædagogiske ledelse af skolen. Lederen kan - og skal - træffe beslutninger, der ikke følger skolebestyrelsens principper, hvis det er forudsætningen for at skolens hverdag kan hænge sammen. Loven placerer lederen i en central midterposition med skolebestyrelsen på den ene side og lærerne og det rådgivende pædagogiske råd på den anden side. Det afskærer skolebestyrelsen fra at have reel indflydelse på undervisningen og have dialog med lærerne.

I lovens formuleringer ser den decentrale struktur meget spændende ud set fra et perspektiv om selvforvaltning. Men i loven er bestyrelsen som sagt afskåret fra indflydelse på de afgø-

rende områder. Skolebestyrelsen har heller ikke kompetence på ansættelse og afskedigelse af skolens leder. Det ville ellers være et kraftfuldt våben for skolebestyrelsen med hensyn til at kunne sætte sine principper igennem.

Medborgeraspektet er nærmest skrevet ud af folkeskoleloven. Det viser sig på flere måder. For det første er der ingen formel dialog mellem de folkevalgte kommunalpolitikere og skolebestyrelserne. Der findes således ingen fælles organer, hvor skolepolitikken for kommunen kan diskuteres og muligvis også fastlægges. Kommunalbestyrelsens rolle er defineret som rammesættende og skolebestyrelsens rolle er rammeudfyldende. Når de generelle politiske interesser således er skrevet ud af loven, er det også naturligt, at de er fraværende i selve skolebestyrelsesarbejdet og dermed i bestemmelsen af borgernes lokale interesser, ønsker og behov. Der er stor fare for at skolebestyrelser efterlades i det Sørensen kalder for institutionsreservater (Sørensen 1995).

6.1.3. Lovens fornemmelse for demokratiske værdier

I de to præsenterede demokratiteorier er der normative opfattelser af, hvorledes demokratiske værdier skal realiseres i praksis. Nedenstående afsnit analyser to centrale demokratiske værdier i lyset af skolebestyrelsesloven. De to værdier refererer henholdsvis til den aggregativ og den integrativ tilgang. Det er tidligere i afhandlingen fremhævet, at loven både kan ses under et effektiviseringsaspekt og under et demokratiseringsaspekt. Analysen har således til formål på det konkrete plan at efterprøve lovens fornemmelse for demokrati i forhold til to værdier som lighed og medbestemmelse. I de to demokratiteorier har lighed relation til deltagelse og medbestemmelse har til indflydelse. De to værdier er centrale i forhold til diskussionen om brugerindflydelse.

6.1.3.1. Lighed

I bekendtgørelse 903/2005 til lov om folkeskolen om valgret til skolebestyrelser hedder det:

”§ 6. Skolebestyrelsens forældrerepræsentanter vælges af og blandt de personer, der på valgets tidspunkt har forældremyndigheden over børn, der er indskrevet i skolen, samt af og

blandt de personer, som i henhold til § 7 tillægges valgret og valgbarhed (Undervisningsministeriet, BEK nr. 903 af 26/09/2005).

Det følger her af loven, at kun forældre til børn indskrevet i skolen kan 1) stemme, 2) er valg-
bare til skolebestyrelsen.

I den aggregative forståelse er lighed forbundet med lige fordeling af rettigheder til samfun-
dets borgere. § 6 krænker således det aggregative ideal, idet nogen stilles mere lige end andre.
Kun skolens forældre kan stemme, øvrige borgere holdes ude. Det er også et problem, at ikke
alle borgere i fri konkurrence kan kappes om, hvem der er mest kvalificeret til at sidde i besty-
relsen. Således udelukkes borgere, der ellers interesserer sig for det lokale skole- og kulturliv.

Anderledes er det ud fra et integrativt perspektiv om lighed. Men alligevel er der tale om en
krænkelse af lighedsidealet. Det skyldes at § 6 ikke åbner for en bred involvering af borgerne i
projektet om at styre skolen i fællesskabets navn. Med § 6 sker en fragmentering af borgerne i
to hold; dem der kan, og dem der ikke må. Det er på sin vis samme resultat, som under det ag-
gregative, men det integrative lægger vægt på at opdelingen giver medbestemmelse til nogen
og ikke til andre. Det betragtes som eksklusion fra fællesskabet, som sætter ligheden under al-
vorligt pres: Der skabes nye og forstærkede sociale uligheder, så der sker en stigende opsplitt-
ning af borgerne i et A-hold og et B-hold. En polarisering mellem A-borgere og B-borgere
med forskelle i deltagelse, holdninger, politisk tillid og evt. demokratisk orientering.

6.1.3.2. Medbestemmelse

Det følger af folkeskolelovens § 42 stk. 1 at ingen kan deltage i skolebestyrelsens møder bort-
set fra de valgte personer. I vejledningen til loven hedder det om skolebestyrelsens mødevirk-
somhed:

§ 4. Skolebestyrelsens møder afholdes for lukkede døre.

*Stk.2. Skolebestyrelsen kan indbyde andre til at deltage i møderne, når der behandles spørgs-
mål af særlig interesse for dem.*

Bemærkninger:

Skolebestyrelsens møder er lukkede, hvilket betyder, at der som hovedregel ikke kan deltage andre end de i § 1, stk.1 - 3, nævnte personer. Deltagere i lukkede møder må ikke referere, hvad andre har sagt, men må inden for rammerne af lovgivningens regler om tavshedspligt offentliggøre sine egne meninger.

Bortset fra gæster, som skolebestyrelsen har inviteret til drøftelse af dagsordenspunkter, der har særlig interesse for disse, kan kredsen af mødedeltagere ikke udvides. Hverken skolebestyrelsen eller andre kan beslutte, at møderne skal være åbne (Undervisningsministeriet, VEJ nr. 169 af 08/11/1999).

Lovens bestemmelse om lukkede møder er ikke i modstrid med den aggregative model. Det skyldes, at demokratiet anses som en styreform, og at det derfor handler om at træffe effektive beslutninger. Det afgørende er at kunne deltage i konkurrencen om, hvem der skal vælges til at udfylde rollen som repræsentant. Det er derimod mere problematisk, at loven fastsætter, at der ikke må offentliggøres referater fra møderne⁶. Det betyder, at borgerne ikke har gennemsigtighed med repræsentanternes synspunkter og deres beslutninger. Kan et ansvar ikke gøres gældende, kan borgerne vanskeligt sanktionere et exit over for evt. uønskede kandidater ved næste valg.

Lukkede møder er i den integrative model i stor kontrast til behovet for en åben og inkluderende dialog. Kun gennem dialog og udveksling af synspunkter er det muligt at nå frem til en beslutning om det fælles bedste. Konsensus og accept af beslutningen stiller således krav om bred involvering af borgerne.

6.1.4. Delkonklusion

En analyse af loven viste, at den for svagt understøtter det demokratiske perspektiv om et levende nærdemokrati. Loven virker instrumentel med sigte på et effektiviseringsaspekt. Det har også været effektiviseringsaspektet, der har præget De Konservative i forbindelse med vedtagelsen af loven om skolebestyrelser:

⁶ Der er sket en opblødning siden lovens vedtagelse. Referater ligger fremme til gennemsyn på skolelederens kontor. Det må dog stadig betragtes som en form for barriere i forhold til fuld åbenhed.

”Forslaget medfører en kraftig regelforenkling. Hvor i dag selv en meget banal beslutning skal gennem mange besluttende eller høringsberettigede led (....). Dermed får vi hurtigere beslutninger (....), når vi fritager dem for den trælse gang i bureaukратиets trædemølle”. Folketingets 1. behandling

Lovens rammer synes strukturelt meget snævre og levner ikke skolebestyrelsen megen plads til at føre lokal demokratisk skolepolitik. Man kan sige, at nok er der sket en vidtgående decentralisering af statens opgaver til kommunerne i Danmark, men effektiviseringsstrategien har medført en betydelig centralisering af kompetencen til at fastsætte rammerne for opgaverne. I praksis er det inddirekte detailstyring fra Undervisningsministeriets side.

En konkret analyse mht. lighed og medbestemmelse viste, at det er en lov med begyndervanskeligheder i forhold til at skabe demokrati fra neden. Bortset fra forældrene er øvrige borgere udelukket fra deltagelse. Der er således et demokratisk underskud. Dog er et enkelt resultat i tråd med den aggregative forståelse; det er afholdelse af møder bag lukkede døre.

6.2. Skolebestyrelsesmedlemmernes demokratiske normer

Formålet med denne undersøgelse er at få afdækket omfanget af social kapital og politiske kompetencer hos skolebestyrelsesmedlemmerne. Samtidig skal det undersøges om skolebestyrelsesmedlemmerne er homogent sammensat med hensyn til social status. Formålet med det er, at hvis der er homogenitet tyder alt på, at resultaterne kan generaliseres til alle skolebestyrelsesmedlemmer i Danmark.

I forhold til problemformuleringen tages tilstedeværelsen af social kapital som udtryk for, at skolebestyrelsesmedlemmernes ikke er ved at indskrive sig i en kunderolle og dermed, at der er tale om en svækkelse af demokratiet. Målingen af politisk selvtillid sker med det formål at afklare skolebestyrelsesmedlemmernes evne og vilje til at optræde som politikere. Detektering af politisk selvtillid sammen med social kapital befordrer en antagelse om, at skolebestyrelsesmedlemmerne snarere er i bevægelse hen mod en borgerrolle og dermed står for en styrkel-

se af demokratiet.

6.2.1. Survey-undersøgelsen

Dette og det næste afsnit er baseret på en spørgeskemaundersøgelse foretaget på internettet ultimo oktober – primo november 2007. Undersøgelsen blev tilrettelagt som en landsdækkende undersøgelse blandt skolebestyrelsesmedlemmer i Danmark. Adresseoplysninger er fundet på respektive skolers hjemmesider. I alt indgår 95 skoler og 264 skolebestyrelsesmedlemmer, der fordeler sig således.

Tabel: 3

	Antal	landzone	byzone
Allerød	16	1	15
Assens	21	13	8
Billund	9	3	6
Frederikshavn	23	4	19
Frederikssund	12	0	12
Guldborgsund	9	3	6
Haderslev	29	7	22
Herning	14	7	7
Hillerød	19	10	9
Lejre	4	3	1
Morsø	1	0	1
Nyborg	15	11	4
Solrød	5	2	3
Stevns	3	3	0
Tårnby	13	1	12
Vejen	15	10	5
Viborg	16	5	11
Vordingborg	40	16	24
Respondenter	264	99	165

Hele spørgeskemaet er gengivet i bilag. Analyserne i kapitlet baserer sig på disse data og målet er at give en fremstilling af skolebestyrelsesmedlemmernes demokratiske identitet og politiske kompetencer. Analyserne vil flere steder også trække på data fra undersøgelser i 1990 og i 1998 for at få et perspektiv på skolebestyrelsesmedlemmernes data. Sidstnævnte undersøgelser refererer til Andersens undersøgelser (2004).

6.2.2. Skolebestyrelsesmedlemmers fornemmelse for demokrati

Når demokratiet inviterer borgerne inden for til (bruger)deltagelse ud fra målsætningen om at styre egen livssituation, er det ikke nødvendigvis sikkert, at det også fører til demokratisering af samfundet fra neden. Det kan også fører til styrkelse af de egoistiske interesser på bekost-

ning af de almene interesser (Kristensen 1998). En af betingelserne for demokratisering er, om der eksisterer social kapital blandt borgerne. I afsnit 5.2 er dette diskuteret og væsentligst er den horisontale dimension; borgernes egne normer for den gode medborger og for samspillet mellem borgerne i det demokratiske fællesskab.

I undersøgelsen er der stillet 9 spørgsmål til at afdække, hvorledes skolebestyrelsesmedlemmerne vægter forskellige normer, der normalt knyttes til det, at være en god medborger. (Petersson m.fl. 1998), (Andersen, 2000), (Strømsnes, 2004). De 9 spørgsmål indkredser 4 overordnede værdier 1) Lovlydighed, 2) Solidaritet, 3) Deltagelse og 4) Diskussion.

Tabel 4: Grupperingen af spørgsmål om demokratiske normer

Værdiområde	Spørgsmål: Hvor vigtigt er det at man som borger...
Lovlydighed	Med henblik på at sikre de demokratiske procedurer og det demokratiske samfunds grundlag, er det nødvendigt at man følger love og de pålagte forpligtelser.
1. Betaler skat	betaler den skat, man er pligtig til.
2. Lovlydig	følger love og forordninger
Solidaritet	Med henblik på at sikre det samfundsmæssige fællesskab, er det vigtigt at alle føler sig forpligtet overfor fællesskabet.
3. Solidarisk	er solidarisk med dem, der har det dårligere end én selv.
4. Ansvarlig	føler et ansvar for løsninger af samfundets fælles problemer.
Deltagelse	Uden aktive borgere svækkes demokratiet og det demokratiske fællesskab
5. Vælger	Stemmer ved offentlige
6. Aktiv	er aktiv i den offentlige debat
7. Informeret	holder sig informeret om det, der sker i samfundet
Diskussion	Med udgangspunkt i borgernes egne synspunkter er det muligt at udfolde en demokratisk samtale, hvor fælles politiske problemer diskuteres. Det kan styrke politiske beslutningers accept og styrke forståelsen for hinanden og det demokratiske fællesskab..
9. Samvittighedsfuld	er klar til at bryde en lov, når ens samvittighed kræver det.
10. Tolerance	er åben overfor andres holdninger

For så vidt normerne Lovlydighed og Solidaritet udtrykker de normer for etablering og sammenhold i et demokratisk fællesskab (Andersen 2000). Lovlydighed skal til for at etablere et fællesskab, mens solidaritet skal til for at engagere sig i hverandre. Værdierne Deltagelse og Diskussion handler om normer for, hvorledes fællesskabet skal fungerer. Deltagelse er udtryk

for et politisk engagement, mens Diskussion er værktøjet til at nå beslutninger og løse problemer.

Spørgsmålene er målt på en skala fra 1 til 4, hvor ”Meget vigtigt” er 1 og ”Ikke vigtigt” er 4. I Tabellen nedenfor er vist, hvorledes skolebestyrelsesmedlemmerne vurderer vigtigheden af normer for den gode medborger.

Tabel 5: Demokratiske normer hos skolebestyrelsesmedlemmer

Spørgsmål	Svar	Middelværdi	Spredning.
1. Betaler den skat man er pligtig til.	264	1.67	0.61
2. Følger love og samfundets regler	264	1.45	0.56
3. Følger et ansvar for løsningen af samfundets fælles problemer	264	1.64	0.65
4. Er solidarisk med dem, der har det dårligere end en selv.	264	1.95	0.81
5. Stemmer ved offentlige valg.	264	1.30	0.57
6. Er aktiv i den offentlige debat.	264	2.42	0.89
7. Er åben for andres holdninger.	264	1.47	0.61
8. Holder sig informeret om det, der sker i samfundet.	264	1.70	0.68
9. Er klar til at bryde en lov, når ens samvittighed kræver det.	264	3.09	1.00

Alle normer med undtagelse af spørgsmål 6 opfattes af skolebestyrelsesmedlemmerne som værende væsentlige for at være en god medborger. Det ses ved, at middelværdierne er under 2,0 og dermed har en placering godt under midtpunktet. Dog har sidste spørgsmål med hensyn til at bryde loven en middelværdi på 3,09. Det afvises med fasthed, at man som borger tager sagen i egen hånd selvom samvittigheden byder en noget andet. Det, at blande sig i den offentlige debat (spørgsmål 6) er ikke en ting, som skolebestyrelsesmedlemmerne anser for særlig vigtigt. Betragtes i stedet spredningen ses, at det er i spørgsmål 2 og 5 at skolebestyrelsesmedlemmerne er mest enige med hinanden. Hele 88% i spørgsmål 2 anser det for ”Meget vigtigt” eller ”Vigtigt”, at være lovlydig. I spørgsmål 5 mener tilsvarende 95%, at det er (Meget)vigtigt at stemme til offentlige valg. Mest uenige er skolebestyrelsesmedlemmerne om det, at være aktive i den offentlige debat og være solidariske med andre, der har det værre end en selv. Henholdsvis 44% og 23% mener, at disse ting er mindre vigtige⁷.

Sammenlignes Lovlydighed og Solidaritet på den ene side med Deltagelse og Diskussion på den anden side, er der klare forskelle. Skolebestyrelsesmedlemmerne lægger afgørende vægt

⁷ I bilaget Statistik er i tabel B en opgørelse med procenter.

på, at demokratiets spilleregler overholdes, og at der en vis solidaritet blandt borgerne. Mindre vægt lægges på Deltagelsen, hvis det alene handler om at være aktiv i debatten, mens det at stemme så absolut anses som en ”borgerpligt”. For Diskussion er det vigtigt, at være åben og tolerant overfor for andres meninger, mens det meget bestemt afvises at optræde autonomt i forhold til loven.

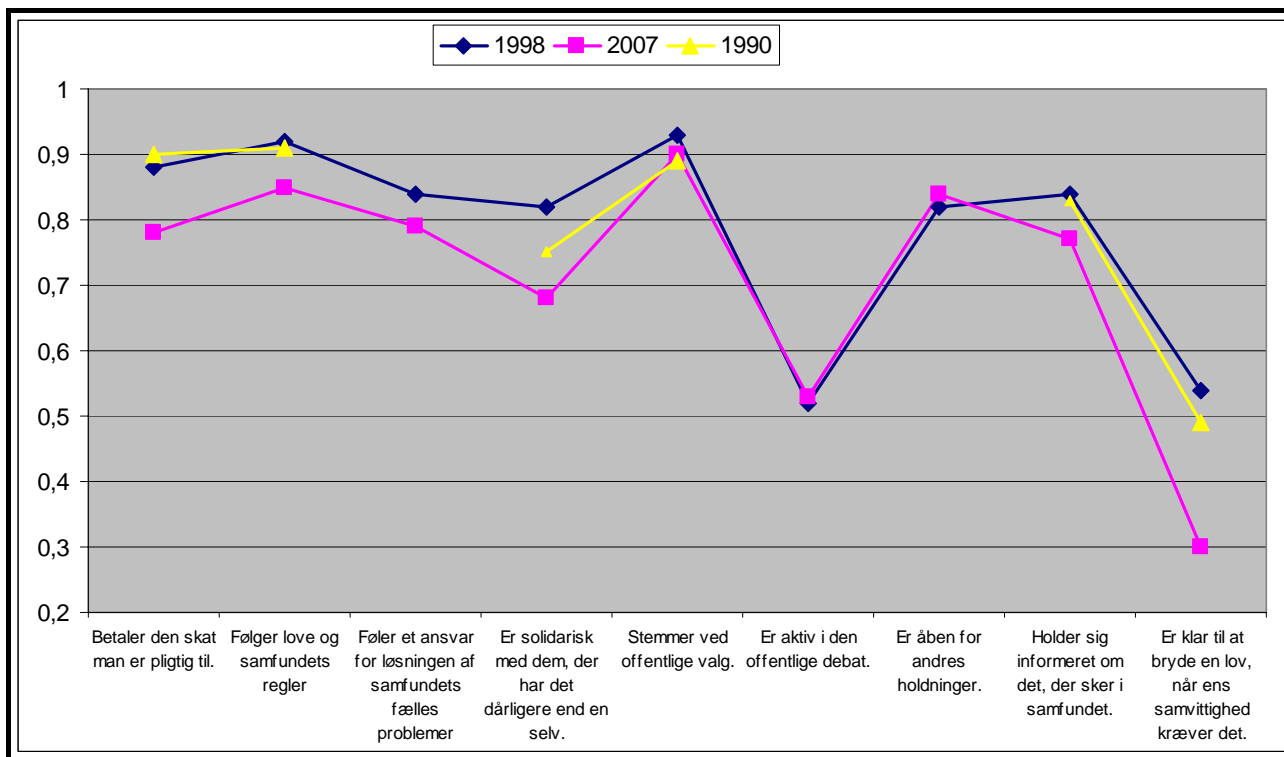
I forhold til den aggregative teori er det især spørgsmålene 1 og 2, som relaterer sig hertil, idet de passer på Ross og hans juridiske konstituering af det demokratiske fællesskab. Men spørgsmålene 5 og 6 vil også kunne henføres under denne teori, idet der her lægges vægt på lighed og tolerance. Kock ville omvendt lægge vægt på spørgsmålene 3 og 4, som stiller krav til demokratiets integrative sider. Det kan virke overraskende, men Kock ville også understrege vigtigheden af at følge samvittigheden som i spørgsmål 9, idet Kock mener, at det afgørende for borgerne er en bekendelse til de dybereliggende menneskelige værdier end en bekendelse til samfundets juridiske indretning.

Så meget er i hvert fald sikkert: demokratiet står og falder ikke med en bestemt grundlov. Derimod er det et andet spørgsmål, om der ikke findes visse almene grundlove for det menneskelige liv, som må respekteres, hvis der overhovedet skal kunne leves et folkeligt fælles liv, og om demokratiets værdi som menneskelig livsform ikke netop hænger sammen med disse grundlove” (Kock 1991, 59)

Tilsvarende undersøgelser, hvori indgik samme spørgsmål blev gennemført i 1990 og i 1998 i forbindelse med den danske Magtudredning. Respondenterne dengang var en repræsentativ stikprøve af den danske befolkning. Det er oplagt at sammenligne ovennævnte resultat med resultaterne fra 1990 og 1998 i forhold til, om skolebestyrelsesmedlemmer er, som danskerne er flest. I (Andersen 2000, s. 192) er resultaterne fra dengang regnet i en skala fra 0 til 1. Derfor er skolebestyrelsestallene blevet omregnet til samme skala fra 0 til 1 for at kunne sammenligne resultaterne. Sammenligningen af de tre undersøgelser er grafisk gengivet i figur 6. I signaturen refererer ”2007” til skolebestyrelsesmedlemmerne. Ligheden i de tre undersøgelser er meget slående. Der synes at være samme variation, omend med lidt forskellige niveauer i start og slut. Spørgsmålene 3,6 og 7 indgik ikke i 1990 og derfor er den (gule) grafiske linie ”1990”

brudt ved disse spørgsmål.

Figur 6: Middelværdier på normer efter 1990, 1998 og 2007

For at teste om resultaterne fra undersøgelsen i 2007 kan antages at være identiske med resultaterne i 1990 og i 1998 er gennemført en dobbeltsidet F-test med hypotesen, at resultaterne har samme varians. Derefter er nul-hypotesen om ens middelværdier testet med student t-test. Testresultaterne fremgår at tabel 6.

Tabel 6. Testresultat

	1990	1998	2007
Middelværdi	0,612	0,790	0,716
Varians	0,036	0,023	0,022
F-fraktil	0,564	0,552	
T-fraktil	0,426	0,373	

Efter F-test og t-test er fraktilsandsynlighederne fundet. De viser, at der er 56,4% sandsynlighed for at undersøgelseerne i 1990 og i 2007 har samme varians og at middelværdien også er den samme, idet t-fraktilen viser en sandsynlighed på 42,6%. Stort set samme tal genfindes mellem 1998 og 2007. Testresultaterne er således accepteret med en signifikans langt over de 5%, som normalt er maks. signifikansniveau for at forkaste hypotesen.

Det kan således antages, at skolebestyrelsesmedlemmerne generelt deler de samme normer som resten af befolkningen gør med hensyn til den gode medborger. Skolebestyrelsesmedlemmerne har stor tillid til sine medborgere og trods et tidsperspektiv på dels 9 og 17 år, er den demokratiske identitet før og nu meget stabil.

Den mængde social kapital som skolebestyrelsesmedlemmerne besidder, kan i forhold til afsnit 5.2 om social kapital udlægges sådan, at skolebestyrelsesmedlemmerne føler en stærk moralsk forpligtigelse overfor det demokratiske fællesskab. Det stærke ligger i, at skolebestyrelsesmedlemmerne generelt har lavere middelværdier end i de to befolkningsundersøgelser⁸. Skolebestyrelsesmedlemmerne optræder altså som ”strammere” i forhold til at have den gode medborger som rollemodel. Ved en indbyrdes sammenligning af kurvernes relative placeringer i figur 6 kan man hævde, at skolebestyrelsesmedlemmerne måske har en svag præference for det aggregative demokrati i forhold til befolkningen i de to andre undersøgelser.

6.2.3. Social kapital og socio-økonomiske variable.

De relativt begrænsede spredninger på de centrale medborgernormer i Tabel 5 indikerer, at socio-økonomiske variable ikke nævneværdigt påvirker udfaldet. Dette er undersøgt nærmere med hensyn til middelværdierne i tabel 7.

Hvis Diskussion for en stund udelades, så ses det, at alle skolebestyrelsesmedlemmer - uanset køn, alder, uddannelse, politisk orientering, job og indkomst - tillægger medborgernormerne væsentlig betydning. Visse forskelle er der dog at spore. Fx at kvinderne vurderer medborgernormerne generelt lidt mere betydningsfulde end mændene. Kun på Lovlydighed er kønnene lige ellers er mændene på de øvrige parametre klart over kvinderne (tættere på midtpunktet 2,0). Med hensyn til alder er der på samtlige områder et klokkeformet forløb. En svag faldende tilslutning frem til alderen 40-44 år, hvorefter tilslutningen synes stigende igen. Det samme ses for indkomst.

Tabel 7. Middelværdier for socio-økonomiske variable efter normer.

⁸ Det ses ved i figur 6 at ”2007” ligger under ”1990” og ”1998” kurven På nær i spørgsmålet om at være åben for andres holdninger.

Køn	Lovlydighed	Solidaritet	Deltagelse	Diskussion
Kvinde	1,58	1,69	1,81	2,37
Mand	1,58	1,91	1,92	2,43
Alder				
mindre end 29 år	-	-	-	-
30 - 34 år	1,50	1,80	1,60	2,24
35 - 39 år	1,61	1,79	1,85	2,40
40 - 44 år	1,60	1,89	1,93	2,50
45 - 49 år	1,49	1,69	1,83	2,38
50 - 54 år	1,64	1,87	2,02	2,28
55 - 59 år	1,17	1,42	1,50	2,25
Over 60 år	1,50	1,38	1,25	2,00
Svar i alt	1,56	1,80	1,86	2,40
Uddannelse				
Folkeskole	1,63	1,91	1,81	2,26
Gymnasium	1,52	1,74	1,91	2,52
Universitet	1,56	1,79	1,86	2,40
Politisk orientering				
Venstre	1,55	1,61	1,81	2,26
Højre	1,57	1,96	1,91	2,52
Job				
Ansæt	1,52	1,73	1,87	2,39
Mellemlider	1,57	1,87	1,86	2,48
Topleder	1,55	1,82	1,87	2,37
Selvstændig	1,72	1,88	1,84	2,29
Indkomst				
Under 200.000 kr.	1,47	1,57	1,84	2,07
2 - 300.000 kr.	1,61	1,77	1,86	2,44
3 - 400.000 kr.	1,58	1,77	1,79	2,45
Over 400.000 kr.	1,53	1,83	1,88	2,40
Uoplyst (21 personer)	1,57	2,03	2,12	2,36

For politisk orientering er det interessant at skolebestyrelsesmedlemmer, der bekender sig overvejende til venstre for midten i dansk politik, så markant lægger mere vægt på normerne end højre-siden. Det giver i realiteten også det billede, man skulle forvente, at integrationister lægger mere vægt på de generaliserende samfundsnormer end aggrationisterne. I afsnit 5.2 blev det også understreget at social kapital havde et fællesskab med den integrative teori.

Det er testet med GLM, om respektive faktorer kan tillægges en selvstændig forklaringskraft. Dette er ikke tilfældet, hvilket betyder, at socio-økonomiske faktorer ikke kan anvendes til at beskrive skolebestyrelsesmedlemmernes besiddelse af bestemte sociale normer for den gode medborger. Der synes altså ikke umiddelbart at være sociale skel i besiddelsen af social kapital. I forhold til politisk selvtillid jævnfør teori-kapitlet spiller det en afgørende rolle for, at man som skolebestyrelsesmedlem ikke er socialt ekskluderet fra fællesskabet.

Det er nærliggende at læse tabel 7. kolonnevis. Fx med kolonnen Solidaritet, at mænd synes mindre solidariske og at det fortrinsvis er de 40-44-årige. Endvidere har de en folkeskoleuddannelse bag sig, og er til højre i dansk politik. De er fortrinsvis selvstændige og har ikke ønsket at oplyse deres indkomst. Selvom det er nærliggende at læse sådan, er det ikke desto mindre helt forkert. Dette kan illustreres ved, at af de 21 personer, som ikke har oplyst deres indkomst, der er det kun de 8 som er selvstændige, af dem igen har kun 3 en folkeskoleuddannelse, men ingen af disse er i omtalte aldersgruppe. De 7 tilhører rigtignok højresiden i dansk politik, men alle anser Solidaritet for (Meget)Vigtigt.

Der vendes nu tilbage til Diskussion, som i starten blev udeladt. Det skyldes, at spørgsmål nr. 9 ”Klar til at bryde loven” er så markant afvist, at middelværdien i gruppen Diskussion påvirkes tungt. Uden spørgsmålet ville den fiktive middelværdi i gennemsnit have været 1,41. Dvs. på linie med de øvrige middelværdier. Der er nok ingen tvivl om, at respondenterne generelt har opfattet spørgsmålet provokerende og på grænsen af det utilstedelige⁹. Men spørgsmålet er i realiteten om samvittighedsfuldhed og dermed om, hvor meget man er villig til at ofre (eller kæmpe for) for det, man tror på¹⁰. Sammenholdes dette spørgsmål 9 med spørgsmålene om lovlighed betoner det en holdning hos skolebestyrelsesmedlemmerne om, at et demokrati bør bygge på nedfældede retsregler – jævnfør Ross.

6.2.4. Delkonklusion

Skolebestyrelsesmedlemmerne har en stærk fornemmelse for demokratiske normer. Det er normer som de med stort sammenfald deler med resten af befolkningen. Trods et stort tidsmæssigt spænd fra 1990 til 2007 er der ingen statistisk signifikante afvigelser. Det kan således antages, at demokratiske normer er ret rodfæstede hos skolebestyrelsesmedlemmerne. Det betyder en vilje og en evne til at handle i overensstemmelse med fællesskabets interesser. Skolebestyrelsesmedlemmerne er i deres politiske adfærd klart til den integrative side.

For samtlige spørgsmål er det testet, om der er socio-økonomiske faktorer, der mere end andre faktorer bidrager til at forklare besvarelsene. Det er der ikke på et signifikant niveau. Det be-

⁹ Det kan ikke afvises, at spørgsmålet er blevet slået i hartkorn med de mange måneder i 2007 med voldsomme uroligheder på Nørrebro i forbindelse med Jagtvejen 69.

¹⁰ Et typisk eksempel er forældre, der ulovligt opsætter hastighedsvejskilte på villaveje, fordi de mener, at bilerne kører for stærkt og sikkerheden for deres børn er i fare.

tyder, at der ikke er medlemmer som qua en bestemt social eller økonomisk baggrund bidrager med en væsentlig større forklaringskraft end andre medlemmer med en anden baggrund. Uanset herkomst er der altså ingen skolebestyrelsesmedlemmer, som på forhånd er socialt ekskluderet fra skolebestyrelsen. Denne pointe er vigtig i forhold til en betragtning om lighed i magt.

6.3. Politisk Selvtillid

Skolebestyrelsesmedlemmernes politiske selvtillid er undersøgt ved at stille respondenterne 3 spørgsmål desangående:

- 1) *Når det i det hele taget handler om politik, hvordan vil du så generelt betegne din interesse for politik.*

Respondenterne er til dette spørgsmål blevet bedt om at svare på en skala fra 1 til 3 med 1= meget interesseret, 2=delvis interesseret og 3= mindre interesseret. I forhold til afsnit 5.3 om vidensressourcer anvendes dette spørgsmål til at approximere omfanget af vidensressourcer hos skolebestyrelsesmedlemmerne. I et materiale med skolebestyrelsesmedlemmer er det logiske ræsonnement, at der allerede eksisterer vidensressourcer blandt aktivt deltagende medlemmer. Ræsonnementet er videre, da det er svært at måle viden i en kvantitativ undersøgelse, at vidensressourcer med rimelig nøjagtighed kan approximeres ved at benytte parameteren ”interessen for politik”. Høj interesse kategoriseres som stor vidensressource, mens delvis/mindre interesse kategoriseres som mellem/lille vidensressource. Sammenhængen mellem interesse og viden er, at interessen udløser aktiv læsning, der følges med i medierne og politik diskuteres på arbejdspladsen etc. Det betyder spin-off i forhold til at vedligeholde og udbygge vidensressourcer.

- 2) *Det diskuteres ofte i forbindelse med demokrati, om borgerne føler de har muligheder og evner for at påvirke politiske beslutninger. I forhold til "gennemsnits-danskeren", hvordan vurderer du så dig selv.*

- a. Når det handler om at fremlægge synspunkter:

Spørgsmålet går på handleressourcer og er tæt forbundet med det at kunne or-

ganisere og fremføre argumenter på en så overbevisende måde som muligt. Men spørgsmålet er relativt stillet, idet det ikke kan måles absolut, så derfor er skolebestyrelsesmedlemmerne bedt om at vurdere sig selv relativt til andre mennesker på en skala fra 1 til 3. 1= bedre end gennemsnittet, 2=som gennemsnittet, 3=mindre end gennemsnittet.

b. Når det handler om at opnå gennemslagskraft.

Spørgsmålet går ditto på handleressourcer og skal ses i relation til at påvirke beslutninger (sætte fingeraftryk). Mange faktorer spiller ind her; fx om man af de øvrige opfattes troværdig, men det afgørende er imidlertid, om man føler sig veltilpas i den politiske arena til at gøre sin indflydelse gældende i de politiske beslutninger. I lighed med (a) er der svaret relativt ved en vurdering af en selv i forhold til gennemsnits-danskeren og på en skal fra 1 til 3.

Resultaterne fremgår af tabel 8, der opstiller antallet af svar i de respektive kategorier og med angivelse af middelværdig og spredning.

Tabel 8. Politisk selvtilid.

Spørgsmål:		bedre end gennemsnittet	som gennemsnittet	mindre end gennemsnittet			
A	Skala	1	2	3	Svar	Middel værdi	Spredning
Lodret: Når det handler om at fremlægge synspunkter // Krydset med Vandret: Når det handler om at opnå gennemslagskraft.	bedre end gennemsnittet	92	30	2	124	1,27	0,48
	som gennemsnittet	13	114	6	133	1,95	0,37
	mindre end gennemsnittet	1	1	5	7	2,57	0,73
	Svar i alt	106	145	13	264	1,65	0,57
B							
Lodret: Når det i det hele taget handler om politik, hvordan vil du så generelt betegne din interesse // Krydset med Vandret: Når det handler om at fremlægge synspunkter.	meget interesseret	84	25	2	111	1,26	0,48
	delvis interesseret	39	96	2	137	1,73	0,48
	mindre interesseret	1	12	3	16	2,13	0,48
	Svar i alt	124	133	7	264	1,56	0,55
C							
Lodret: Når det i det hele taget handler om politik, hvordan vil du så generelt betegne din interesse // Krydset med Vandret: Når det handler om at opnå gennemslagskraft.	meget interesseret	68	38	5	111	1,43	0,58
	delvis interesseret	34	98	5	137	1,79	0,49
	mindre interesseret	4	9	3	16	1,94	0,66
	Svar i alt	106	145	13	264	1,65	0,57

Det bemærkes umiddelbart i tabel 8, at middelværdierne er stigende med faldende interesse. Stigende middelværdier er udtryk for en bevægelse fra at sætte sig bedre end gennemsnittet til at sætte sig under gennemsnittet.

Følgende interessante forhold kan tolkes af tabellen:

I rubrik A er svarene krydset fra spørgsmålene 1) fremlægge synspunkter, med 2) opnå gennemslagskraft. Det synes helt entydigt, at skolebestyrelsesmedlemmer, der vurderer sig selv højt på evnen til at fremlægge synspunkter også vurderer sig selv højt på evnen til at opnå gennemslagskraft (92 respondenter). Ligeså, at skolebestyrelsesmedlemmer der vurderer sig selv ”som gennemsnittet” også vurderer sig selv ”som gennemsnittet”. Og igen at dem som ser sig selv under gennemsnittet med hensyn til at fremlægge synspunkter også ser sig selv under gennemsnittet med hensyn til gennemslagskraft (5 personer).

Begge spørgsmål i rubrik A angår handlerressourcer og resultaterne viser, at fremlæggelse af synspunkter og opnåelse af gennemslagskraft er tilnærmelsesvis to sider af samme sag. Den

der kan argumentere overbevisende opnår også gennemslagskraft. Det indkredser, at retorik er et yderst effektivt våben i den politiske arena, hvor det handler om at overbevise andre om, hvad der bør anses for de rigtige argumenter i diskussionen. I den proces med at overbevise andre udøves magten. Samtidig fremgår det af tabellen, at rigtig mange af skolebestyrelsesmedlemmerne synes gode til at bruge både retorik og magt. Kun 13 skolebestyrelsesmedlemmer ser sig selv på alle leder under gennemsnittet i forhold til gennemsnit-danskeren. Tilsvarende ser 250 skolebestyrelsesmedlemmer sig selv på eller over gennemsnittet på alle leder.

I forhold til afsnittet med politisk handlingskapacitet indikerer dette, at skolebestyrelsesmedlemmerne er handlingsparate politikere med mod og vilje til at agerer i politikerrollen. Der er ikke grund til at tro, at skolebestyrelsesmedlemmerne ikke engagerer sig i skolebestyrelsesarbejdet og ikke følger sagerne til dørs.

I næste rubrik B er ”politisk interesse” krydset med ”fremlæggelse af synspunkter”. Resultatet giver et perspektiv på, hvilken politisk selvtillid skolebestyrelsesmedlemmerne er udrustet med. Svarene peger på, at samme mønster findes her som i rubrik A; at dem der er meget interesserede er fortrinsvis koblet med dem som føler sig bedre end gennemsnittet, at de delvis interesserede er fortrinsvis koblet med dem, som føler sig på linie med gennemsnit-danskeren. Tilsammen udgør nævnte kombinationer 244 svar, hvilket svarer til 92% af alle svar. Alt andet lige giver dette ikke anledning til at antage, at skolebestyrelsesmedlemmerne er i mangel for politisk selvtillid. Der er imidlertid 13 respondenter, som erklærer sig mindre interesseret i politik samtidig med, at de føler sig på (12 svar) eller over (1 svar) gennemsnit-danskeren. Dette er ikke helt, hvad man skulle forvente, idet det karakteriserer en situation, hvor man på den ene side føler ikke at have fornøden indsigt i de politiske spørgsmål, men samtidig på den anden side føler god evne til at artikulere sine synspunkter i diskussionen. Hvis man ikke er uden ”jordforbindelse” synes det selvmodsigende at være god til at fremlægge en sag uden at have begreb om det, man taler om. Men sådan en situation kan godt forekomme. Dels kan der være tale om, at svarene refererer til et skolebestyrelsesarbejde, som gennemgående beskæftiger sig med ikke-politiske emner, dels at man er skolebestyrelsesmedlem på en helt upolitisk interesse, men alene på en interesse til eget barn. Endelig kan spørgsmålet om interesse for politik være opfattet mest i retning af en interesse for politik på det nationale niveau med folketing og regering. Mest tyder på en forklaring om eget barn. Af de 13 respondenter anfører de 8 at mo-

tivationen for at deltage er eget barn. Det betyder, at der er skolebestyrelsesmedlemmer, som i forhold til rubrik A ikke opfatter sig som politikere på en politisk arena.

Ses der på i rubrik C, hvor mange der interessere sig meget eller delvist for politik samtidig med at de føler god eller bedre evne til at opnå gennemslagskraft end gennemsnitsdanskere, så er det procentvis 94%. Det er med andre ord, det samme mønster i rubrik C med hensyn til resultaterne som i rubrik B. Vurderer man sig på et givent niveau i det ene spørgsmål, så vurderer man sig også på det korresponderende niveau i det andet spørgsmål. Denne sammenhæng ses for 64% af svarene. Det er dette mønster, der primært forklarer de stigende middelværdier og de lave spredningsværdier. Data samler sig som en højderyg på en skrå diagonal i tabellen (og i de øvrige). Specielt skal det bemærkes, at ud af de nævnte 13 respondenter i rubrik B gør de samme 12 respondenter sig gældende i rubrik C med hensyn til kombinationen mindre interesse for politik og gennemslagskraft på eller over gennemsnitsdanskere. Af de 12 hævder de 8, at de deltager på grund af eget barn. Samlet tyder det på, at der er noget om snakken, at der er en lille gruppe af skolebestyrelsesmedlemmer, der mest af alt deltager med et privatistisk formål.

Generelt er skolebestyrelsesmedlemmerne ikke underprivilegerede med handleressourcer. I forhold til teorien kan man hævde, at skolebestyrelsesmedlemmer på den horisontale dimension er robust udstyret med politisk selvtillid. De er ikke hensat i en situation af afmagt, men har latent magt til at handle politisk i situationer, de finder påkrævet.

6.3.1. Deltagelse og politisk selvtillid

I Magtudredningen konkluderes det, at deltagelse på skoleområdet påvirker den politiske selvtillid. Ikke på landsplan, men på lokalplan (Andersen 2004). Det gælder dog ikke på vidensressourcer, men en svag effekt er der på handlingsressourcer. Denne effekt er forbundet med antagelsen om, at der er et læringsmæssigt output fra deltagelsen i form af, at de politiske kompetencer udvikles.

”the more stimuli about politics a person receives, the greater the likelihood he will participate in politics, and the greater the dept of his participation. (Milbrath 1977)

I følge Milbrath eksisterer der en overvældende sammenhæng mellem stimuli og politisk deltagelse. Men det skal bemærkes, at der er tale om en sandsynlighed – ikke at stimuli automatisk udløser deltagelse. Det som citatet skal understrege er, at hvis man har positive oplevelser med deltagelse, så er chancen for, at deltagelse avler deltagelse meget højere og dermed at politisk selvtillid udvikles.

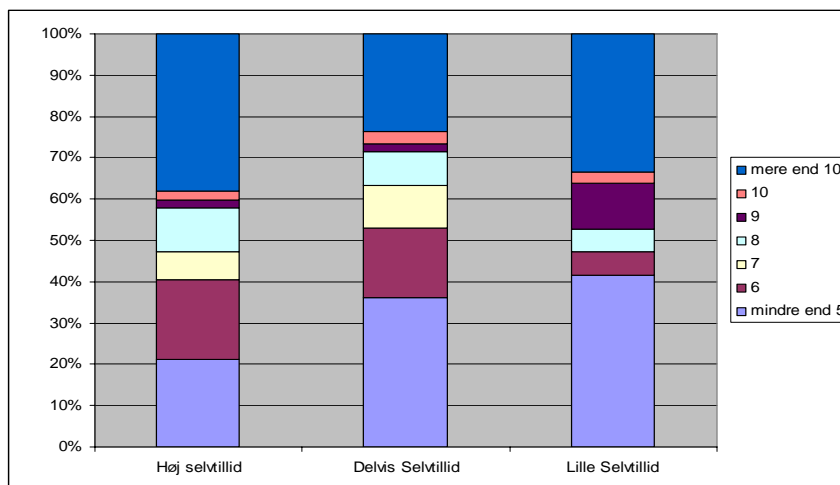
I relation til Andersen er spørgsmålet, om der blandt skolebestyrelsesmedlemmerne er en sammenhæng mellem deltagelse og politisk selvtillid. Følgende spørgsmål blev stillet til medlemmerne:

”Politisk deltagelse på det lokale plan kan være flere ting. Hvis vi her siger, at det er: a) borgermøder, b) vælgermøder, c) foreningsmøder, d) institutionsmøder om lokale forhold, e) underskriftsindsamling, f) demonstration, g) kontakt til medier, h) kontakt til lokal politikere, i) stemt ved kommunalvalg, j) tilidshverv (fx skolebestyrelsesmedlem).

Hvor mange aktiviteter har du tilsammen deltaget i inden for de seneste 12 måneder.

Respondenterne skulle svare på en skala fra: mindre end 5, 6, 7, ..., 10, over 10 aktiviteter. De tre spørgsmål om interesse, synspunkter og gennemslagskraft blev sammenvægtet i et indeks og krydset med antallet af aktiviteter. Resultatet fremgår af nedenstående figur.

Figur 7: Politisk deltagelse og politisk selvtillid

Sammenvejet angiver 114 respondenter at have høj politisk selvtillid, 138 angiver delvis og 12 angiver at have en lille politisk selvtillid. Figuren viser den relative sammensætning af antallet af aktiviteter i forhold til, om der er høj, delvis eller lille selvtillid. Det ses, at 50% af respondenterne indenfor hver type af selvtillid har haft ca. 8 aktiviteter indenfor de sidste 12 måneder. Dog er den midterste søjle lidt lavere og nede på godt 6 aktiviteter. Hvis der skulle være en sammenhæng som fundet af Andersen, skulle søjlerne have set anderledes ud. I søjlen med lille selvtillid skulle der procentuelt have været væsentligst deltagelse med få aktiviteter. Det er der ikke; lav og høj deltagelse er stort set lige store. I søjlen med høj selvtillid kunne man have forventet en lille deltagelse på få aktiviteter mod til gengæld høj deltagelse på mange aktiviteter. Der må imidlertid indrømmes en vis tendens, men den er ikke signifikant. For delvis selvtillid gør de samme indvendinger sig gældende. Der kan således ikke postuleres at være en sammenhæng mellem deltagelse og politisk selvtillid.

Det betyder, at skolebestyrelsen ikke kan betragtes som en lukket klub for A-holdet jævnfør Kristensen. Det er ikke en ny samfundsmæssig elite, der har sat sig ind i skolebestyrelserne og som qua deltagelse befæster deres positioner gennem udvikling af høj politisk selvtillid. Ud fra en tankegang om magt er det et sundhedstegn, at skolebestyrelserne ikke udgør en barriere for potentielle skolebestyrelsesmedlemmer. De prøvede som de mindre prøvede kræfter, synes lige empowered i skolebestyrelsesarbejdet.

6.3.2. Politisk selvtillid og socio-økonomiske variable

I forrige afsnit blev politisk selvtillid beskrevet som en funktion af politisk interesse, synspunkter og gennemslagskraft. I dette afsnit skal, der tages hensyn til en række baggrundsvARIABLE som køn, alder, indkomst, job og indkomst. Det skal nærmere undersøges om politisk selvtillid kan antages at have en lovmæssig sammenhæng med fx uddannelsesniveau, job o.s.v.

For befolkningen som helhed er dette tidligere blevet undersøgt i 1998, hvor Andersen fandt, at socio-økonomiske faktorer spiller en klar rolle. Faktoren over dem alle er Uddannelse og lige efter følger Job (Andersen 2004, s. 71). Undersøgelsen i 1998 var imidlertid lidt anderledes, da den angik både ekstern og intern efficacy i relation til niveauerne kommunen, det nationale og EU. I denne undersøgelse er det skolebestyrelsesmedlemmerne i kontekst af skolen, og der-

for er det interessant, om der findes politisk ulighed blandt skolebestyrelsesmedlemmerne, som kan forklare variationer i den politiske selvtillid.

For at undersøge dette er gennemført 3 multiple regressionsanalyser med responsvariablen ”Interesse for politik” som den afhængige variabel og de socio-økonomiske faktorer som de forklarende variable. Dernæst er analysen gentaget for de øvrige responsvariable ”Fremlægge synspunkter” og ”Opnå gennemslagskraft”. Analyseresultaterne fremgår af nedennævnte tabel.

Tabel 9: Regressionsanalyse af politisk selvtillid efter socio-økonomiske faktorer

	Interesse for politik	Fremlægge synspunkter	Opnå gennemslagskraft
	Estimat	Estimat	Estimat
Køn	-0,280*	-0,209*	-0,192*
Alder	-0,036	-0,022	-0,05
Uddannelse	-0,085	-0,123*	-0,132*
Job	-0,038	0,009*	0,007
Indkomst	-0,021	-0,043	-0,047
R-Square	0,0737	0,0786	0,0854
F-test for modellen	4,11	4,380	4,80

I tabellen med værdierne for F-test viser, at det er tilladeligt at antage, at de socio-økonomiske faktorer har en forklaringskraft med hensyn til politisk selvtillid. På den baggrund er det efterfølgende testet, hvilke faktorer der kunne udgå uden nævneværdigt at forringe den samlede forklaringskraft. Det giver et noget overraskende svar. De fleste faktorer kan udelades givet de andre indgår, og der er kun ganske få faktorer, der er signifikante på et 0,05-niveau (de er mærket med ”**”).

Det andet overraskende er, at sammenlignet med tidligere undersøgelser, der har benyttet samme fremgangsmåde, så er de socio-økonomiske faktorer ikke nær så afgørende i et materiale med skolebestyrelsesmedlemmer, når variationen i den politiske selvtillid skal beskrives. Både i (Andersen, 2004, Strømsnes 2003) træder job, uddannelse og til dels indtægt frem, som havende en markant positiv betydning. Trods F-testens resultat skal det bemærkes, at forklaringskraften målt ved R-square (determinationskoefficienten) ikke er særlig stærk for nogen af regressionsanalyserne. Kun gennemsnitlig mellem 7 til 9% af variationen kan forklares af modellen.

Det som umiddelbart kan mistænkes som forklaring af det overraskende resultat er en indbyrdes afhængighed mellem faktorerne. I tabel 10 er der undersøgt for multikollinearitet, dvs. for samvariation mellem de forklarende faktorer i den første analyse.

Tabel 10: Test for multikollinearitet

	Køn	Alder	Uddannelse	Job	Indkomst
Køn	1,00				
Alder	-0,23	1,00			
Uddannelse	0,25	0,07	1,00		
Job	-0,09	-0,03	0,06	1,00	
Indkomst	-0,29	-0,01	-0,32	-0,10	1,00

Normalt måles kollinearitet mellem 0 og 1. Fuld kollinearitet er 1 med en parvis afhængighed i forholdet 1:1. Højeste score i tabellen er 0,32, hvilket ikke normalt er et faresignal. Det er derimod at fortegnet er negativt, dvs, faktorerne varierer omvendt med hinanden. Det strider mod sund fornuft; at med højere uddannelse følger mindre indkomst.

Det må med et vist forbehold konkluderes, at der er en betydelig kollinearitet i regressionsmodellerne, men den optræder strukturelt på et højere niveau end, hvad der kan afdækkes ved parvise sammenligninger af faktorerne. Mistanken understøttes af, at der er konstateret insignifikante faktorer, hvor det modsatte ellers skulle have været forventet og på, at estimater optræder med modsat fortegn i strid med sund fornuft. Tilsammen er det symptomer på kollinearitet (Kousgaard, 1986). De tre regressionsanalyser må således på det foreliggende grundlag forkastes, som modeller til at forklare variationen i politisk selvtillid.

6.3.2.1. Krydstabeller med socio-økonomiske faktorer

En alternativ måde er at beskrive sammenhængen mellem politisk selvtillid og socio-økonomiske faktorer ved krydstabeller. Sådanne tabeller anvender middelværdi og spredning, som de centrale størrelser. Der er imidlertid grund til at understrege, at krydstabeller på ingen måde kan gøre så vidtrækkende konklusioner, som regressionsmodeller. Ved at bruge middelværdien udtrykkes, hvor tyngdepunktet ligger i en fordeling. Og med spredningen udtrykkes hvor tæt eller hvor langt fra tyngdepunktet, svarene ligger.

I en velafgrænset selektion, som fx denne med skolebestyrelsesmedlemmer, er middelværdi og spredning trods alt egnede indikatorer til at opnå indsigt i fordelingen af respondenternes svar. Med udgangspunkt i en skala fra 1 til 3 er resultaterne gengivet i tabel 11.

I alt er der 264 respondenter fordelt med 138 kvinder og 126 mænd, hvilket må betegnes som en stor set lige repræsentation af kønnene i skolebestyrelserne. Generelt for de tre responsvariable gælder, at mændene har en lavere middelværdi end kvinderne. Med en skala hvor 2 betegner midtpunktet betyder det, at mændene synes at have pænt mere politisk selvtillid end kvinderne, idet mændenes middelværdier er klart lavere end kvindernes. Det mest markante ses i spørgsmål 1 med mændenes 1,48 mod kvindernes 1,78. Til gengæld er spredningen hos mændene lidt højere, hvilket fortæller at mændene ligger mere spredt på skalaen.

Når det gælder faktoren ”alder” er de 264 respondenter fordelt i et flot klokkeformet forløb over aldersintervallerne med de 40 – 44-årige, som de absolut mest repræsenterede. Tilsammen er det de 35 - 54-årige, der har indtaget de danske skolebestyrelser, hvilket har sine naturlige årsager. Men bortset fra det, er der med stigende alder en faldende tendens i middelværdierne, hvis der ses bort fra det nederste interval. Med stigende alder er der en stigende politisk selvtillid. Sammenlignet på tværs er det skolebestyrelsesmedlemmer over 60 år, der relativt besidder mest politisk selvtillid. Men i det interval er der kun 4 respondenter. Ellers er det de 45 - 49-årige, der synes godt rustet. Derefter følger de 40 - 44-årige. Set på tværs følger aldersgrupperne fra 30 og op til 54 år hinanden tæt og på en nogenlunde ensartet måde. Relativt har aldersgrupperne det sværest med selvtilliden, når det gælder gennemslagskraft, og bedst med selvtilliden når det handler om at fremlægge synspunkter. Midt imellem placerer interessen for politik sig.

Tabel 11: Politisk selvtillid efter socio-økonomiske faktorer

Spørgsmål (se skala i bunden af tabel)	Svar	Interessere for politik		Når det handler om at fremlægge synspunkter.		Når det handler om at opnå gennemslagskraft.	
		Middelv.	Spredn.	Middelv.	Spredn.	Middelv.	Spredn.
Kvinde	138	1,78	0,56	1,61	0,49	1,75	0,53
Mand	126	1,48	0,59	1,39	0,49	1,54	0,60
mindre end 29 år	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
30 - 34 år	15	1,73	0,57	1,53	0,50	1,73	0,57
35 - 39 år	50	1,70	0,61	1,56	0,54	1,76	0,51
40 - 44 år	93	1,75	0,60	1,63	0,52	1,66	0,56
45 - 49 år	66	1,50	0,56	1,48	0,56	1,59	0,60
50 - 54 år	30	1,63	0,55	1,53	0,56	1,60	0,55
55 - 59 år	6	1,00	0,00	1,67	0,75	1,67	0,75
over 60 år	4	1,25	0,43	1,00	0,00	1,00	0,00
folkeskole 9 - 10 klasse, HTX, erhvervsfaglig grunduddannelse	51	1,65	0,62	1,65	0,55	1,71	0,57
gymnasial-/videregående uddannelse med studiekompetence, fag uddannelse	92	1,74	0,57	1,63	0,55	1,77	0,55
uddannelse fra højere læreanstalt (handelsskole/universitet)	121	1,56	0,59	1,46	0,53	1,53	0,56
ansat	136	1,65	0,59	1,60	0,53	1,68	0,56
mellemlider	80	1,63	0,60	1,48	0,52	1,59	0,56
topleder	11	1,36	0,48	1,18	0,39	1,36	0,64
selvstændig	37	1,70	0,61	1,68	0,62	1,73	0,55
mindre end kr. 200.000	15	1,93	0,44	1,73	0,57	1,87	0,50
200.000 - 299.000 kr.	62	1,76	0,61	1,73	0,51	1,89	0,54
300.000 - 399.000 kr.	77	1,62	0,62	1,56	0,57	1,55	0,57
over 400.000 kr.	89	1,49	0,54	1,37	0,48	1,48	0,54
ønskes ikke oplyst	21	1,76	0,53	1,71	0,55	1,86	0,47

Anm.: Skala for første spørgsmål: 1= meget interesseret, 2= delvis interesseret, 3= mindre interesseret.

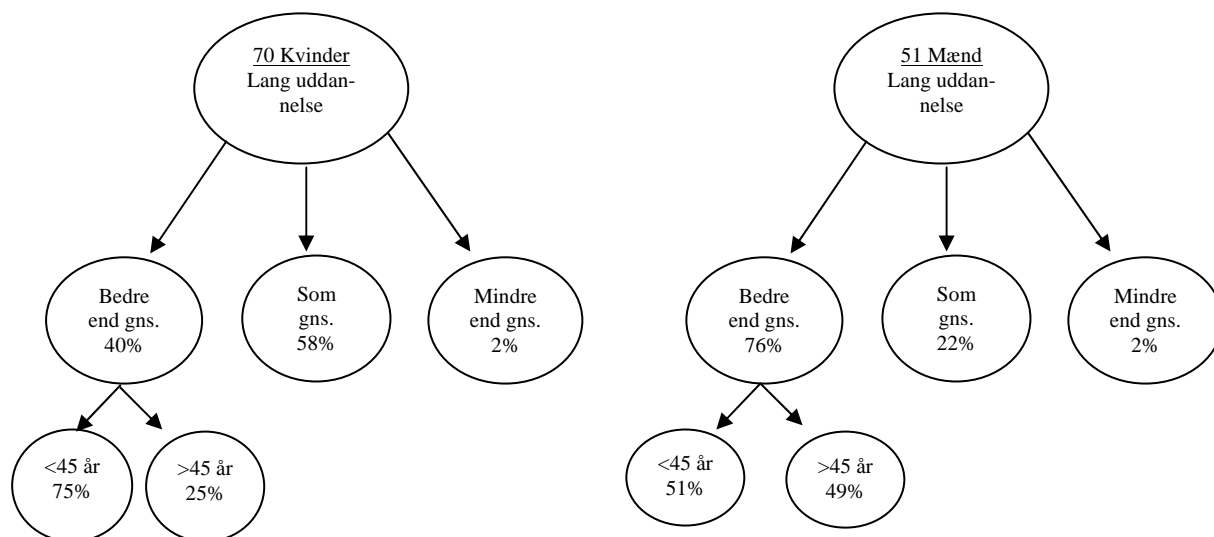
Skala for to næste spørgsmål: 1= bedre end gennemsnittet, 2= som gennemsnittet, 3= mindre end gennemsnittet.

Politisk selvtillid og uddannelse hører i de fleste undersøgelser signifikant sammen jfr. Andersen og Strømsnes. Denne undersøgelse er ingen undtagelse, selvom middelværdi og spredning er mindre vidtrækkende end regressions- eller GLM analyser. Der er 121 respondenter med en lang uddannelse og af dem har 49% svaret at være meget interesseret i politik. For respondenter med en mellemlang uddannelse er tallet tilsvarende 32%, mens tallet for de kort uddannede er 42%. Samtidig er det dem med lange uddannelser, der har markant lavere spredninger. På

alle tre spørgsmål er respondenter med en lang uddannelse i en kategori for sig med hensyn til politisk selvtillid. Derefter følger korte uddannelser med et hestehår foran dem med mellem-lange uddannelser.

Der er flest kvinder med en lang uddannelse. Det fordeler sig med 70 til kvinder og 51 til mænd. Men billedet er mere nuanceret end som så i forhold til at sige, at kvinderne så også har mest selvtillid. Det kan illustreres ved at dekomponerer spørgsmålet, hvorvidt respondenter føler 1)bedre, 2)som eller 3)mindre muligheder og evner for at fremlægge synspunkter i forhold til "gennemsnits-danskeren". Af figuren herunder ses, at af de 70 kvinder svarede 40% (28 kvinder) heraf, at de følte sig bedre end gennemsnittet af danskere. For de 51 mænd er tallet tilsvarende 76%. For hver 10 kvinder er det altså kun 4, som vurderer sig som bedre. Med en vurdering på 7,6 er mændene tæt på at overgå kvinderne dobbelt op. En hel del af forklaringen skal søges i de bagvedliggende aldersforskelle. Af de 28 kvinder er det 75% (21 kvinder), der er under 45 år, mens mændene er nogenlunde ligeligt fordelt over og under 45 år

Figur 7. Fordelingen af køn efter lang uddannelse.

Over halvdelen af kvinder med en lang uddannelse vurderer sig selv ”som gennemsnittet” mod kun hver femte hos mændene. Men også her slår aldersforskelle igennem. Det er interessant at 50% af kvinderne er under 41 år, mens 50% af mændene er over 47 år. Det kan måske igen

hænge sammen med barnets alder. Hypotesen skulle være, at når barnet går i de små klasser er kvinden nemmere at mobilisere til skolebestyrelsesarbejdet, mens interessen for manden først melder sig, når barnet går i de større klasser. Hvis man korrigerer for aldersforskelle er der ingen tvivl om, at en mand med lang uddannelse hyppigere vil vurdere sig selv ”bedre” end i forhold til, at sætte kryds i de andre kategorier. Det vil ske med en sandsynlighed på 0,8, mens den tilsvarende sandsynlighed for kvinden er 0,4. Mænd er altså tilbøjelige til at vurdere deres politiske selvtillid væsentlig mere positiv end kvinderne gør det, eller også er kvinderne mere tilbøjelige til at være bly i deres vurdering af sig selv. Tendensen er ikke overraskende, idet samme mønster mellem kønnene kendes fra især job-markedet.

Når det ikke er overraskende, er der også en anden grund. I forhold til tidligere afsnit 10.2 sås det, at kvinderne er mere integrative i deres normer end mændene, og når det gælder politisk ideologi, er mændene mere aggregative i deres politiske ståsted end kvinderne. Det leverer konturerne af, at kvinderne er holdspillere, mens mændene mere er solospillere. Den politiske selvtillid kan derfor udmærket godt være påvirket af, om man løser sine små og store konflikter på en integrative eller en aggregative måde. Det huskes, at politisk selvtillid - i modsætning til social tillid – i det teoretiske kapitel, blev udlagt som empowerment i forhold til individet.

6.3.2.2. De utilfredse forældre

Politisk selvtillid er i denne afhandling koncentreret om begrebet myndiggørelse. Det vil sige evnen til at optræde politisk kompetent i samspillet med (de professionelle) offentlige institutioner. Dette samspil behøver ikke nødvendigvis at udspringe af et højere politisk engagement. Samspillet kan imidlertid også udspringe af, at man ganske simpelt er utilfreds med tingenes tilstand. Det er en anden måde at forstå deltagelse på og beskrives ofte som Exit og voice (Hirschman 1970). Exit kobler sig til en forbrugertankegang, hvor muligheden er for at vælge fra (Exit). Begrebet har rødder i den aggregative tradition, hvor individuel valgfrihed værdsættes. Det omvendte er muligheden for at kunne vælge til (voice). Her er det en medborgerskabstankegang med integrative rødder, hvor det handler om i fællesskab at drøfte, hvor skoen trykker for at opnå bedre balance mellem institutionens ydelse og brugerens behov.

Det centrale er *muligheden* for indflydelse; exit eller voice, og ikke om man deltager eller ej. I undersøgelsen ”Demokrati fra neden” anså brugerne i daginstitutioner, skoler m.m. det som et

afgørende gode, at have *muligheden* for valgfrihed mellem institutioner eller det at kunne gå i dialog med institutionen for at bedre forholdene (Andersen 2004).

Det viser også, at ønsket om valgfrihed ikke udelukkende bunder i individualiseringen. Men individualiseringen betyder også, at folk – formentlig – i stigende grad har forskellige ønsker, som kun kan imødekommes gennem større valgfrihed. Man skal dog nok være forsigtig med at antage, at alle præferencer tidligere var mere eller mindre ens, mens de i dag er forskellige. Det er formentlig lige så meget borgernes stigende ressourcer og den stigende vilje til at forfølge egne præferencer, der gør forskellen i præferencer mere synlig. (Finansministeriet 2000).

På lige specielt skoleområdet er der en 150 år lang tradition med valgfrihed. Med skolebestyrelser og folkeskoleloven fra 1990 kan man sige, at der nu også fra institutionel side er givet rum til voice.

Moderniseringen af den offentlige sektor op gennem 90'erne kan med god ret også forstås som en strategi om exit og voice. En måde at vitalisere demokratiet fra neden på. Ikke uden at det fra flere sider har været kritiseret som en meget betænkelig måde at udvide demokratiet på (Eriksen 1996, Torpe 1995). Argumenterne har gennemsnitligt været, at politikken ikke blev demokratiseret, men privatiseret, idet brugerne opfordres til og transformeres til at tænke som forbrugere.

Med udgangspunkt alene i en exit-voice strategi er det oplagt, at forældre, der har valgt at blive skolebestyrelsesmedlemmer, ikke har valgt en exit-strategi. De har valgt at blive på den pågældende skole og bruge mund i stedet for. Exit er en handleressourcer der evt. kan bruges i 2. omgang. Exit er således en komplementær ressource til voice. Et sådant forløb med først dialog og dernæst fravalg, hvis det findes nødvendigt, synes at være et handlemønster de fleste danskere foretrækker. At starte med en exit synes i modstrid med de gode normer og værdier for medborgerskab. For fuldstændighedens skyld kan voice ikke være komplementær for exit.

Det skal bemærkes, at skolebestyrelsesarbejde ikke er den eneste (forældre)kanal for voice. Ubetinget er den mest benyttede kanal, de uformelle forældremøder og den direkte kontakt med lærerne (Sørensen 1995). Det skyldes, at skolebestyrelsen varetager principielle spørgs-

mål på skoleniveau, mens spørgsmål, der angår dagligdagen drøftes på klasseniveau. Det er den uformelle kontakt, som forældre langt overvejende bruger. Det er her spørgsmålene adressere sig til dagligdagen og til det at have kontrol med livssituationen.

I nedenstående tabel er antallet af utilfredse skolebestyrelsesmedlemmer undersøgt.

Tabel 12. Fordelingen af utilfredse forældre efter exit og voice.

Tilfredshed			Meget tilfreds		delvis tilfreds		ikke tilfreds	
	antal	pct.	antal	Pct.	antal	pct.	antal	pct.
Tænke flytning								
ja	61	23	8	6	46	36	7	70
nej	203	77	117	94	83	64	3	30
Respondenter	264	100	125	100	129	100	10	100
Følgende spørgsmål er krydset: 1) Som forældre til dit barn i skolen, hvor tilfreds er du alt i alt med skolen (række). 2) Som forældre har du da inden for de seneste 12 måneder overvejet at flytte dit barn til en anden skole (kolonne).								

Langt hovedparten af skolebestyrelsesmedlemmerne er mindst delvis tilfredse med skolen. Kun ca. 4% udtrykker direkte utilfredshed. Det leverer ikke et billede af utilfredse forældre, men mere et billede af, at deltagelsen nok så meget er betinget af en motivation til at gøre forholdene endnu bedre. Dette er absolut voice, men ønsket om medbestemmelse udspringer af noget mere end blot utilfredshed. For så vidt tanken om at flytte skole indenfor de sidste 12 måneder, er det 61 respondenter, der svarer positivt her, mens 203 ikke har haft den overvejelse. Mønstrer er meget klart derhen, at faldende tilfredshed hænger sammen stigende tanke på at flytte skole. Blandt de utilfredse er der klart et flertal (70%), der har overvejet en exit. Procenterne er tilsvarende 36% for de delvis tilfredse og 6% for de meget tilfredse. I en GLM-analyse er denne sammenhæng signifikant på et 0,05%-niveau.

Hvem er så dem, der har overvejet Exit. Er det de bedre stillede, de ressourcestærke eller er der ingen sociale skel i mønstrer. Man ved fra tidligere undersøgelser at jo tættere man kommer på hverdagen og den daglige livssituation jo mere udviskes de sociale skel. Det vil sige, at de socio-økonomiske variable betyder mindre i forhold til at forklare indflydelse og medbestemmelse (Torgeby 2002).

I dette materiale er det omvendt; her spiller de socio-økonomiske faktorer en rolle. Af de 61 exit-respondenter kan 8 henføres til en kort uddannelse, 24 til en mellemlang og 29 til en videregående uddannelse. Samme relative fordeling er der på indkomst, hvor 14 respondenter optræder i begge lejre. Tydeligst er på et signifikant niveau sammenhængen mellem exit og motivation for at deltage, hvor denne angives til at være eget barn. Tallene er 58 ud af 61 respondenter. Det skal dog bemærkes, at politisk ideologi ingen rolle spiller. Det fordeler sig stort set lige med 27 og 34 til henholdsvis venstre og højre for midten i dansk politik.

De respondenter der ikke har overvejet exit kan ikke kategoriseres lige så grundigt. Uden der er signifikans, men dog alligevel med en vis tendens i tallene er, at flertallet angiver motivationen for at deltage til at være samarbejdet med skole og lærer eller at gøre noget for skolens udvikling. Med nogen forsigtighed bliver tendensen bekræftet af, at samme gruppe relativt til exit-gruppen lægger mere vægt på deltagelsesnormer som at være aktive i den offentlige debat og at være åbne overfor andres holdninger.

6.3.3. Delkonklusion

I forhold til problemformuleringen er hypotesen, at skolebestyrelsesmedlemmerne består af de utilfredse forældre. Det er der ikke meget, der tyder på, idet 96% synes tilfredse. Deltagelse sker meget ud fra en motivation om at gøre noget for skole og for fællesskab. De utilfredse er et fåtal, men når det kommer til også at have overvejet exit, er der en rød tråd i forhold til eget barn, uddannelse og indkomst¹¹. Man må imidlertid ikke overse, at exit-overvejelsen hos de højere uddannede kan hænge sammen med, at de eksplicit har forholdt sig til tanken, idet de er mere beviste om deres exit-option. Det betyder, at der i realiteten ikke behøver at være disse forskelle.

Hvis skolebestyrelsesmedlemmerne ikke er de utilfredse, hvem er de så. Meget taler for, at skolebestyrelsesmedlemmerne er handlingsparate politikere med den politiske selvtillid i orden. Skolebestyrelsesmedlemmerne er engagerede politikere i deres skolebestyrelsesarbejde.

I forhold til andre undersøgelser synes typiske socio-økonomiske faktorer ikke at spille nogen rolle i forklaringen på skolebestyrelsernes politiske selvtillid. Der er ikke sociale skel i omfan-

¹¹ Indkomst kunne godt udelukkes som forklaring, idet der er en stærk korrelation med uddannelse.

get af medlemmernes empowerment. Og dog. Det er ikke lige gyldigt om man er kvinde eller mand i forhold til egen bedømmelse af handlingsressourcer. Her synes mænd, at være mere positive over for egne evner end kvinderne er for deres evner.

Sammenhængen mellem deltagelse og politisk selvtillid finder ingen støtte blandt skolebestyrelsesmedlemmerne. Skolebestyrelsen er således ikke en arena for de udvalgte. Alle synes generelt at være ligeværdige i at øve indflydelse på beslutninger.

7. Konklusion

7.1. Opsamling og Konklusion

Skolebestyrelsesmedlemmerne i denne undersøgelse har en forholdsvis stor mængde social kapital. Der er tale om en relationel kapital til medborgerne i samfundet. Skolebestyrelsesmedlemmerne identificerer sig bredt med de normer, der konstituerer den gode medborger. Disse normer, der har rod i dansk demokratisk kultur, er generaliserede normer på samfundsniveau og som skolebestyrelsesmedlemmerne føler sig forpligtiget til at handle i overensstemmelse med. Mellem normerne og den integrative demokratiteori er der et slægtskab i form af, at begge teorier betoner fællesskabet som rammen for al menneskelig handling.

Social kapital er generelt tilstede hos alle skolebestyrelsesmedlemmer. Det gælder uanset den sociale status. Der er for kvinderne en tydelig stærkere tilslutning til normerne end for mændenes vedkommende, hvilket hovedsagelig kan forklares ud fra politisk overbevisning. Med social kapital i det omfang, som er fundet, er der grund til at antage at skolebestyrelsesmedlemmerne i deres politiske virke er tiltrukket af de integrative sider af demokratiet.

Med politisk handlingskapacitet blev der taget udgangspunkt i skolebestyrelsesmedlemmernes evne og vilje til at optræde magtfuld i skolebestyrelsesarbejdet. Fokus var på medlemmernes egne politiske kompetencer i form af vidensressourcer og handleressourcer. To typer ressourcer som spiller en rolle i forhold til, at det enkelte skolebestyrelsesmedlem kan optræde effektiv og kompetent i rollen som politiker. Kriteriet er her, om man kan påvirke eller opfylde fastsatte politiske beslutninger. De empiriske resultater viser, at skolebestyrelsesmedlemmerne har gode politiske kompetencer. I forhold til skolebestyrelsesmedlemmerne indbyrdes er der generelt lighed i magt i politisk påvirkning. Ingen af de socio-økonomiske faktorer faldt signifikant ud. Et overraskende resultat var imidlertid så entydigt mænd i angivelsen af egen politiske selvtillid lå over kvindernes angivelse. En kilde hertil kan være, at kvinder versus mænd er tiltrukket af henholdsvis den integrative teori og den aggregative teori. Dette skal igen kobles til at kvinder har en stærkere binding til de integrative medborgernormer, mens mændene er koblet stærkere til de aggregative træk ved det politiske selvtillidsbegreb.

Politisk handlingskapacitet er også exit og voice i form af valgfrihed og medbestemmelse. Skolebestyrelsesmedlemmernes deltagelse i politik kan anskues som, at voice er valgt som den bedste strategi til at få tilgodeset egne præferencer. Det er således nyttemaksimerende overvejelser forbundet med exit og voice. Undersøgelsen viste, at kun et fåtal – og det er endda usikkert – deltager i skolebestyrelsesarbejdet som følge af en voice strategi.

Med hensyn til problemformuleringens underspørgsmål kan følgende svar opstilles:

Underspørgsmål 1:

- i hvilken grad optræder skolebestyrelsesmedlemmer i kunderollen.

Kunderollen kommer af et aggregativt demokratisyn, hvor individet tænkes at forfølge egne egoistiske behov. Rollen er baseret på rationel choice og at samfundets vilje er en sum af individernes behov.

Undersøgelsen viste, at skolebestyrelsesmedlemmerne har internaliseret normerne for den gode medborger. Det betyder, at skolebestyrelsesmedlemmerne i praksis ikke handler ud fra en egen interesse, men føler en forpligtigelse over for fællesskabet. I et demokratisk perspektiv må det således ventes, at skolebestyrelsesmedlemmerne i deres skolepolitiske arbejde lægger vægt på at finde frem til integrative løsninger. Det må således antages, at der ingen forbindelse er mellem at være skolebestyrelsesmedlem og optræde i kunderollen.

Underspørgsmål 2:

- i hvilken grad er deltagelse i skolebestyrelsesarbejdet forbundet med utilfredshed til skolen

Det kan med bestemthed afvises, at skolebestyrelsesmedlemmerne deltager i skolebestyrelsen fordi, de er utilfredse forældre. Tæt på samtlige medlemmer angiver ikke en utilfredshed med skolen, men at motivation for at deltage skyldes et ansvar for skolen og en pligt til at deltage. Det forholder sig endvidere sådan, at deltagelse netop skyldes et politisk engagement. Der er generelt megen politisk selvtillid tilstede i medlemmerne, hvilket giver indtryk af skolebestyrelsesmedlemmer, der både vil, og kan agere som politikere. Det er mere rimeligt at antage, at skolebestyrelsesmedlemmer deltager på grund af et politisk engagement for det lokale skolefelt.

Underspørgsmål 3:

- hvordan er folkeskolelovens syn på skolebestyrelsen i et demokratisk lys

Analysen viste, at loven nok så meget tilgodeser et effektiviseringsaspekt. Denne vurdering er på baggrund af de effektiviserings- og NPM-tiltag, der de sidste 10-15 år har været på det skolepolitiske område. Det er imidlertid også en lov, der har tanke på demokratisering fra neden med henblik på, at borgeren skal gives bedre muligheder for at skabe kontrol med egen livssituation. Det sidste kan ses som forsøg på integrative tiltag i form af brugerindflydelsen på skoleområdet.

Effektivisering med NPM-elementer oppefra koblet med en integrativ demokratisering nedefra gør, at loven falder i en ubestemmelig gråzone. Vil den effektivisere eller vil den demokratisere. Svaret blæser mest i vinden.

Afhandlingens svar på problemformuleringen:

- i hvilken udstrækning bidrager brugerindflydelsen på skoleområdet til at svække demokratiet

Som kriterium for et svar er det lagt til grund, at en bevægelse af brugerrollen i retningen af en kunderolle vil opfattes som en svækkelse af demokratiet. En bevægelse i retningen af en borgerrolle vil opfattes som en ikke svækkelse af demokratiet.

Det kan konkluderes, at brugerindflydelsen på skoleområdet i værste fald ikke har bidraget til at svække demokratiet. I bedste fald har brugerindflydelsen styrket demokratiet.

7.2. Perspektivering

Forestillingen om at skolebestyrelsesmedlemmer er kunder der optræder i den kommunale servicebutik er forfejlet. Denne undersøgelse peger på det modsatte. Skolebestyrelsesmedlemmerne er fornuftige politikere, der synes at have overskud og som engagerer sig i det lille demokrati. Alt andet lige er det en kvalitet for skolen, for forældrene og for lokalsamfundet. Der består imidlertid den fare, at folkeskolelov og kommune hen ad vejen netop formår at forvandle skolebestyrelsesmedlemmerne til kunder ved at gennemføre effektiviseringer og tiltag, der har indbyggede forestillinger om at skolebestyrelsesmedlemmer netop er kunder. Så ender det i en selvopfyldende profeti. Der er en kvalitet i brugerindflydelsen på skoleområdet, og der er potentiale til mere.

Fremtiden kan imidlertid også bringe et helt andet udfald, at skolebestyrelsesmedlemmerne kræver mere indflydelse på fx skolens ledelse og pædagogik. Denne udvikling ville ikke overraske i forhold til, at skolebestyrelsesmedlemmerne ikke mangler politiske ressourcer. Det som kunne være med til at skubbe på en sådan udvikling er, om skolebestyrelsesarbejdet opnår anseelse blandt forældre generelt og ikke mindst, at der bliver tale om kampvalg mellem opstillede kandidater i forbindelse med valg til skolebestyrelsen. Teknisk set åbner loven allerede mulighed for i dag at kommunalbestyrelsen kan beslutte at decentralisere vidtgående beføjelser til skolebestyrelsen. Bortset naturligvis fra arbejdsgiver- og bevillingsansvar. I 1996 blev udarbejdet en rapport desangående. Den viste, at stort set ingen kommuner havde brugt den mulighed. Billedet er ikke anderledes i 2007.

Det kunne være interessant i en anden undersøgelse at finde ud af, hvad det er, der skaber social tillid og den tætte opslutning om de demokratiske normer. Grunden er, at så er der brug for at gøre meget mere af det. Det styrker i sandhed demokratiet fra neden og letter den samlede styring. Noget andet det kunne være interessant at kigge på er, om der er læringseffekter fra deltagelse i skolebestyrelsesarbejdet. Dette er imidlertid undersøgt af Kristensen, og dette ser ikke ud til at være tilfældet.

8. Litteratur

1. behandling af love vedr. folkeskolen møde nr. 60. 09.03.89. Retsinformation.

Almond G. & Verba S. (1963): *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.

Andersen, Johannes (1995): *Den demokratiske kultur og skolebestyrelserne i Danmark*. Aalborg Universitet.

Andersen, Jørgen Goul, Torpe, Lars, Andersen Johannes (2000): *Hvad folket magter*. Jurist og Økonomforbundets forlag.

Andersen, Jørgen Goul (2004): *Et ganske levende demokrati. Magtudredningen*. Aarhus Universitetsforlag.

Andersen, Karen Margrethe (1993): *Skolens kurs – en vejledning for skoleledere og skolebestyrelser*. Dafolo Forlag.

Andersen, Vibeke Normann (2000): *Reformer i folkeskolen. Relationer mellem aktører i det lokale skolefelt*. Syddansk Universitet. Odense Universitetsforlag.

Andersen, Vibeke Normann (1997): *Brugerbestyrelsen som et demokratisk organ*. LOS_senter notat 9731, Norsk senter for forskning i ledelse, organisation og styring.

Busch, T, Vanebo, J.O., Klausen, K.K., Johnsen, E. (2001): *Modernisering af den offentlige sektor*. Oslo. Universitetsforlaget AB.

Cranil, Mogens (1994): *Decentralisering og selvforvaltning I folkeskolen*. København. Undervisningsministeriet.

Christiansen, Peter Munk og Nørgaard, Asbjørn Sonne (2003): *Faste forhold – flygtige forbindelser*. Aarhus Universitetsforlag.

Dahl, Robert A. (1999): *Om Demokrati*, Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck.

Eriksen, Oddvar Erik. (1996): *Lokaldemokrati I endring*. LOS_senter notat 9605, Norsk senter for forskning i ledelse, organisation og styring.

Faureholm, Jytte, (1999): *Forældrekompetence i udsatte familier: empowerment i praksis*, redigeret af Kurt Alling Nielsen og Niels M. Madsen, Systime.

Fuglsang, Lars og Olsen, B. Poul (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Roskilde Universitetsforlag.

Finansministeriet (2000): *Etik, ansvar og værdier i den offentlige sektor*. Schultz Information.

- Hernes, H.-K., (1988): *Interesseorganisering og demokrati*. i Midgaard, K. og Rasch, B.E., Demokrati – vilkår og virkninger. Oslo, Fakhborforlaget.
- Hirschmann, A. O. (1970): *Exit, Voice and Loyalty*. Harvard Press University.
- Hood, Christopher (1991): *A public management to all seasons*. Tidsskriftet Public Administration 69: 3-19.
- Hulgård, Lars (2001): *Social capital, demokrati og velfærd, En diskussion af Robert Putnams ensomme bowler*, Social Kritik 75/2001, side 12-25.
- Kock, H. (1991): *Hvad er demokrati*. 4. udgave. Gyldendals Forlag
- Kristensen, Nørgård Niels (1998): *Skolebestyrelser og demokratisk deltagelse*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- LBK nr. 1195 (2006): *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*. Retsinformation.
- March J. G og Olsen J. P. (1996): *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. The Free Press.
- Milbrath, Lester (1977): *Political Participation*. Nally College Publishing Company
- Olsen, Henning (1998): *Tallenes talende tavshed – måleproblemer I surveyundersøgelser*. Akademisk Forlag.
- Petersson, O., Hermansson, M., Micheletti, M., Teorell, J., Westholm, A. (1998): *Demokrati og medborgarskab. Demokratirådets rapport 1998t*. SNS Förlag. Stockholm.
- Putnam, Robert D. (1993): *Making democracy works. Civic traditions in modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone – the collapse and revival of American community*: Simon & Schuster.
- Regeringen, (1993): *Ny kurs mod bedre tider*. Schultz Information.
- Regeringen, (2004): *Det nye Danmark*. Schultz Information.
- Ross, A. (1999): *Hvorfor demokrati*. 2. udgave, Nyt Nordisk Forlag.
- Rothstein, B. (1994): *Hvad bör demokratiet göra*. SNS Forlag.
- Rothstein, B. (1998): *Just institutions matter*. Cambridge University Press.
- Skole og Samfund. (2006): *Skole og Samfunds undersøgelse af Skolebestyrelsesvalget 2006*. www.skolesamfund.dk.

Sørensen, Eva (2003): *På vej mod en demokratisk politikerrolle*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Sørensen, Eva og Hansen, A. D. (1999): *Demokratiet og sværdet*. in L. Karvonen og E. Ljungberg (Eds.). *Nordisk demokrati i forandring*. Mitthögskolan MIT Sweden University.

Sørensen, Eva (1995): *Brugerindflydelsens rolle i udviklingen af det danske demokrati*. Politica nr. 1, 1995.

Togeby, Lise (2002): *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus, Aarhus Universitetsforlag.

Torpe, Lars (1995): *Brugerdemokrati som organisationsform mellem offentlig og privat sektor*. LOS_senter notat 9516, Norsk senter for forskning i ledelse, organisation og styring.

Weber, Max (1995): *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*. København, Nansensgade Antikvariat.

9. Bilag: Folkeskoleloven

Uddrag af folkeskoleloven om styrelsen af kommunens skolevæsen

Kommunalbestyrelsen

§ 40. Kommunalbestyrelsen har det overordnede ansvar for kommunens skolevæsen og påser, at alle undervisningspligtige børn i kommunen indskrives i folkeskolen eller får en undervisning, der står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen. Kommunalbestyrelsen fastlægger mål og rammer for skolernes virksomhed. Kommunalbestyrelsen fører tilsyn med skolernes virksomhed.

Stk. 2. Kommunalbestyrelsen træffer beslutning om følgende:

- 1) Bevillinger til skolevæsenet og økonomiske rammer for de enkelte skoler.
- 2) Ansættelse og afskedigelse af ledere og lærere. Beslutningerne om ansættelse af ledere og lærere træffes efter udtalelse fra vedkommende skolebestyrelse, jf. § 44, stk. 7.
- 3) Skolestrukturen, herunder antallet af skoler og hver enkelt skoles omfang med hensyn til klassetrin, specialundervisning og specialpædagogisk bistand efter § 3, stk. 2, og § 4, stk. 2, undervisning i fritiden efter § 3, stk. 3, og skolefritidsordning efter § 3, stk. 4. Beslutningerne træffes efter indhentet udtalelse fra skolebestyrelserne ved de berørte skoler.
- 4) Kommunens inddeling i skoledistrikter. Beslutninger om distriktsændringer som følge af strukturændringer træffes efter indhentet udtalelse fra skolebestyrelserne ved de berørte skoler.
- 5) Rammer for klassedannelsen, elevernes timetal og specialundervisningen m.v.
- 6) Generelle retningslinjer for skolernes virksomhed efter § 3, stk. 5 og 6.
- 7) Andre spørgsmål, der ikke er henlagt til de enkelte skoler, herunder specialpædagogisk bistand efter § 4, stk. 1, henvisning til undervisning på andre skoler, retningslinjer om indskrivning og optagelse, hel eller delvis fri forplejning samt skolebiblioteksordningen i kommunen.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen godkender skolernes læseplaner efter forslag fra de enkelte skolebestyrelser.

Stk. 4. Kommunalbestyrelsen kan helt eller delvis delegere sine beføjelser efter denne lov til skolebestyrelserne bortset fra de beføjelser, der følger af bevillings- og arbejdsgiverkompetencen. Kommunalbestyrelsen kan til skolebestyrelsen delegere beføjelsen til at kræve, at den enkelte elevs forældre sørger for elevens forplejning under ekskursioner, jf. § 50, stk. 8, 1. pkt., og at forældrene skal betale for elevernes forplejning under lejrskoler og skolerejser, jf. § 50, stk. 8, 2. pkt., samt til at træffe beslutning om dækning af øvrige udgifter til ekskursioner, lejrskoler og skolerejser, jf. § 50, stk. 9, 2. pkt.

§ 41. Kommunalbestyrelsen fastsætter efter indhentet udtalelse fra skolebestyrelserne en vedtægt for styrelsen af kommunens skolevæsen. Vedtægten skal indeholde bestemmelser bl.a. om:

- 1) Antallet af forældrerepræsentanter i skolebestyrelsen.

- 2) Udpegning af eventuelt kommunalbestyrelsesmedlem til skolebestyrelsen, jf. § 42, stk. 3.
- 3) Fremgangsmåden ved valg af medarbejderrepræsentanter til skolebestyrelsen.
- 4) Sammensætning af eventuelle fælles rådgivende organer for kommunens skolevæsen.

Stk. 2. Vedtægten skal endvidere indeholde en beskrivelse af eventuelle beføjelser, der er delegeret til skolebestyrelsen i medfør af § 40, stk. 4.

Stk. 3. I et bilag til vedtægten optages de beslutninger, som kommunalbestyrelsen har truffet vedrørende skolestrukturen m.v., jf. § 40, stk. 2, nr. 3-7.

Skolebestyrelsen

§ 42. Ved hver selvstændig skole oprettes en skolebestyrelse, der består af:

- 1) 5 eller 7 repræsentanter for forældrene valgt af og blandt personer, der har forældremyndigheden over børn, der er indskrevet i skolen, jf. dog § 43, stk. 1. Antallet af forældrerepræsentanter skal være 7, hvis skolen omfatter en specialklasserække, og forældrerepræsentationen for denne skal udgøre mindst 1.
- 2) 2 repræsentanter for lærerne og de øvrige medarbejdere valgt af og blandt skolens medarbejdere.
- 3) 2 repræsentanter for eleverne valgt af og blandt skolens elever, jf. dog stk. 2.

Stk. 2. Ved skoler, der kun har til og med 5. klassetrin, kan kommunalbestyrelsen efter anmodning fra skolebestyrelsen fravige bestemmelsen om elevrepræsentation i skolebestyrelsen.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen kan efter anmodning fra skolebestyrelsen bestemme, at et af dens medlemmer deltager i skolebestyrelsens møder uden stemmeret.

Stk. 4. Alle skolebestyrelsens medlemmer, jf. stk. 1, har stemmeret.

Stk. 5. Formanden for skolebestyrelsen udpeges blandt forældrerepræsentanterne.

Stk. 6. Skolens leder og dennes stedfortræder varetager bestyrelsens sekretærfunktioner og deltager i skolebestyrelsens møder uden stemmeret.

Stk. 7. Elevrepræsentanterne må ikke overvære den del af drøftelserne, der angår sager vedrørende enkelte elever eller lærere.

Stk. 8. Forældrerepræsentanternes valgperiode er 4 år, jf. dog stk. 9, gældende fra den 1. april i det år, der følger efter nyvalg til amtsråd og kommunalbestyrelse, jf. dog stk. 11. De øvrige medlemmers valgperiode er 1 år. Personer, der er ansat på skolen, kan ikke være forældrevalgte medlemmer af skolebestyrelsen.

Stk. 9. Kommunalbestyrelsen kan, uanset bestemmelsen i stk. 8, 1. pkt., bestemme, at der skal foretages nyvalg til skolebestyrelsen ved den skole, der modtager alle eller en væsentlig del af eleverne fra en nedlagt skole.

Stk. 10. I de tilfælde, hvor 2 skoler sammenlægges, kan kommunalbestyrelsen beslutte, at alle skolebestyrelsesmedlemmer fungerer sammen indtil udløbet af de enkelte medlemmers valgperiode.

Stk. 11. Undervisningsministeren kan fravige bestemmelserne i stk. 1 ved kommunale specialskoler, herunder kommunale heldagsskoler eller lignende i særlige tilfælde. Undervisningsministeren kan endvidere fravige bestemmelsen i stk. 8, 1. pkt., om valgtidspunktet for forældrerepræsentanterne, herunder godkende forskudte valg. Undervisningsministeren kan endelig fravige bestemmelserne i stk. 1 og stk. 8, 1. pkt. og § 43, stk. 2, 2. pkt., ved skoler oprettet i henhold til § 24, stk. 2.

§ 43. Undervisningsministeren fastsætter regler om valg af forældrerepræsentanter til skolebestyrelsen.

Stk. 2. En forældrerepræsentant mister sin valgbarhed, når barnet optages i en af de skoler, der er nævnt i § 33, stk. 2. En forældrerepræsentant kan forlange at blive fritaget for medlemskab af skolebestyrelsen, hvis barnet udskrives af skolen. Om fritagelse for valg og for medlemskab i øvrigt gælder de samme bestemmelser, som er fastsat i lov om kommunale valg.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen kan yde forældre- og elevrepræsentanter vederlag og erstatning for dokumenterede merudgifter i forbindelse med varetagelsen af medlemskab af skolebestyrelsen. Undervisningsministeren fastsætter nærmere regler herom.

§ 44. Skolebestyrelsen udøver sin virksomhed inden for de mål og rammer, som kommunalbestyrelsen fastsætter, jf. § 40, og fører i øvrigt tilsyn med skolens virksomhed.

Stk. 2. Skolebestyrelsen fastsætter principper for skolens virksomhed, herunder om

- 1) undervisningens organisering, herunder elevernes timetal på hvert klassetrin, udbud af valgfag, specialundervisning på skolen og elevernes placering i klasser,
- 2) samarbejdet mellem skole og hjem,
- 3) underretning af hjemmene om elevernes udbytte af undervisningen,
- 4) arbejdets fordeling mellem lærerne og
- 5) fællesarrangementer for eleverne i skoletiden, lejrskoleophold, udsendelse i praktik m.v.

Stk. 3. Skolebestyrelsen godkender inden for de økonomiske rammer, der er fastlagt for skolen, skolens budget.

Stk. 4. Skolebestyrelsen godkender undervisningsmidler og fastsætter ordensregler.

Stk. 5. Skolebestyrelsen godkender inden for de af kommunalbestyrelsen fastsatte retningslinjer, om voksne skal kunne deltage i folkeskolens undervisning i henhold til § 3, stk. 5, og fastsætter principper herfor.

Stk. 6. Skolebestyrelsen godkender inden for de af kommunalbestyrelsen fastsatte retningslinjer, om skolens virksomhed skal omfatte aktiviteter i henhold til § 3, stk. 6, og fastsætter principper herfor.

Stk. 7. Skolebestyrelsen skal afgive udtalelse til kommunalbestyrelsen om ansættelse af ledere og lærere, jf. § 40, stk. 2, nr. 2.

Stk. 8. Skolebestyrelsen udarbejder forslag til kommunalbestyrelsen om skolens læseplaner. Skolebestyrelsen afgiver indstilling til kommunalbestyrelsen om forsøgs- og udviklingsarbejde i det omfang, det overskrider de mål og rammer, som kommunalbestyrelsen har fastsat.

Stk. 9. Skolebestyrelsen kan afgive udtalelse og stille forslag til kommunalbestyrelsen om alle spørgsmål, der vedrører den pågældende skole. Skolebestyrelsen skal afgive udtalelse om alle spørgsmål, som kommunalbestyrelsen forelægger den.

Stk. 10. Skolebestyrelsens formand udarbejder til hvert møde en dagsorden. Skolebestyrelsens beslutninger indføres i en beslutningsprotokol, der efter mødet underskrives af de medlemmer, der har deltaget i mødet. Dagsordenen og beslutningsprotokollen er med de begrænsninger, der følger af lovgivningens regler om tavshedspligt, tilgængelig for kommunens borgere.

Stk. 11. Skolebestyrelsen afgiver en årlig beretning.

Stk. 12. Skolebestyrelsen indkalder mindst en gang årligt forældrene til et fælles møde til drøftelse af skolens virksomhed. På et sådant møde behandles årsberetningen, jf. stk. 11.

Skolens leder

§ 45. Ved hver selvstændig skole ansættes en leder. Skolens leder har den administrative og pædagogiske ledelse af skolen og er ansvarlig for skolens virksomhed over for skolebestyrelsen og kommunalbestyrelsen.

Stk. 2. Skolelederen leder og fordeler arbejdet mellem skolens ansatte og træffer alle konkrete afgørelser vedrørende skolens elever.

Stk. 3. Skolens leder udarbejder forslag til skolebestyrelsen vedrørende principper for skolens virksomhed m.v., jf. § 44, stk. 2, og forslag til skolens budget, jf. § 44, stk. 3, inden for de af kommunalbestyrelsen fastsatte økonomiske rammer, jf. § 40, stk. 2, nr. 1.

Stk. 4. Skolens leder udøver sin virksomhed i samarbejde med de ansatte.

Stk. 5. Skolens leder inddrager skolens elever, gennem elevrådet, hvor et sådant forefindes, i spørgsmål vedrørende elevernes sikkerhed og sundhed.

Rådgivende organer

§ 46. Ved hver skole dannes et pædagogisk råd, som er rådgivende for skolens leder. Rådet består af alle medarbejdere, der varetager undervisningsopgaver og andre pædagogiske opgaver på skolen.

Stk. 2. Ved hver skole, som har 5. eller højere klassetrin, har eleverne ret til at danne et elevråd. Elevrådet udpeger repræsentanter for eleverne til udvalg m.v., som skolen har nedsat til at behandle spørgsmål af betydning for eleverne i almindelighed. Dette gælder dog ikke udvalg m.v., hvor elevernes deltagelse vil stride mod anden lovgivning. Undervisningsministeren fastsætter nærmere regler om valg til elevråd, om elevrådenes virksomhed og om kommunalbestyrelsens forpligtigelse over for elevrådene.²⁾

§ 46 a. I kommuner, hvor der ikke er nedsat et fælles rådgivende organ, jf. § 41, stk. 1, nr. 4, afholder kommunalbestyrelsen mindst to gange om året et møde mellem repræsentanter for skolebestyrelserne

og kommunen til drøftelse af spørgsmål om det lokale skolevæsens vilkår og udvikling. Kommunalbestyrelsen kan beslutte, at andre kan deltage i møderne.

10. Bilag: Spørgeskema anvendt i internet-undersøgelsen

Listning af spørgeskema for opgaven: demokrati og skolebestyrelser

1-5: Der kan være flere grunde til at være aktiv i skolebestyrelsesarbejde. Jeg vil gerne høre, hvor vigtig er følgende begrundelser for dig.

Det er

Et og kun et svar

	meget vigtigt	vigtigt	ret vigtigt	mindre vigtigt
Ønsket om at gøre noget for mit barn.	☐	☐	☐	☐
Nødvendigt, at nogen påtager sig opgaven.	☐	☐	☐	☐
Samarbejde med andre forældre og lærer om skolens hverdag.	☐	☐	☐	☐
For at kunne være med til at præge skolens udvikling.	☐	☐	☐	☐
Spændende og vedkommende.	☐	☐	☐	☐

6: Til hvilken side ligger hovedsaglig din ideologiske orientering, hvis du ser ud fra midten af dansk politik.

Et og kun et svar

- til venstre
- til højre

7-15: Der er forskellige opfattelser af, hvordan demokratiet skal indrettes. Jeg vil nu stille nogle spørgsmål om, hvad du mener.

Et og kun et svar

	meget vigtigt	vigtigt	ret vigtigt	mindre vigtigt
Betaler den skat man er pligtig til.	☐	☐	☐	☐
Følger love og samfundets regler	☐	☐	☐	☐
Føler et ansvar for løsningen af samfundets fælles problemer	☐	☐	☐	☐
Er solidarisk med dem, der har det dårligere end en selv.	☐	☐	☐	☐
Stemmer ved offentlige valg.	☐	☐	☐	☐
Er aktiv i den offentlige debat.	☐	☐	☐	☐
Er åben for andres holdninger.	☐	☐	☐	☐
Holder sig informeret om det, der sker i samfundet.	☐	☐	☐	☐
Er klar til at bryde en lov, når ens samvittighed kræver det.	☐	☐	☐	☐

16: Hvor stor indflydelse mener du, skolebestyrelsen har på skolens forhold.

Et og kun et svar

- meget stor indflydelse
- stor indflydelse
- ret lille indflydelse
- meget lille indflydelse

17: Hvis skolebestyrelsens indflydelse på skolen skulle styrkes, på hvilke områder mener du så det bør ske på:

Mindst et svar og højst 5 svar

- undervisningspædagogik
 - personale
 - skoleledelse
 - økonomi
 - ved ikke
 - fint som det er i dag
 - andet:
-
-
-

18: Når det i det hele taget handler om politik, hvordan vil du så generelt betegne din interesse.

Et og kun et svar

- meget interesseret
- delvis interesseret
- mindre interesseret

19-20: Det diskuteres ofte i forbindelse med demokrati, om borgerne føler de har muligheder og evner for at påvirke politiske beslutninger. I forhold til "gennemsnitsdanskeren", hvordan vurderer du så dig selv.

Et og kun et svar

	bedre end gennemsnittet	som gennemsnittet	mindre end gennemsnittet
Når det handler om at fremlægge synspunkter.	☐	☐	☐
Når det handler om at opnå gennemslagskraft.	☐	☐	☐

21: Som forældre til dit barn i skolen, hvor tilfreds er du alt i alt med skolen.

Et og kun et svar

- meget tilfreds
- delvis tilfreds
- ikke tilfreds

22: Som forældre har du da inden for de seneste 12 måneder overvejet at flytte dit barn til en anden skole.

Et og kun et svar

- ja
- nej

23: Politisk deltagelse på det lokale plan kan være flere ting. Hvis vi her siger, at det er: a) borgermøder, b) vælgermøder, c) foreningsmøder, d) institutionsmøder om lokale forhold, e) underskriftsindsamling, f) demonstration, g) kontakt til medier, h) kontakt til lokal politikere, i) stemt ved kommunalvalg, j) tillidshverv (fx skolebestyrelsesmedlem). Hvor mange aktiviteter har du tilsammen deltaget i inden for de seneste 12 måneder.

Et og kun et svar

- mindre end 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- mere end 10

24: Der kommer nu 5 spørgsmål om sociale og økonomiske forhold. Spørgsmålene er til ren statistisk brug. Det første spørgsmål er, hvad er dit køn.

Et og kun et svar

- kvinde
- mand

25: Hvad er din alder.

Et og kun et svar

- mindre end 29 år
- 30 - 34 år
- 35 - 39 år
- 40 - 44 år
- 45 - 49 år
- 50 - 54 år
- 55 - 59 år
- over 60 år

26: Hvad er din uddannelse.

Et og kun et svar

- folkeskole 9 - 10 klasse, HTX, erhvervsfaglig grunduddannelse
- gymnasial-/videregående uddannelse med studiekompetence, fag uddannelse
- uddannelse fra højere læreanstalt (handelsskole/universitet)

27: Hvad er din stilling.

Et og kun et svar

- ansat
- mellemlider
- topleder
- selvstændig

28: Hvad er din løn-indkomst på årsbasis.

Et og kun et svar

- mindre end kr. 200.000
- 200.000 - 299.000 kr.
- 300.000 - 399.000 kr.
- over 400.000 kr.
- ønskes ikke oplyst

29: Ligger din skole som du er skolebestyrelsesmedlem på i landzone eller i byzone.

Et og kun et svar

- landzone
- byzone

30: Til hvilken kommune hører din skole.

Et og kun et svar

- Allerød
- Assens
- Billund
- Frederikshavn
- Frederikssund
- Guldborgsund
- Haderslev
- Herning
- Hillerød
- Lejre
- Morsø
- Nyborg
- Solrød
- Stevns
- Tårnby
- Vejen
- Viborg
- Vordingborg

31: Er der forhold du mener, jeg bør være opmærksom på, og som ikke er kommet med i undersøgelsen.

- ja

32: Vil du være interesseret i at modtage en mail fra mig i februar 2008 med et link til internettet, hvor du kan læse eller downloade afhandlingen.

Et og kun et svar

- ja
- nej

11. Bilag: Statistik

Tabel A: Sociale data på skolebestyrelsesmedlemmerne

	Antal	kvinde	mand
mindre end kr. 200.000	15	13	2
200.000 - 299.000 kr.	62	44	18
300.000 - 399.000 kr.	77	36	41
over 400.000 kr.	89	33	56
ønskes ikke oplyst	21	12	9
Respondenter	264	138	126
ansat	136	82	54
mellemlider	80	35	45
topleder	11	6	5
selvstændig	37	15	22
Respondenter	264	138	126
folkeskole 9 - 10 klasse, HTX, erhvervsfaglig grunduddannelse	51	13	38
gymnasial-/videregående uddannelse med studiekompetence, fag uddannelse	92	55	37
uddannelse fra højere læreanstalt (handelsskole/universitet)	121	70	51
Respondenter	264	138	126
mindre end 29 år	0	0	0
30 - 34 år	15	14	1
35 - 39 år	50	28	22
40 - 44 år	93	54	39
45 - 49 år	66	32	34
50 - 54 år	30	8	22
55 - 59 år	6	1	5
over 60 år	4	1	3
Respondenter	264	138	126

Tabel B: Frekvensfordeling over medborgernormer

	Resp.	meget vigtigt	Vigtigt	Ret vigtigt	mindre vigtigt
Betaler den skat man er pligtig til.	264	41%	52%	8%	0%
Følger love og samfundets regler	264	58%	38%	3%	0%
Føler et ansvar for løsningen af samfundets fælles problemer	264	45%	46%	8%	1%
Er solidarisk med dem, der har det dårligere end en selv.	264	31%	45%	20%	3%
Stemmer ved offentlige valg.	264	75%	20%	5%	0%
Er aktiv i den offentlige debat.	264	15%	41%	32%	12%
Er åben for andres holdninger.	264	59%	34%	6%	0%
Holder sig informeret om det, der sker i samfundet.	264	42%	46%	12%	0%
Er klar til at bryde en lov, når ens samvittighed kræver det.	264	7%	25%	20%	48%